

Universiteit van Amsterdam
Masterscriptie Museumstudies
student: Fleur Howes Smith – 0061867
Scriptiebegeleider: Drs. Dos Elshout
Tweede lezer: Dr. Ellinnoor Bergvelt

Weten te meten

*Over inzicht in maatschappelijke effecten van cultuureducatie
in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum*

Inhoud

Voorwoord	3
Inleiding	5
H1 Dimensies van maatschappelijke doelstellingen	12
1.1 positieve effecten van cultuur in een model	
1.2 verwachte positieve effecten van Buurtwinkels en MijnDen Haag*	
1.3 positieve effecten van cultuur en cultuur <i>beleid</i>	
H2 Het evaluatieproces in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum	18
2.1 plannen maken	
2.2 indicatoren bepalen	
2.3 uitvoeren evaluaties	
2.4 waardebeoordeling	
2.5 rapportage	
H3 Methodologische context bij het uitvoeren van evaluaties in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum	32
3.1 objectiviteit	
3.2 kwantitatief of kwalitatief	
3.3 causaliteit	
3.4 repliceerbaarheid	
Conclusie	44
Samenvatting	49
Literatuur	50
Bijlagen	56

Voorwoord

Meten is weten. Ook tijdens mijn eerder afgeronde studie Communicatiewetenschap werd dit motto regelmatig aangehaald. Tijdens die studie greep ik vaak opdrachten aan om metingen uit te voeren naar het effect van een - vaak maatschappelijke - boodschap op kennis, houding en gedrag van respondenten. Op basis van metingen deed ik onder meer uitspraken over de mate waarin het effect bereikt was en de kwaliteit van de boodschap. Hoe kon de boodschap worden aangepast om een groter effect te weeg te brengen? Nu, tijdens mijn Master Museumstudies, zie ik een parallel. Museumeducatoren streven er soms naar maatschappelijke effecten te weeg te brengen bij bezoekers van een tentoonstelling of deelnemers aan een project. Het leek mij een uitdaging een relatie te leggen tussen mijn kennis over sociaal wetenschappelijke onderzoeksmethoden en de evaluatiepraktijk in musea. Met deze scriptie hoop ik een kleine bijdrage te leveren aan het in kaart brengen van de manier waarop effecten van museale initiatieven vandaag de dag gemeten worden en waar verbetering mogelijk is.

In de eerste plaats wil ik graag mijn scriptiebegeleider drs. Dos Elshout en tweede lezer, dr. Ellinoor Bergvelt, vanuit de Universiteit van Amsterdam, hartelijk bedanken voor hun steun en begeleiding bij het schrijven van mijn scriptie. Daarnaast ben ik de zes medewerkers van de twee musea, die in deze scriptie centraal staan, erg dankbaar voor de tijd die zij voor mij hebben vrijgemaakt, voor de leuke en open gesprekken die ik met hen heb kunnen voeren en de aanvullende documenten die zij mij hebben aangereikt: directeur Antoinette Visser, Hoofd Educatie Diana Timmer en Projectcoördinator *MijnDenHaag** Marieke Lustig van het Haags Historisch Museum, directeur Paul Spies, Hoofd Educatie Annemarie van Eekeren en Educatief beleidsmedewerker Anneke van de Kieft van het Amsterdam Museum.

Naast mijn studie was ik werkzaam als communicatiemedewerker in het Bijbels Museum en het laatste jaar ook in het Amsterdam Museum. Ik wil graag mijn collega's bedanken, maar vooral mijn werkgever en directeur van het Bijbels Museum, Judikje Kiers, voor haar support en flexibiliteit bij het inplannen van mijn studiedagen. Ten slotte verdient ook mijn vriend Koen Kraassenberg een plekje in dit voorwoord: lieverd, bedankt voor alles!

Amsterdam, 31 augustus 2011

'Not everything that can be counted counts, and not everything that counts can be counted'
Albert Einstein (1879-1955).

Inleiding

In april 2011 publiceerde de Nederlandse Museumvereniging (NMV) het onderzoek *Meer dan waard. De maatschappelijke betekenis van musea* en stelde hierin dat de museumsector een niet te onderschatten maatschappelijke waarde bezit. Aan de hand van cijfers van het bureau Atlas voor Gemeenten werd dit statement onderbouwd.¹ Ook in de publicatie *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, in een vooruitblik op het tweede decennium van de 21ste eeuw, wordt geconstateerd dat ‘de maatschappelijke rol van het museum (...) een hot item[is], waarbij het gaat om legitimatie, zingeving en betekenis’.² Bij het vervullen van deze maatschappelijke taak is binnen het museum vaak een belangrijke rol weggelegd voor de afdeling Educatie. De museumeducator initieert, ontwikkelt en evalueert projecten die een maatschappelijk doel beogen te dienen. De projecten worden van belang geacht voor de individuele deelnemers of het culturele leven, maar streven vaak ook verder reikende maatschappelijke effecten na. Uiteenlopende ‘outreach-projecten’ worden geïnitieerd waaraan Nederlanders, in al hun diversiteit, worden gestimuleerd deel te nemen. Brede cultuurparticipatie staat centraal. Carla van Boxtel, bijzonder hoogleraar Historische Cultuur en Educatie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam stelt dat musea uitstekend kunnen bijdragen aan maatschappelijke doelstellingen, maar constateert ook dat er een gebrek aan expertise en vaardigheden is om dit inzichtelijk te maken.³

Culturele instellingen moeten, net als andere maatschappelijke domeinen, hun waarde bewijzen. Lokale overheden verwachten steeds vaker van culturele instellingen dat ze een bijdrage leveren aan de samenleving, aan de welvaart, veiligheid, de creatieve industrie, sociale cohesie of integratie van bevolkingsgroepen.⁴ Fondsen beoordelen aanvragen voor financiële ondersteuning van culturele initiatieven op het al dan niet van meerwaarde zijn voor de maatschappij.⁵ Die maatschappelijke bijdrage moet ook nog eens aantoonbaar zijn. Dat aantonen is makkelijker gezegd dan gedaan. Voor musea, theaters of concertpodia is het relatief eenvoudig inzicht te geven in het aantal georganiseerde activiteiten en de aantallen bezoekers. Het wordt lastiger om aan te tonen tot welke maatschappelijke effecten ze zullen leiden. In de recente publicatie *Niet tellen maar wegen. Over de zijn en onzijn van prestatieafspraken in de culturele*

¹ Raemaekers, Désirée, red. *Meer dan waard. De maatschappelijke betekenis van musea*. Amsterdam. Nederlandse Museumvereniging, 2011: 3-5; De onderzoekers van Atlas voor gemeenten houden zich bezig met ruimtelijk-economisch onderzoek. Zij stellen zich ten doel de verschillen tussen Nederlandse wijken, steden en regio's zo precies mogelijk te beschrijven en verklaren. Het onderzoek richt zich op verschillende beleidsterreinen waar lokale en centrale overheden zich mee bezighouden, zoals cultuur; Atlas voor gemeenten. 2011. ‘Over Atlas voor gemeenten’ Juni 2011. <<http://www.atlasvoorgemeenten.nl/>>.

² Grondman, Agnes, e.a. *Over passie en professie. Een eeuw lang publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. Amsterdam: Robstolk, 2010: 382.

³ Carla van Boxtel, zoals geciteerd in Grondman, Agnes, e.a. *Over passie en professie. Een eeuw lang publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. Amsterdam: Robstolk, 2010: 383.

⁴ In reactie op de aangekondigde bezuinigingen in de kunst- en cultuursector van het Kabinet Rutte in oktober 2010 schrijven wethouders van Cultuur van de negen grote steden een brief aan de nieuwe staatssecretaris van Cultuur, Halbe Zijlstra (VVD). In deze brief benadrukken zij de maatschappelijke betekenis van cultuur en wijzen op de ‘onherstelbare schade’ waartoe de bezuinigingen kunnen leiden.; Bockma, H. ‘Cultuurwethouders: bezuinigingen leiden tot onherstelbare schade.’ *De Volkskrant*, 18 oktober 2010.

⁵ De Mondriaan Stichting stelt bijvoorbeeld als eerste beoordelingscriterium het hebben van een ‘impact op de samenleving’. Mondriaan Foundation. ‘Mondriaan Stichting. Aanvragen’. 1 oktober 2011. <http://www.mondriaanfoundation.nl/#/av/projecten/hoef_5>.

sector stellen Claartje Bunnik en Edwin Huis dat veel maatschappelijke aspecten moeilijk vast te leggen zijn in cijferlijstjes, maar dit niet betekend dat die aspecten onbelangrijk zijn.⁶

Inzicht in maatschappelijk betekenis van cultuur is zowel voor bestuurders als voor culturele instellingen van belang. Bestuurders willen weten of hun maatschappelijke beleidsdoelen worden ondersteund en of het aan culturele projecten toegekende geld goed besteed is. Voor culturele instellingen dienen resultaten enerzijds als legitimering aan subsidieverstrekkers, anderzijds als input voor de evaluatie van het gevoerde beleid, de efficiëntie, effectiviteit en de kwaliteit van de georganiseerde activiteiten. In 2007 werd op basis van onderzoek van Cultuurnetwerk Nederland naar trends in museumeducatie geconcludeerd dat veel museummedicatoren maatschappelijke doelstellingen nastreven en belang hechten aan evaluaties daarvan, maar dat er voor effectonderzoek geen tijd is.⁷ Vaak worden doelstellingen geformuleerd die eenvoudig meetbaar zijn en voor anderen begrijpelijk zoals bezoekcijfers of bereikcijfers van beoogde doelgroepen., terwijl de eigenlijke doelstellingen breder en complexer zijn. Kennis over beschikbaar instrumentarium ontbreekt om verder reikende doelstellingen accuraat te meten.⁸ Max van der Kamp en Dorien Ottevanger voerden in 2003 al een verkennend onderzoek naar sociale effecten van specifiek 'cultuureducatie' uit en signaleerden eveneens een gebrek aan gedegen evaluaties en de noodzaak van het ontwikkelen van methoden. Volgens de onderzoekers is empirisch bewijs nodig voor het vaststellen van de effectiviteit van educatieve projecten en kunnen evaluaties bijdragen aan een efficiëntere aanpak, resultaatgericht werken en een verbetering van het aanbod.⁹ Meer recent wordt door onderzoekers en experts over dit onderwerp wederom geconcludeerd dat er in Nederland weinig ervaring is met het ontwerpen en evalueren van culturele projecten die maatschappelijke effecten beogen.¹⁰

Desalniettemin is er niet alleen bij beleidsmakers, maar ook bij directie en medewerkers van musea een groeiende bewustwording van het belang van kennis over maatschappelijke effecten. 'We moeten veel beter de resultaten van educatie laten zien' stelt Elvire Jansen, Educatief beleidsmedewerker van het Amsterdam Museum. 'Resultaten uit publieksonderzoek zijn een wapen, maken je mondig en in staat een goede educator te zijn'.¹¹ In enkele gevallen wordt in musea al wel geprobeerd verder reikende resultaten vast te stellen. Complexere evaluatiemethoden uit het bedrijfsleven of methodes toegepast in de culturele sector in het buitenland, worden incidenteel toegepast in Nederlandse musea.

Vraagstelling

Om inzicht te krijgen in de maatschappelijke betekenis van musea en deze niet alleen te baseren op veronderstellingen en conceptuele theorieën, is het relevant na te gaan hoe culturele projecten die maatschappelijke doelstellingen nastreven op dit moment geëvalueerd worden. Hoe wordt het

⁶ Bunnik, Claartje, Edwin Huis. *Niet tellen maar wegen. Over de zin en onzin van prestatieafspraken in de culturele sector*. Amsterdam: Boekmanstudies, 2011: 104.

⁷ Hagens e.a. 2008: 164-165.

⁸ Boxtel, Carla van, zoals geciteerd in Grondman 2010: 392

⁹ Kamp, Max van der, Dorien Ottevanger. *Cultuureducatie en sociale cohesie. Een verkennend onderzoek*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland, 2003: 120-121.

¹⁰ IJdens, Teunis, Finn Minke. 'Verslag van het kennisatelier over de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid'. Cultuurparticipatie, april 2010. Fonds voor Cultuurparticipatie, november 2010 <<http://www.cultuurparticipatie.nl/search.php?q=verslag+kennisatelier> >: 9.

¹¹ Grondman, Agnes, e.a. *Over passie en professie. Een eeuw lang publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. Amsterdam: Robstolk, 2010: 401.

evaluatieproces doorlopen en welke methoden worden toegepast? Op basis van welke gegevens worden uitspraken gedaan over het succes van het project en de prestaties van het museum? In deze scriptie staat het evalueren van cultuureducatieve projecten centraal en wordt de volgende hoofdvraag gesteld:

In hoeverre kan op basis van de toegepaste evaluatiemethoden een betrouwbare uitspraak worden gedaan over de maatschappelijke effecten van cultuureducatie in historische musea?

Deze scriptie vormt een verkenning van belangrijke ethische en praktische aandachtspunten die men tegenkomt bij het inzichtelijk maken van maatschappelijke effecten van cultuur. In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen maatschappelijke voordelen van cultuurbeleid en voordelen van cultuur op gebruikers ervan. De nadruk ligt op de effecten van cultuur zelf, in het bijzonder over de maatschappelijke effecten van 'cultuureducatie'. De organisatie Cultuurnetwerk Nederland omschrijft cultuureducatie als: 'Alle vormen van educatie waarbij cultuur als doel of als middel wordt ingezet. Cultuureducatie is leren over, door en met cultuur. Deze omschrijving sluit puur instrumenteel gebruik van cultuur, zoals het versterken van sociale cohesie, niet uit'.¹²

Om antwoord te geven op bovengenoemde hoofdvraag worden twee museale projecten van twee historische musea onder de loep genomen, het project *MijnDenHaag** van het Haags Historisch Museum en het project *Buurtwinkels* van het Amsterdam Museum. Voor beide projecten zijn maatschappelijke doelstellingen geformuleerd. Zo wil het Haags Historisch Museum met de inzet van het educatieve project *MijnDenHaag** bijdragen aan het historisch besef en daarmee de weg vrijmaken voor wederzijds respect en verbondenheid met de buurt of stad.¹³ Het project *Buurtwinkels* van het Amsterdam Museum (voorheen Amsterdams Historisch Museum) ging vanaf het najaar 2010 de stad in om de geschiedenis van buurten zichtbaar en tastbaar te maken. Het museum wil bewoners inzicht geven in het Amsterdam van nu. Met onder meer vernieuwde methoden van participatie hoopt het museum nieuwe groepen Amsterdammers te bereiken.¹⁴

In deze scriptie ligt het accent op het evaluatieproces en de toegepaste methoden. Met inzicht in de manier waarop geëvalueerd wordt, kan beoordeeld worden met welke mate van betrouwbaarheid uitspraak gedaan kan worden over de maatschappelijke betekenis van deze projecten. Door de praktijk te vergelijken met de theorie, kunnen mogelijke verbeterpunten worden gesignaleerd. Een heldere beschrijving van het evaluatieproces en mogelijke meetmethoden kan dienen als aanbeveling voor musea die maatschappelijke doelstellingen nastreven en maatschappelijke relevantie aan willen tonen. Inzicht in de behoefte en (on)mogelijkheden van musea kan anderzijds van betekenis zijn voor overheden en andere subsidiënten. Waar zouden zij kunnen assisteren, richting geven om de juiste input te krijgen voor eigen evaluaties?

Stand van wetenschap

In het najaar van 2010 publiceerde Cultuurnetwerk Nederland samen met Erfgoed Nederland het boek *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. Aan de hand van literatuuronderzoek,

¹² Cultuurnetwerk Nederland. 'Cultuureducatie. Begrippen en definities.' *Cultuurnetwerk_NL*. 8 juli 2011 <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/begrippen_en_definities.html>.

¹³ Projectbeschrijving *MijnDenHaag**. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2008: 6.

¹⁴ Eekeren, Annemarie van. *Projectplan Buurtwinkels*. Amsterdam: Amsterdams Historisch Museum, 2009: 2.

interviews en beleidsnota's geeft de uitgave een uitvoerige beschrijving van het verloop van de professionalisering van het educatieve museumwerk in ons land in de afgelopen ruim honderd jaar. Eén van de aspecten waar deze uitgave zijn licht op laat schijnen, is hoe er, vanaf het ontstaan van museumeducatie als vak, werd gedacht over de maatschappelijke taak van musea. De auteurs plaatsen dit binnen een beleidsmatige context en illustreren hiermee de golfbeweging waaraan het debat over veronderstelde instrumentele en intrinsieke waarde van cultuur onderhevig is en welke uitwerking dit heeft en heeft gehad op de museale praktijk.¹⁵ In *Niet tellen maar Wegen. Over de zjn en onzjn van prestatieafspraken in de culturele sector* stellen Claartje Bunnik en Edwin Huis dat de discussie over cultuur meestal gestuurd wordt door incidenten en financiële problemen, door het wel of niet subsidie geven aan instellingen. Volgens hen wordt er in de politiek aan cultuurbeleid meestal geen echt, serieus discours gewijd, ook als gemeenten en provincies analoog aan het rijk een vierjarige beleidscyclus voeren en daar dus alle mogelijkheid en aanleiding toe zou zijn. Er is dan ook veel winst te behalen bij het ontwikkelen van dit discours, het leggen van verbindingen met andere beleidsterreinen en het ontwikkelen van een nieuwe, gemeenschappelijke taal tussen culturele instellingen en overheden om (maatschappelijke) doelstellingen en resultaten beter in kaart te brengen. De auteurs doen verschillende aanbevelingen met betrekking tot het inzichtelijk maken van maatschappelijke resultaten en om een gemeenschappelijke taal tot stand te brengen.¹⁶ Deze aanbevelingen zijn zeer bruikbaar bij de analyse van de toegepaste evaluatiemethoden bij cultuureducatieve projecten als *MijnDenHaag** en *Buurtwinkels*.

In het debat over de maatschappelijke waarde van cultuur speelt ook het vaak genoemde citaat van Thorbecke een rol: 'de overheid is geen oordelaar van kunst en wetenschap'. De overheid zou geen oordeel mogen vellen over de inhoud van kunst en wetenschap en de autonomie van kunstenaars en culturele instellingen moeten respecteren. Velen onderschrijven deze autonomie en zijn zeker geen voorstander van censuur. Maar betekent het ook dat de overheid, als financier en verstrekker van publieke middelen, hier geen mening over zou mogen vormen? De laatste jaren bloeit de discussie over de relatie tussen politiek en kunst weer opnieuw op. Eleonora Belfiore en Oliver Bennett onderscheiden in *The social impact of the arts* uit 2008 dat er in dit debat grofweg een onderscheid te maken is in drie tradities. Binnen de positieve traditie stelt men dat kunst en cultuur, en daarmee museumbezoek, een positieve uitwerking kan hebben op het individu en zelfs op de samenleving als geheel. Deelname aan cultuur kan volgens de aanhangers van deze traditie het persoonlijke welzijn bevorderen, bijdragen aan sociale samenhang en de welvaart in een wijk, stad of land. Anderen gaan er vanuit dat deelname aan kunst en cultuur juist een negatieve uitwerking heeft op de samenleving. Een derde groep wordt door Belfiore en Bennett omschreven als de autonome traditie. Deze hangt de opvatting aan dat kunst en cultuur op zichzelf staan en verwerpt de instrumentele inzet ervan.¹⁷ In het huidige debat lijken de positieve en autonome traditie elkaar het meest heftig tegen te spreken.

Dichtbij de gedachte dat de samenleving maakbaar is en dat het gevoerde cultuurbeleid een positieve uitwerking heeft op het individu en de samenleving, ligt de behoefte aan het meetbaar maken van effecten van beleid en het vinden van bewijs voor de intrinsieke waarde van cultuur. De vraag wordt gesteld of

¹⁵ Grondman 2010

¹⁶ Bunnik en Huis 2011: 17-22.

¹⁷ Belfiore, Eleonora, Oliver Bennett. *The social impact of the arts. An intellectual history*. Basingstoke: Palgrave, 2008: 185

investeringen in museale initiatieven van even grote betekenis zijn voor de samenleving als investeringen in het stimuleren van sportbeoefening. En komen publieke gelden niet alleen ten goede aan een selecte groep cultuuredeelnemers? In het rapport *Bouwstenen voor de kennisagenda van het DG Cultuur en Media* signaleren Teunis Ijden en Piet Hagenars dat overheden ter legitimering van het cultuurbeleid steeds vaker de behoefte hebben aan 'gevalideerde kennis' over maatschappelijke effecten van cultuur. Positieve resultaten, voortgekomen uit evaluaties, vormen het 'bewijs' voor het succesvol inzetten van het toegekende geld. Bovendien kan dergelijke kennis ook worden ingezet om de kwaliteit van het beleid te verbeteren.¹⁸ Deze groeiende interesse voor beleidsevaluatie en het meten van prestaties van overheden en gesubsidieerde instellingen past volgens Belfiore in een toenemende behoefte aan *evidence based policy* die sinds de jaren tachtig steeds meer gangbaar is, met name in het bedrijfsleven en de gezondheidszorg.¹⁹ Aansluitend bij de gedachte van *evidence based policy* heeft de Nederlandse overheid sinds 2001 een nieuwe systematiek van begroten ingevoerd: van beleidsbegroting tot beleidsverantwoording (VBTB), waarbij beleid gekoppeld wordt aan prestaties en investeringen. Achteraf kan worden nagegaan of voorafgestelde doelen zijn bereikt, steeds vaker ten aanzien van het gevoerde cultuurbeleid. Onder de noemers 'subsidievoorwaarden', 'prestatienormen' of 'resultaatverplichtingen' worden afspraken gemaakt tussen overheden en culturele instellingen. Aan de hand van deze afspraken en resultaten wordt het functioneren van instellingen en de kwaliteit van de georganiseerde activiteiten beoordeeld. En hierop worden eventuele volgende toekenning van subsidiegelden gebaseerd. Of deze prestatieafspraken ook op adequate wijze de maatschappelijke waarde van cultuur in kaart brengen wordt door Bunnik en Huis in twijfel getrokken.²⁰ Deze laatste constatering wordt tijdens een zogenaamde 'kennisbijeenkomst' over dit onderwerp, die in het voorjaar van 2010 georganiseerd werd door het *Fonds voor Cultuurparticipatie*, bevestigd. Een van de conclusies van deze bijeenkomst was dat alleen kwantitatieve gegevens niet voldoende zijn om maatschappelijke waarde van cultuur inzichtelijk te maken. Daarnaast wordt geconcludeerd dat het wetenschappelijk onderzoek hiernaar in Nederland nog in de kinderschoenen staat.²¹

Desondanks wordt in Nederland het belang van theorieën over methoden van onderzoek naar maatschappelijke waarden steeds vaker benadrukt en is het onderzoek hiernaar in opkomst. Een bevinding die recentelijk veel navolging krijgt, is die van de onderzoekers Teunis Ijden en Piet Hagenars die stellen dat in het onderzoek naar maatschappelijke effecten van cultuur onderscheid gemaakt dient te worden tussen effecten van cultuur en cultuurbeleid. Dit onderscheid krijgt onder meer navolging in het proefschrift van Quirijn van den Hoogen *Performing Arts and the City* uit 2010 en het, samen met Sophie Elkhuisen en Hans van Maanen geschreven artikel 'Kringen in de vijver. Hoe meetbaar zijn maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid?'.²² In beide publicaties wordt in detail ingegaan op het evalueren van maatschappelijke waarden. Het laatstgenoemde artikel is gepubliceerd in het *Jaarboek*

¹⁸ Ijden, Teunis, Piet Hagenars. *Bouwstenen voor de kennisagenda van het DG Cultuur en Media 2009-2012*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008: 53-55.

¹⁹ Belfiore, Elenora. 'Auditing culture. The subsidised cultural sector in the new public management'. *International journal of cultural policy* 10, 2, (2004): 189.

²⁰ Bunnik en Huis 2011: 26-27.

²¹ Ijden en Minke 2010: 9.

²² Hoogen, Q.L. van den, S. Elkhuisen, en H. Maanen, 'Kringen in de vijver. Hoe meetbaar zijn maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid?'. In: Ijden, Teunis e.a., red. *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2010. Bijdragen over kennis en beleid*. Utrecht: Fonds voor Cultuurparticipatie, 2010: 211-237.

Actieve Cultuurparticipatie 2010, waarin vanuit het oogpunt van deze scriptie, verschillende relevante artikelen zijn opgenomen. Het *Fonds voor Cultuurparticipatie* streeft er dan ook naar onderzoek over dit onderwerp te stimuleren.

Vanuit de museumwereld zelf wordt ook het initiatief genomen het inzicht naar de sociale impact van museumbezoek te vergroten. In het voorjaar van 2011 kondigde de Nederlandse Museumvereniging (NMV) aan bezig te zijn met een onderzoek in samenwerking met het onderzoeksbureau DSP-groep naar de maatschappelijke betekenis van musea, waarbij een van de doelstellingen is om de maatschappelijke waarde voor publiek en overheid ‘duidelijker en op een meer aansprekende manier’ voor het voetlicht te brengen.²³ Naast deze Nederlandse onderzoeken zijn er in de zoektocht naar relevante theorieën en onderzoeksmethoden vooral belangwekkende publicaties te vinden uit de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.

Globaal kan de wetenschappelijke literatuur over de instrumentele waarden van kunst en cultuur worden verdeeld in twee categorieën: [1] het promoten van sociale interactie tussen buurtbewoners, het versterken van een gemeenschappelijke identiteit en het opbouwen van sociaal kapitaal op buurtniveau; [2] het versterken van gemeenschappen door het organiseren van gemeenschappelijke activiteiten.²⁴ Een grootschalig onderzoek naar maatschappelijke effecten van kunst en cultuur, waarbij beide categorieën vertegenwoordigd zijn, is gepubliceerd onder de naam *Gifts of the Muse. Reframing the debat about the benefits of the arts* in 2004 door het Amerikaanse onderzoeksinstituut *RAND Corporation*. De publicatie beschrijft een kritische analyse van eerder gepubliceerde onderzoeken naar de instrumentele waarden van cultuur. De auteurs benadrukken het belang van meer erkenning voor het kunnen aantonen van juist intrinsieke waarde van cultuur. Het rapport bespreekt vooral casestudies naar effectmetingen van kunstprojecten. Met inachtneming van deze laatste beperking is de publicatie breder toepasbaar. Nederlandse onderzoekers die effecten van cultuur behandelen, verwijzen dan ook regelmatig naar dit onderzoek.

Twee andere onderzoeken waarnaar in de context van het evalueren van maatschappelijk rendement van cultuur vaak wordt verwezen zijn *Defining Values* uit 1996 en *Use or Ornament?* uit 1997 van François Matarasso. Hoewel beide publicaties al redelijk gedateerd zijn, bieden ze bruikbare handvatten voor het uitvoeren van evaluaties en een kritische analyse van methoden van onderzoek, waarnaar ook in recente Nederlandse publicaties nog verwezen wordt.

In deze scriptie vergelijk ik de theorie over het evalueren met de praktijk in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum. Hierbij ga in op twee projecten waarbij vergelijkbare maatschappelijke doelstellingen worden nagestreefd. Beide zijn projecten waarbij participatie een belangrijke rol speelt en waarvoor het initiatief is genomen vanuit de afdeling Educatie. Informatie over het evalueren in deze twee musea is verzameld in interviews met directie en medewerkers, maar ook door projectplannen te lezen en door fondsaanvragen en publicaties bij de projecten te bestuderen. Ik ben in gesprek gegaan met de directie van beide musea: Antoinette Visser van het Haags Historisch Museum en Paul Spies van het Amsterdam Museum, beide eindverantwoordelijk voor de totstandkoming van beleid, doelstellingen, thematiek en rapportages aan fondsen en overheden. De gesprekken gingen vooral in op een brede museale context.

²³ Raemaekers 2011: 15.

²⁴ McCarthy, K., E. Ondaatje, L. Zakaras, A. Brooks. *Gifts of the Muse. Reframing the debate about the benefits of the arts*. Santa Monica: RAND Corporation, 2004: 14.

Om meer te achterhalen over de projecten zelf, heb ik ook interviews afgenomen onder de hoofden van de afdeling Educatie van beide musea, Diana Timmer van het Haags Historisch Museum en Annemarie van Eekeren van het Amsterdam Museum. Zij waren beiden verantwoordelijk voor het opstellen van de projectplannen en ook voor een belangrijk deel van de rapportage. Daarnaast zijn er twee aanvullende gesprekken gevoerd. Anneke van de Kieft is Beleidsmedewerker educatie en is binnen het Amsterdam Museum al jaren lang betrokken bij publieksonderzoeken. Op dit moment initieert zij de publieksonderzoeken van de afdeling Educatie. In het Haags Historisch Museum heb ik ook gesproken met Projectcoördinator van *MijnDenHaag**, Marieke Lustig. Zij is nauw betrokken bij de uitvoering van het project en het afnemen van de evaluatieformulieren.

H1 Dimensies van maatschappelijke doelstellingen

Veel wetenschappers, beleidsmakers en museumprofessionals veronderstellen dat er een verband is tussen deelname aan cultuureducatieve activiteiten en positieve effecten op de samenleving. Vele studies voeren een breed scala aan effecten van cultuur op. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van een model in paragraaf 1.1 getracht meer inzicht te bieden in de mogelijke maatschappelijke doelstellingen die worden nagestreefd met de inzet van cultuureducatie in musea. Aan de hand van de vier dimensies die in dit model zijn onderscheiden, worden de doelstellingen die met de inzet van cultuureducatieve projecten in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum worden nagestreefd, eveneens inzichtelijk gemaakt. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt dit onderscheid in dimensies in verband gebracht met het onderscheid tussen het evalueren van cultuur en cultuur*beleid*.

1.1 Positieve effecten van cultuur in een model

Om meer inzicht te verschaffen in het verband tussen cultuur en de maatschappelijke voordelen die het kan opleveren, formuleren McCarthy e.a. in de publicatie *Gifts of the Muse* na een omvangrijke vergelijking van conceptuele theorieën en effectmetingen een model (Figuur 1).²⁵

Figuur 1. Model voor inzicht in voordelen van kunst en cultuur

Bron: McCarthy's e.a. 2004: 4

²⁵ McCarthy e.a. 2004: 4; Begrippen in het hier afgebeelde model zijn vertaald uit het Engels.

Het model maakt enerzijds onderscheid tussen ‘instrumentele’ en ‘intrinsieke’ voordelen van deelname aan cultuur, anderzijds tussen ‘individuele’ en ‘collectieve’ voordelen of nuances daarin. Figuur 1 toont het model waarbij instrumentele voordelen aan de bovenkant van de schaal worden weergegeven en intrinsieke voordelen aan de onderkant, beide gerangschikt langs een schaal variërend van voordelen voor het individu tot voordelen voor de samenleving als geheel. In het model worden voorbeelden gegeven van maatschappelijke voordelen die de onderzoekers zijn tegengekomen bij hun inventarisatie van wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp. Aan de linkerkant van de schaal worden voordelen genoemd waaraan cultuur kan bijdragen, die primair gelden voor het individu. Aan de rechterkant van het model worden voordelen genoemd die primair van betekenis zijn voor de samenleving als geheel. In het midden worden voordelen genoemd die zowel betrekking hebben op het persoonlijke leven van mensen als wenselijke uitwerking (spillover) hebben op het openbare leven.²⁶ ‘Instrumentele voordelen’ verdelen de onderzoekers onder in vijf type voordelen: cognitieve voordelen (verbetering van leerprestaties, creatief denken of vermogen om te leren studeren); houding en gedrag (zelfdiscipline, ontwikkeling van een sociale attitude, vergroot zelfvertrouwen); voordelen voor de gezondheid (verbeterde mentale en fysieke gezondheid, verminderde stress); sociale voordelen (meer sociale interactie tussen leden van een gemeenschap, vergroting sociaal kapitaal, bevordering van organisatorische capaciteit van een gemeenschap) en economische voordelen (verhoging van economische activiteit, zoals meer transacties of werkgelegenheid, beschikbaarheid van cultuur).²⁷ McCarthy e.a. stellen dat het onderzoek naar maatschappelijke effecten van cultuur zich bijna uitsluitend richt op het aantonen van de instrumentele voordelen van deelname aan cultuur en intrinsieke voordelen te vaak buiten beschouwing worden gelaten.

Met ‘intrinsieke voordelen’ worden voordelen bedoeld die zich specifiek voordoen bij de deelname aan culturele activiteiten en bijvoorbeeld niet bij deelname aan sportactiviteiten. Hierbij onderscheiden zij vormen van emotionele verbondenheid en plezier die kenmerkend zijn voor deelname aan cultuur. Deze voordelen zijn in eerste instantie van toepassing op het individu, maar kunnen volgens McCarthy e.a. ook bijdragen aan de ontwikkeling van individuele capaciteiten en collectieve verbondenheid, wat vervolgens ten goede komt aan het openbare leven. Hierbij noemen zij bijvoorbeeld een toenemend empathisch vermogen, cognitieve groei, het bevorderen van het ontstaan of versterken van sociale verbanden, of het uitdrukking geven aan een gemeenschappelijke identiteit.²⁸ Volgens McCarthy e.a verdienen de intrinsieke waarde van cultuur meer aandacht van beleidsmakers. Hiervoor is volgens de onderzoekers meer adequate bewijsvoering nodig vanuit de culturele instellingen. Dit punt wordt ook door Quirijn van den Hoogen onderschreven in zijn proefschrift over maatschappelijke effecten van podiumkunsten, *Performing Arts and the City*. Alleen kwantitatieve rapportages zijn volgens hen onvoldoende om intrinsieke waarden aan te tonen, ook het toepassen van kwalitatieve analysemethoden is noodzakelijk om deze aan het licht te brengen.²⁹ In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan.

²⁶ McCarthy e.a. 2004: 3-4.

²⁷ ibidem: 7-20.

²⁸ ibidem: 44-51.

²⁹ Hoogen, Q.L. van den. *Performing Arts and the City. Dutch municipal cultural policy in the brave new world of evidence based policy*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2011: 17.

Een andere belangrijke, terugkerende conclusie uit wetenschappelijk onderzoek over dit onderwerp is dat brede cultuurparticipatie een voorwaarde is voor het optreden van maatschappelijke effecten op collectief niveau. Het gaat dan bij voorkeur om actieve deelname.³⁰ In een grootschalig onderzoek naar de sociale waarde van kunst en cultuur is *Use or Ornament?* van Francois Matarasso uit 1997 wordt dit bevestigd. De bestudering van negentig participatieprojecten toont aan dat cultuurparticipatie inderdaad sociale voordelen oplevert en dat deze sociale voordelen met de inzet van culturele initiatieven doelbewust kunnen worden bereikt.³¹ Voordat effecten op maatschappelijk niveau kunnen worden verwacht lijkt het stimuleren van actieve deelname aan cultuur onder diverse lagen van de bevolking dan ook een noodzakelijk beleidsdoelstelling te zijn. In 2009 is er in Nederland vanuit het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap het een Fonds voor Cultuurparticipatie in het leven geroepen die zich hier volledig toe inzet.³²

1.2 Verwachte positieve effecten van Buurtwinkels en MijnDen Haag*

De twee museale projecten die in deze scriptie centraal staan, zijn voorbeelden van projecten waarbij maatschappelijke waarden worden nagestreefd. Beide projecten zijn geïnitieerd vanuit de afdeling Educatie van het museum. Bij zowel het project *MijnDenHaag** van het Haags Historisch Museum als het project *Buurtwinkels* van het Amsterdam Museum speelt cultuurparticipatie een belangrijke rol. Zo wil het Haags Historisch Museum met het project 30.000 mensen bereiken en daarbij recht doen aan de geografische en sociale diversiteit van de stad.³³ Het Amsterdam Museum wil met het project *Buurtwinkels* nieuwe groepen Amsterdammers bereiken en experimenteert met nieuwe methoden van participatie door nauw samen te werken met semi-professionals en vrijwilligers. Bovendien worden hiertoe interactieve methoden vernieuwd en verbeterd.³⁴

Naast het bevorderen van participatie zijn voor beide projecten doelstellingen geformuleerd die maatschappelijk van aard zijn. Zo hoopt het Haags Historisch Museum met de inzet van het project *MijnDenHaag** onder meer bij te dragen aan 'historisch besef'.³⁵ Het Amsterdam Museum formuleert voor *Buurtwinkels* een vergelijkbare doelstelling en wil door de geschiedenis van de stad zichtbaar en tastbaar te maken meer 'inzicht verschaffen in het Amsterdam van nu'.³⁶ Doordat beide musea deze doelen niet nader toelichten is het lastig deze te plaatsen in het theoretische model van McCarthy e.a.. 'Historisch besef' en het 'verschaffen van inzicht' zouden enerzijds als instrumentele voordelen kunnen worden beschouwd. Deelnemers aan de projecten kunnen mogelijk meer feitenkennis opdoen, wat leidt tot een betere algemene ontwikkeling. Voor scholieren zou het kunnen resulteren in betere cijfers voor het vak geschiedenis. Anderzijds zouden genoemde doelstellingen kunnen worden beschouwd als een intrinsieke waarde. Het

³⁰ McCarthy e.a. 2004: 72

³¹ Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. Stroud: Comedia, 1997: 85-96.

³² De missie van het Fonds voor Cultuurparticipatie luidt: 'Het Fonds voor Cultuurparticipatie stimuleert de actieve deelname aan het culturele leven van inwoners van Nederland, in al hun diversiteit, ongeacht leeftijd, herkomst, opleiding en woonplaats'; Fonds voor Cultuurparticipatie. 'Missie en doelstellingen'. November 2010 <http://www.cultuurparticipatie.nl/over_het_fonds/wie_zijn_wij/historie>.

³³ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 6

³⁴ Eekeren 2009: 2.

³⁵ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 1.; Historisch besef wordt in de projectbeschrijving van *MijnDenHaag** niet geoperationaliseerd. In het interview omschrijft Hoofd Educatie Diana Timmer historisch besef als 'kennis van het verleden en de geschiedenis van een ander'; Interview Diana Timmer.

³⁶ Eekeren 2009: 2-3.

door het project op een originele, speelse manier kennismaken met de geschiedenis van een stad zou kunnen bijdragen aan een veranderend besef van omgeving en tijd. Het streven om bij te dragen aan 'historisch besef' en het 'verschaffen van inzicht' zouden in het model van McCarthy e.a. beide kunnen worden geplaatst in het midden tussen een individueel en collectief voordeel. Enerzijds levert het voordelen op voor het individu, de deelnemer begrijpt de wereld om zich heen beter met de kennis die hij of zij heeft opgedaan. Anderzijds heeft het een 'spillover-effect' en zou meer kennis en besef van de geschiedenis van de stad kunnen bijdragen aan een beter begrip voor anderen en idealiter ten goede komen aan een betere samenleving. Het Haags Historisch Museum streeft er dan ook naar door bij te dragen aan het vergroten van het historisch besef, de weg vrij te maken voor de collectieve waarden: 'wederzijds respect' en 'verbondenheid met de buurt en stad'.³⁷

De vraag rijst of het realistisch is dergelijke verder reikende doelstellingen na te streven. Kan van een museum worden verwacht effecten op collectief niveau aan te tonen door middel van zelfevaluatie?

Volgens de onderzoekers Tennis IJdens en Piet Hagenaars is het van belang dat instellingen zich beperken tot het formuleren van doelstellingen binnen de reikwijdte van hun activiteiten. Bij het bestuderen van effecten van cultuur is het dan ook belangrijk onderscheid te maken tussen effecten van cultuur (culturele voorzieningen, cultureel aanbod en cultuurparticipatie) en effecten van cultuur*beleid* (beleid van overheden en fondsen).³⁸ Bunnik en Huis onderschrijven dit statement, maar stellen daarnaast dat subsidiegevers weldegelijk behoefte hebben aan informatie van instellingen op basis waarvan zij effecten op collectief niveau kunnen vaststellen.³⁹

1.3 Positieve effecten van cultuur en cultuur*beleid*

Kennis over het maatschappelijk rendement van cultuur*beleid* is niet hetzelfde als kennis over maatschappelijke effecten van cultuur. Het onderscheid is enerzijds van belang voor bewustwording van de reële reikwijdte van de geformuleerde doelstellingen, maar heeft volgens Van den Hoogen e.a. ook zijn uitwerking op het meten van effecten van cultuur.⁴⁰ De evaluatie van beleid heeft betrekking op het handelen van overheden en fondsen. Evaluatie van projecten heeft betrekking op het handelen van instellingen (musea) en personen (museumstaf) die projecten ontwikkelen en uitvoeren, en op de ervaring en beleving van deelnemers aan die projecten.⁴¹ Effecten van cultuur kunnen wel door overheidsbeleid worden beïnvloed. Bovendien vormen resultaten van metingen naar deelname aan culturele projecten een deel van de input voor de evaluatie van cultuurbeleid.⁴² Van den Hoogen maakt het meten van maatschappelijke effecten inzichtelijk aan de hand van een model (Figuur 2).

Volgens Van den Hoogen zijn er op zijn minst twee meetniveaus voor het evalueren van cultuurparticipatiebeleid, die elk hun eigen vorm van effectonderzoek vergen. Het eerste evaluatieniveau (meten 1) in het model heeft betrekking op het inzichtelijk maken van het effect van beleid op de mate van

³⁷ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 6.

³⁸ IJdens en Hagenaars 2008: 53.

³⁹ Bunnik en Huis 2011: 92

⁴⁰ Ibidem; Hoogen, Elkhuisen en Maanen 2010: 221.

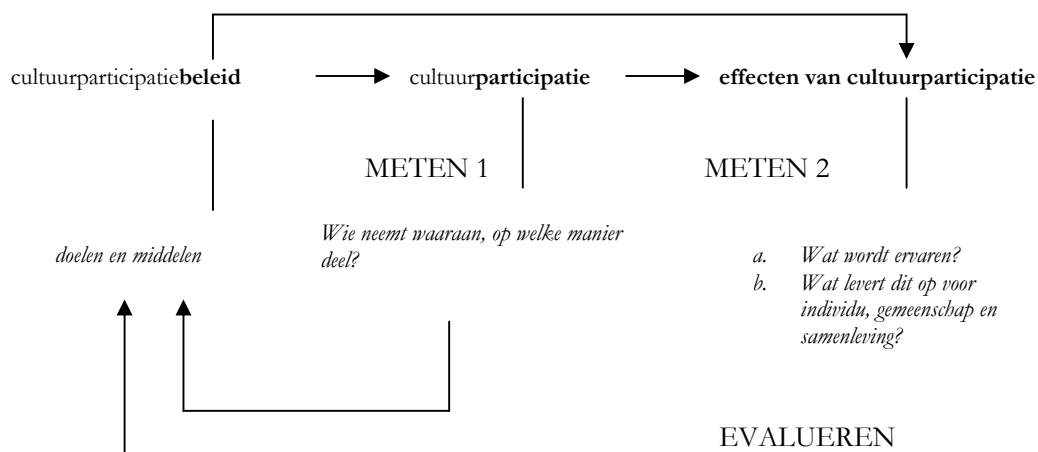
⁴¹ IJdens en Minke 2010: 9; Bunnik en Huis 2011: 92.

⁴² Hoogen, Elkhuisen en Maanen 2010: 221-222.

participatie onder de bevolking als geheel en onder bepaalde doelgroepen in het bijzonder. De vraag wordt gesteld ‘Wie neemt waaraan, op welke manier deel?’. Deze vraag is te beantwoorden aan de hand van informatie over demografische kenmerken en de frequentie van deelname, verworven door middel van publieksonderzoek of bevolkingsonderzoeken, zoals die van het Sociaal Cultureel Planbureau. Op het tweede meetniveau (meten 2) gaat het om het inzichtelijk maken van het effect van participatie op individueel niveau als op collectief niveau. Enerzijds gaat het om het vaststellen van waarden en voordelen voor individuele deelnemers, verworven door middel van kwantitatieve en kwalitatieve publieksonderzoeken (a). Anderzijds gaat het om het meten van effecten op maatschappelijk niveau (b). Wat is de sociale functie of betekenis van de cultuurbeleving en de persoonlijke, individuele waarde die men daaraan verbindt? Wat is de waarde van cultuurparticipatie op het niveau van een bepaalde gemeenschap (buurt, wijk, stad of de hele Nederlandse samenleving)?⁴³ Juist inzicht in de manier waarop wordt deelgenomen en de beleving, kennis en ervaringen die dat oplevert (meten 2) is van belang voor het vaststellen van zowel instrumentele alsook intrinsieke waarde voor het individu en op het niveau van de samenleving.

Zoals eerder genoemd blijven evaluaties echter vaak beperkt tot het vaststellen van het publieksbereik (meten 1).⁴⁴ Hoewel zowel het Haags Historisch Museum als het Amsterdam Museum met de voor deze scriptie bestudeerde projecten verder reikende doelstellingen nastreven, verrichten beide musea vooral metingen op het eerste niveau. In hoofdstuk 2 en 3 wordt hier nader op ingegaan.

Figuur 2. Twee meetniveaus van evaluatie van cultuurparticipatie

Bron: Hoogen, Elkhuisen en Maanen 2010: 221-222

Van den Hoogen e.a. maakt aan de hand van zijn model duidelijk dat voor het vaststellen van verder reikende maatschappelijke voordelen van deelname aan cultuur, uitkomsten van een groot aantal evaluaties met elkaar vergeleken dienen te worden en aangevuld met bijvoorbeeld welvaartscijfers en gegevens uit bevolkingsonderzoeken. Alleen door metingen over lange termijn uit te voeren en te vergelijken, zijn

⁴³ Hoogen, Elkhuisen en Maanen 2010: 221-222; IJdens en Minke 2010: 2-3.

⁴⁴ ibidem.

uitspraken te doen over causale verbanden tussen cultuurparticipatie en verder reikende sociale effecten.⁴⁵ Van den Hoogen maakt hiermee ook duidelijk dat het niet reëel is om van musea te verwachten zelf verder reikende maatschappelijke waarde aan te tonen. Hiervoor ligt eerder een taak weggelegd voor fondsen, lokale en landelijke overheden. Wel kunnen musea een bijdrage leveren door fondsen en overheden te voorzien van gegevens over wie, waaraan deelnemen (meten 1) en over welke waarden hierin gerealiseerd worden en welke functies hiermee worden gediend op persoonlijk niveau (meten 2).

In de volgende twee hoofdstukken wordt aan de hand van de museale projecten in het Haags Historisch en het Amsterdam Museum geïllustreerd hoe er in deze musea geëvalueerd wordt en welke gegevens reeds beschikbaar zijn. Hierbij wordt in hoofdstuk 2 het proces van evalueren besproken, van het formuleren van doelstellingen tot de rapportage ervan. De praktijk wordt vergeleken met de theorie hierover. Hoofdstuk 3 gaat dieper in op de methodologische context van het evalueren van maatschappelijke doelstellingen.

⁴⁵ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 235-237.

H2 Fasen in een evaluatieproces

Evalueren is cyclisch en omvat een aantal duidelijk van elkaar te onderscheiden fasen stelt François Matarasso. De professor aan de *Robert Gordon University* in Aberdeen geeft in het artikel *Defining Values* een gedetailleerde omschrijving van de fasen die men idealiter zou moeten doorlopen in het evalueren van culturele initiatieven die maatschappelijke waarden nastreven. Een goede evaluatie heeft volgens hem vijf fasen: [1] het bepalen van doelstellingen (plannen maken), [2] formuleren hoe deze doelstellingen worden bereikt (indicatoren bepalen), [3] het uitvoeren van de plannen en evaluaties (uitvoering), [4] waardebeoordeling en [5] de rapportage.⁴⁶ Het komt kortweg neer op bepalen wát te doen en hòe te doen. De professor benadrukt dat het belangrijk is, voorafgaand aan het uitvoeren van een project, het evaluatieproces te overdenken. Tussentijds worden metingen uitgevoerd en na afloop worden prestaties afgezet tegen de vooraf bepaalde doelstellingen. Informatie voortgekomen uit deze rapportages wordt gebruikt als input voor nieuw te ontwikkelen plannen en beleid.

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven hoe de fasen van evaluatie in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum worden doorlopen. Hoe gebeurt dat nu en wat zou volgens de theorie kunnen worden verbeterd? Bij de beschrijving van de praktijk van het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum wordt enerzijds het algemene museumbeleid besproken, anderzijds wordt specifiek ingegaan op respectievelijk de projecten *Buurtwinkels* en *MijnDenHaag**

2.1 Plannen maken

François Matarasso beschrijft dat het evaluatieproces begint bij het opstellen van het beleids- of projectplan. Hierin staan doelstellingen omschreven die met uitvoering van het project worden nagestreefd en na afloop kunnen worden getoetst. De vragen waarop in plannen een antwoord moet worden gegeven zijn volgens hem: ‘Wat zijn problemen, behoeften en ambities waar het beleid of project op in zal spelen? Hoe worden deze vertaald naar doelstellingen? En wordt deze vertaling door alle betrokken partijen onderschreven?’.⁴⁷ Directie en medewerkers van het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum geven aan dat de keuze voor thema’s en doelstellingen van projecten en tentoonstellingen afhangen van verschillende factoren en gebaseerd zijn op verschillende argumenten.

2.1.1 Strategie of gevoel

In het Haags Historisch Museum vormt de missie een belangrijk uitgangspunt bij het opstellen van projectplannen. Directeur, Antoinette Visser, vertelt: ‘Ons motto is “hart voor Den Haag”, “meer kennis en liefde voor de stad overbrengen”. Dat zit er altijd in.’⁴⁸ In 2008 stelde het museum een nieuwe missie

⁴⁶ Matarasso, François. *Defining Values, evaluating arts programmes*. Stroud: Comedia, 1996: 4.

⁴⁷ *ibidem*: 25.

⁴⁸ Interview Antoinette Visser.

vast.⁴⁹ Diana Timmer, Hoofd presentaties, vult aan dat het bij het tot stand komen van hun huidige missie en het project *MijnDenHaag** eigenlijk precies andersom is gegaan. De missie van het museum is geformuleerd na de start van het project *MijnDenHaag** in 2006. “*Mijn Den Haag** heeft (..) gezorgd voor input voor de missie”⁵⁰. Het actief betrekken van bewoners, bezoekers en partners is een onderdeel van de missie dat refereert aan het project en daaruit is voortgekomen. De doelstellingen van *MijnDenHaag** zijn volgens Timmer onder meer voortgekomen uit een persoonlijke drive van museumstaf, maar sluiten ook aan op het beleid van de afdelingen en het museum als geheel.⁵¹

Net als bij het Haags Historisch Museum is bij het Amsterdam Museum de nieuwe missie geformuleerd nadat het projectplan *Buurtwinkels* is opgesteld. De missie is volgens het hoofd van de afdeling Educatie, Annemarie van Eekeren, wel van toepassing op het project, maar is pas in 2010 geformuleerd en vormde dus geen aanleiding.⁵² Annemarie van Eekeren en Paul Spies, directeur van het Amsterdam Museum, geven beiden aan dat voor de opzet van het project *Buurtwinkels* goed gekeken is naar het daaraan voorafgaande project *Het gebeugen van Oost*.⁵³ De doelstellingen die werden nagestreefd in *Het gebeugen van Oost* zijn deels overgenomen in het project *Buurtwinkels*. Het thema van het project diende daarnaast een breed publiek aan te spreken.⁵⁴ Volgens Paul Spies komen nieuwe project- of tentoonstellingsthema's en doelstellingen in de regel voort uit de omschreven visie van het museum.⁵⁵ De daarin omschreven doelgroepen vormen voor hem het uitgangspunt ‘We willen verschillende segmenten van de markt bedienen. De Amsterdammer is de doelgroep. We moeten laagdrempelig zijn voor mensen die niet zo snel op het museum af komen’.⁵⁶ Net als thema's komen doelstellingen van projecten volgens hem voort uit de geformuleerde visie. Doelstellingen ‘moeten voortkomen uit de behoeften van doelgroepen (...). We moeten inspelen op de belangstelling en behoeften van doelgroepen en tegelijkertijd commercieel zijn om zoveel mogelijk bezoekers binnen te kunnen halen.’⁵⁷ Bij een project als *Buurtwinkels* ligt dat wel iets anders volgens Spies. Hierbij gaat het volgens hem om de geschiedenis van de stad naar de mensen toe te brengen en daardoor de binding met de stad te versterken. Het project lijkt met deze gedachte, net als in Den Haag, een inspiratiebron te zijn voor de nieuw geformuleerde missie van het museum.⁵⁸

In tegenstelling tot de directeur van het Amsterdam Museum geeft Anneke van de Kieft, beleidsmedewerker educatie, aan dat het vaststellen van thema's en doelstellingen vooral op gevoel gebeurt. Van de Kieft vertelt dat onderwerpen en doelstellingen worden vastgesteld door de zogenaamde ‘Programmacommissie’ van het museum, een commissie, waarin Van der Kieft zelf zitting heeft samen met

⁴⁹ De volledige missie van het museum zoals in ‘Labree, I., red. *Het museum dat ieders hart veroverd voor Den Haag*. 3dln., Deel 1. *Toekomstvisie. Haags Historisch Museum*. Den Haag: Haags Historisch Museum, 2008.’ geformuleerd staat: ‘Kennis en liefde voor Den Haag, dat is wat het Haags Historisch Museum wil overbrengen. Wij presenteren en verduidelijken de geschiedenis en het erfgoed van de stad. Wij betrekken bewoners, bezoekers en onze partners daar actief bij’, p.8.

⁵⁰ Interview Diana Timmer.

⁵¹ Interview Diana Timmer.

⁵² De huidige missie van het Amsterdam Museum is geformuleerd in 2010 en luidt: ‘Het Amsterdam Museum brengt de geschiedenis van de stad tot leven voor een zo groot en divers mogelijk publiek. Het Amsterdam Museum daagt bewoners en bezoekers uit hun relatie tot de stad te verdiepen.’ *Amsterdam Museum 2020. Inhoudelijk en organisatorisch beleidsplan*. Amsterdam Museum. Amsterdam, 2010: 5.

⁵³ Interview Paul Spies; Interview Annemarie van Eekeren.

⁵⁴ Interview Annemarie van Eekeren.

⁵⁵ Visie2020 is het huidige beleidsplan van het Amsterdam Museum. Hierin staat beschreven hoe het museum er in het jaar 2020 uit ziet, opgesteld in 2010. *Amsterdam Museum 2020. Inhoudelijk en organisatorisch beleidsplan*. Amsterdam Museum. Amsterdam, 2010.

⁵⁶ Interview Paul Spies.

⁵⁷ ibidem.

⁵⁸ ibidem.

andere stafmedewerkers van het museum. Het vaststellen van thema's gebeurt volgens haar niet volgens een bepaalde strategie, maar hangt sterk af van hobby's van leden van de commissie of conservatoren. In het Haags Historisch zijn ideeën van medewerkers soms ook aanleiding voor tentoonstellingen of projecten. Visser omschrijft deze ideeën als een zendingsdrift. 'Soms zijn onderwerpen zo belangrijk voor de Haagse geschiedenis, daar moeten alle scholieren iets over weten.'⁵⁹ Net als Spies geeft Visser aan dat het publiek een belangrijk uitgangspunt is. Bij het vaststellen van thema's stelt zij altijd de vragen 'wat bindt mensen?' en 'waarom voelen mensen zich verbonden met de stad?'.⁶⁰ Een afweging voor een project of tentoonstelling is altijd tweezijdig volgens Visser. 'Alles wat we doen aan publiekspresentaties moet iets opleveren voor de collectie, restauraties en aanwinsten, kennisontwikkeling. En alles wat we doen voor de collectie en restauraties en dergelijke moet iets opleveren voor het publiek. Het moet complementair zijn'.⁶¹

2.1.2 Publieksonderzoek

De twee historische stadsmusea lijken met het publiek als uitgangspunt voor themakeuze en doelstellingen van projecten en tentoonstelling, aan te sluiten bij de algeheel geldende trend in Nederland. Uit de publicatie *Over passie en professie* komt naar voren dat de bezoeker het laatste decennium meer en meer een centrale rol in het in musea gevoerde beleid krijgt toegewezen.⁶² Die centrale rol voor de bezoeker brengt tegelijkertijd een toenemende behoefte aan inzicht in motieven van bezoekers met zich mee. Theorieën over hoe bezoekers een museumbezoek ervaren en hoe dat meetbaar te maken, dienen steeds vaker als inspiratiebron voor museumedatoren. Meer inzicht in motieven van bezoekers maakt het volgens hen beter mogelijk een bijdrage te leveren aan identiteitsontwikkeling, kennisontwikkeling en persoonlijke ontwikkeling.⁶³

Anneke van de Kieft geeft aan bij het in kaart brengen van bezoekersprofielen van het Amsterdam Museum gebruik te maken van de theorie van John Falk.⁶⁴ Maar zij merkt daarbij op dat de uitvoering van het onderzoek te wensen over laat. In de jaren negentig was er meer geld beschikbaar voor onderzoek en werden er bezoekersprofielen opgesteld in samenwerking met het marktonderzoeksbureau *Motivaction*. Aan de hand van de resultaten werden presentaties zo goed mogelijk op behoefte van de bezoeker afgestemd, waardoor het eenvoudiger was gestelde doelstellingen te kunnen verwezenlijken. De laatste jaren is daar in het museum, tot Van de Kiefts teleurstelling, minder interesse voor en minder geld voor beschikbaar. 'De vraag van het publiek is op dit moment eigenlijk niet goed genoeg bekend in het Amsterdam Museum om project- of tentoonstellingsthema's of doelstellingen op af te kunnen stemmen'.⁶⁵ Ze worden volgens Van der Kieft zeker niet bepaald op basis van kennis van medewerkers over het publiek of onderzoeksgegevens. In het Haags Historisch lijken de wensen van het publiek beter bekend te zijn. Volgens Diana Timmer weten zij door uitkomsten uit publieksonderzoek goed wie hun publiek is: 'Je hebt] altijd rekening te houden met behoeften van bezoekers. Er is een toenemende concurrentie als het

⁵⁹ Interview Antoinette Visser.

⁶⁰ *ibidem*.

⁶¹ *ibidem*.

⁶² Grondman 2010: 366.

⁶³ *ibidem*: 366-338.

⁶⁴ John H. Falk publiceerde het boek *Identity and the museum visitor experience*. Walnut Creek: Left Coast Press, 2009. Hierin beschrijft hij een model aan de hand waarvan de ervaring van bezoekers kan worden voorspeld en museumprofessionals op behoeften kunnen inspelen.

⁶⁵ Interview Anneke van de Kieft.

gaat om de aandacht van de bezoeker en er zijn toenemende mogelijkheden voor het invullen van vrije tijd. Als museum willen we zo goed mogelijk op deze behoefte van onze potentiële bezoekers inspelen'.⁶⁶

2.1.3 Fondsen, sponsors en overheden

Organisatie en projectdoelstellingen komen vaak tot stand op basis van een expliciete of impliciete behoefte van partijen buiten de organisatie. Voor musea zijn dat bijvoorbeeld, zoals in de vorige paragraaf beschreven, behoeften van bezoekers of potentiële bezoekers. Daarnaast kunnen dat overheden, fondsen, sponsors en samenwerkingspartners zijn. Het gewicht dat aan deze doelstellingen van betrokken partijen wordt toegekend, varieert vaak enorm en is een punt van aandacht stelt Matarasso.⁶⁷

Antoinette Visser geeft aan bij het formuleren van doelstellingen voor projecten in het Haags Historisch Museum rekening te houden met het geldende cultuurbeleid: 'de overheid stelt altijd de vraag, 'wat hebben we eraan?', 'wat heeft het publiek eraan?'.⁶⁸ Dit soort vragen van subsidiegevende overheden spelen volgens haar, bij het vaststellen van doelstellingen van vooral educatieve initiatieven van het museum, een belangrijke rol. Visser vult aan dat de doelstellingen van subsidieverstrekkingen niet klakkeloos worden overgenomen: 'het is nooit 'u vraagt, wij draaien'. Doelstellingen van fondsen en overheden veroorzaken volgens haar eerder een accentverschuiving. Het zorgt ervoor dat er met andere ogen naar plannen wordt gekeken. Elementen in projecten, die aansluiten bij doelstellingen van fondsen, worden meer zichtbaar gemaakt. Daarnaast stelt Visser dat er sprake is van een wisselwerking tussen musea en overheden. Nieuw cultuurbeleid is vaak gebaseerd op gesprekken met de instellingen: 'vaak wordt je geconfronteerd met nieuw beleid over iets wat je zelf geroepen hebt'.⁶⁹ Paul Spies zegt stellig dat in het Amsterdam Museum wordt uitgegaan van de eigen visie. Hierbij wordt een match gezocht met fondsen. Wel geeft hij aan doelstelling van fondsen in het achterhoofd te hebben bij het ontwikkelen van beleid. 'Ons museum ligt in het verlengde van menig fonds. Logisch dat je aansluit bij richtlijnen van verschillende fondsen. Dat is moeilijk te scheiden van eigen intenties'.⁷⁰ Ook sponsors zullen volgens Spies het beleid van het museum niet dicteren: 'We willen niet in dienst treden van een commercieel bedrijf, dat hoort niet bij je taak als museum'.⁷¹ Cultuurbeleid speelt volgens de directeur wel een belangrijke rol. Het Amsterdam Museum wordt voor 80% gefinancierd met geld van de gemeente. 'Dat is geld van Amsterdammers. We denken er wel over na wat we voor de burger kunnen betekenen. We proberen een match te vinden met de doelstellingen van de stad' stelt Spies.⁷² Bij het project *Buurtwinkels* is er volgens hem niet gelet op het gevoerde overheidsbeleid, maar bij eerdere projecten is dat wel het geval geweest. Belangrijk is volgens hem dat de onafhankelijkheid van het museum gewaarborgd blijft en tegelijkertijd de discussie met de stad gevoerd wordt. Of het Amsterdam Museum daadwerkelijk onafhankelijk opereert is de vraag. Annemarie van Eekeren vertelt dat het projectplan van *Buurtwinkels* eigenlijk geschreven is voor de sponsor Ymere en dat sommige doelstellingen in het project door geld gedreven zijn. 'Als je echt een eerlijk antwoord wil,

⁶⁶ Interview Diana Timmer.

⁶⁷ Matarasso 1996: 5.

⁶⁸ Interview Antoinette Visser.

⁶⁹ *ibidem*.

⁷⁰ Interview Paul Spies.

⁷¹ *ibidem*.

⁷² *ibidem*.

schrijven wij in de richting van fondsen. Het heeft ook zeker invloed gehad op het project. Achteraf hadden we daar iets kritischer in kunnen zijn'.⁷³ Van Eekeren vertelt dat het tegemoet komen aan dergelijke doelstellingen [red. zoals het bijdragen aan inzicht in het Amsterdam van nu] veel tijd en energie kost, die ze liever op een andere manier had besteed.⁷⁴

Aansluitend bij het probleem dat Van Eekeren aankaart, onderschrijft Matarasso dat veel culturele instellingen te maken hebben met conflicterende belangen die moeilijk in overeenstemming te brengen zijn. Matarasso geeft aan dat een balans in interne en externe gestelde doelstellingen van belang is voor het succesvol functioneren van een museum. Evaluatie is hierbij volgens hem cruciaal en kan aantonen hoe en waarom beslissingen genomen zijn en keuzes gemaakt. Verderreikende effecten zijn voor een museum alleen vast te stellen als metingen in een vroeg stadium, bij de opzet van projectplannen, worden afgestemd op metingen van derde partijen.⁷⁵ Diana Timmer vertelt dat voor aanvang van het project *MijnDenHaag** niet precies bedacht is hoe geëvalueerd zou worden. Wel is er in de aanvraag aan de betrokken fondsen beloofd dat er publieksonderzoek zou worden uitgevoerd.⁷⁶ Anneke van de Kieft geeft aan dat er in het Amsterdam Museum voorafgaand aan een project niet structureel wordt nagedacht over evaluaties. 'Dat hangt af van de betreffende projectleider'.⁷⁷ Bij het project *Buurtwinkels* is in het projectplan en in de aanvraagformulieren aan fondsen vooraf aangegeven per doelstelling wat de beoogde meetbare resultaten zijn.⁷⁸ Behalve de doelstelling om met het project 30.000 mensen te bereiken is dat in het projectplan *MijnDenHaag** niet het geval.⁷⁹

2.2 Indicatoren bepalen

Als tweede fase van het evaluatieproces onderscheidt Matarasso het bepalen van indicatoren ofwel het meetbaar maken van doelstellingen. Nog voor het beleid wordt uitgevoerd en eventuele culturele interventies plaatsvinden, moeten aan doelstellingen verbonden indicatoren worden vastgesteld en een geschikte evaluatiemethode worden gekozen.⁸⁰ Bij het vaststellen van indicatoren wordt nagedacht over *hoe* en *wanneer* doelstellingen behaald zijn. Het geformuleerde streven wordt ook wel de prestatienorm genoemd.⁸¹ In april 2010 organiseerde Cultuurnetwerk Nederland een 'kennisbijeenkomst' over maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid. Eén van de conclusies van de bijeenkomst was dat bij het ontwikkelen van beleid en projectplannen moet worden nagedacht over effecten die daadwerkelijk door culturele initiatieven kunnen worden gerealiseerd. Problemen bij het vaststellen van effecten ontstaan vaak al in de ontwerpfase van het beleid of projectplan. Letty Ranshuysen, zelfstandig onderzoeker en verantwoordelijk voor verschillende onderzoeken naar maatschappelijke doelstellingen binnen de culturele sector, stelt dat sociale doelstellingen van projecten vaak te ambitieus zijn

⁷³ Interview Annemarie van Eekeren.

⁷⁴ *ibidem*.

⁷⁵ Matarasso 1996: 4.

⁷⁶ Interview Diana Timmer.

⁷⁷ Interview Anneke van de Kieft.

⁷⁸ Eekeren 2009: 3-4; *Aanvraagformulier plusregeling Cultuurparticipatie. Fonds voor Cultuurparticipatie*, Amsterdam Museum, maart 2010; *Aanvraagformulier Jong Erfgoed*, Amsterdam Museum, maart 2010. Hierover meer in paragraaf 2.2.

⁷⁹ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 6.

⁸⁰ Matarasso 1996: 25.

⁸¹ Hoogen 2011: 9. Meer informatie over prestatie-indicatoren volgt in hoofdstuk 3.

in relatie tot de impuls die een enkel project mogelijkerwijs kan geven. Zijn doelstellingen realistisch en vallen ze binnen de reikwijdte van het beleid of project? Het nadenken over indicatoren helpt bij de bewustwording van haalbaarheid van doelstellingen. Indicatoren dienen volgens Ranshuysen zo dicht mogelijk bij beleids- en projectdoelstellingen te worden geformuleerd en aan te sluiten bij de mogelijkheden van het project.⁸² Een gebrekkige omschrijving van indicatoren met een duiding van in te zetten middelen en het tijdspad waarbinnen resultaten zichtbaar moeten zijn, komt de rapportage niet ten goede.

Indicatoren geven, door een toelichting op in te zetten middelen en het beoogde tijdspad waarbinnen resultaten zichtbaar zijn, helderheid over de inhoud van doelstellingen. Veel onderzoekers geven aan dat een probleem bij de evaluatie van maatschappelijke doelstellingen ligt in de toegepaste retoriek. Maatschappelijke doelstellingen worden geformuleerd in containerbegrippen en per culturele instelling, gemeente of fonds op een andere manier uitgelegd. Hierdoor kunnen resultaten van diverse instellingen niet met elkaar worden vergeleken en kunnen geen uitspraken worden gedaan over eventuele verder reikende maatschappelijke effecten.⁸³

Eén van die vaak nagestreefde doelstellingen door beleidsmakers en museumstaf waar veel discussie over is, is het bijdragen aan het 'historisch besef'. Wat wordt er precies onder het begrip verstaan en hoe kunnen musea daar met de inzet van tentoonstellingen of projecten aan bijdragen? In de jaren '90 stelt Hans-Jürgen Pandel dat historisch besef meer is dan alleen feitenkennis en onderscheidt verschillende dimensies van *Geschichtsbewusstsein*, onder meer tijdsbesef, veranderlijkheidsbesef, moreelbesef en een besef van identiteit. Het onderscheiden van dimensies en het vertalen ervan naar indicatoren maakt het mogelijk meer grip te krijgen op van dergelijke complexe doelstellingen.⁸⁴

Datzelfde geldt voor het begrip 'sociale cohesie'. Het bevorderen van 'sociale cohesie' of 'verbondenheid' in een buurt, wijk of stad, zijn eveneens vaak nagestreefde doelstellingen door culturele instellingen. Het is bovendien één van de meest genoemde maatschappelijke doelen in gemeentelijke en provinciale cultuurprogramma's in de periode 2009-2012. Zelden wordt uitgelegd wat er precies onder wordt verstaan en hoe het gemeten wordt.⁸⁵ In het onderzoeksrapport *Mapping Social Cohesion* onderscheidt Jane Jansen verbonden aan de Canadian Policy Research Networks, vijf eigenschappen van het begrip sociale cohesie. Het onderscheiden van dimensies van een dergelijk complex begrip, kan behulpzaam zijn bij het bepalen van indicatoren.⁸⁶ Door deze eigenschappen op microniveau te meten en met een groot aantal andere metingen te vergelijken over een langere periode, kunnen effecten op niveau van de samenleving worden gesignaleerd. Een voorbeeld uit de praktijk waarbij duidelijke indicatoren zijn vastgesteld is het onderzoek naar sociale effecten van *Jalan Jalan*, een *community art* project in de Indische Buurt in Amsterdam. Peter Brouwer deed namens TNO een effectmeting. Met het project had de organisatie zich ten doel gesteld bij te dragen aan meer 'sociale verbondenheid' in de buurt. Die sociale

⁸² Ijdens en Minke 2010: 9.

⁸³ Matarasso 1996: 4. McCarthy, et al. 2004: 72; Ranshuysen, Letty, zoals geciteerd in Ijdens en Minke 2010: 9.

⁸⁴ Ribbens, Kees. *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland*. Hilversum: Verloren, 2000: 12 en 26; Het meten van het historisch besef is volgens Ribbens een arbeidsintensieve bezigheid en alleen mogelijk via persoonlijke interviews.

⁸⁵ Hoogen, Elkhuisen en Maanen 2010: 223.

⁸⁶ In het onderzoeksrapport onderscheidt Janson vijf eigenschappen van het begrip sociale cohesie, namelijk 'belonging', 'inclusion', 'participation', 'recognition', 'legitimacy'. Alle vijf de eigenschappen hebben elk hun eigen bedreiging: respectievelijk 'isolation', 'exclusion', 'non-involvement', 'rejection', 'illegitimacy'; Janson, Jane. *Mapping social cohesion. The State of Canadian Research*. Canadian Policy Research Networks Study. No. F-03. 1998: 15.

verbondenheid is in het onderzoek vertaald naar ‘meer interetnische ontmoetingen tussen buurtbewoners die elkaar daarvoor niet kenden’. In het publieksonderzoek werd dit gemeten aan de hand van vragen als ‘heb je door Jalan Jalan nieuwe mensen leren kennen, die je daarvoor niet kende?’, ‘hoe vaak ging je om met mensen uit de buurt voor dat meedeed aan Jalan Jalan?’ en ‘verwacht je vaker contact te hebben met mensen die je tijdens Jalan Jalan hebt ontmoet?’.⁸⁷

Het Amsterdam Museum onderscheidt voor het project *Buurtwinkels* vier doelstellingen. In het projectplan wordt bij iedere doelstelling direct een koppeling gemaakt met beoogde resultaten. Anneke van de Kieft vertelt dat doelstellingen worden geoperationaliseerd in een projectformulier.⁸⁸ Eén van de doelstellingen is, dat met het project wordt bijgedragen aan de ‘zichtbaarheid en tastbaarheid van de geschiedenis van Amsterdam en inzicht in het Amsterdam van nu’.⁸⁹ Bij deze doelstellingen wordt een beschrijving gegeven van twee indicatoren. De eerste indicator luidt: ‘minimaal 15% van de buurtwinkels in deze stadsdelen participeert in het project door een bijdrage aan de website, rondwandeling door de stad en/of promotie in de winkels.’ Als tweede indicator stelt het museum zich ten doel om in september 2011 ‘minimaal 1.000 buurtwinkels op de website [te hebben staan]’.⁹⁰ Annemarie van Eekeren licht verder toe dat ‘zichtbaarheid en tastbaarheid van de geschiedenis van Amsterdam’ bijvoorbeeld zit in de historische portretten die zijn opgehangen in de buurtwinkels, vlakbij waar de foto’s zoveel jaar geleden genomen zijn. ‘Geschiedenis wordt tastbaar op die manier, het spreekt tot de verbeelding en roept verhalen op bij mensen’.⁹¹ Hoe dat leidt tot ‘meer inzicht in het Amsterdam van nu’ wordt niet toegelicht in het projectplan. Een andere doelstelling is dat in het project ‘(interactieve) methoden van verzamelen en presenteren [vernieuwd en verbeterd worden]. Daarmee bereikt het AHM [red. Amsterdams Historisch Museum] nieuwe groepen bezoekers’.⁹² Ook hier worden verschillende indicatoren beschreven, zoals ‘100.000 unieke bezoekers van de website tussen september 2009 en september 2011’ en het publiceren van ‘minimaal 2.000 verhalen’ op de website en het uploaden van ‘500 virtuele objecten door deelnemers’.⁹³ Er wordt in het projectplan niet aangegeven wat een indicator is voor nieuwe bezoekers of deelnemers van de fysieke presentaties in het museum en in de buurtlocaties in Amsterdam Oost en Noord.

Het Haags Historisch Museum formuleert in het projectplan *MijnDenHaag** een vergelijkbare doelstelling. In het plan staat beschreven dat het museum ‘In samenspraak met de stad en haar omgeving (..) de Haagse identiteit in al haar diversiteit [wens] te visualiseren en van een historisch kader te voorzien zodat de stad zich in het museum herkent en haar historisch besef ermee vergroot.’ In het project worden binnen- en buitententoonstellingen gerealiseerd. Aan de hand van de workshop *Topstukken* en de interactieve website verzamelt het museum verhalen en objecten die worden gebruikt in het samenstellen van de tentoonstellingen. ‘Uiteraard zal de selectie [van verhalen en objecten] recht doen aan de

⁸⁷ Brouwer, Peter. ‘TNO Kwaliteit van Leven. Effectmeting Jalan Jalan. Onderzoeksrapport’. Cultuur-ondernemen, november 2008. Cultuur-Ondernemen Amsterdam. November 2010 <<http://www.cultuur-ondernemen.nl/documents/10156/b78799b9-5e71-4ec6-b700-84c9db50aeac>>.

⁸⁸ Interview Anneke van de Kieft.

⁸⁹ Eekeren 2009: 2.

⁹⁰ ibidem: 4.

⁹¹ Interview Annemarie van Eekeren.

⁹² Eekeren 2009: 2. Ten tijde van het opstellen van het projectplan werd nog gesproken over het Amsterdams Historisch Museum.

⁹³ ibidem: 4.

geografische en sociale diversiteit van Den Haag'.⁹⁴ 'Bovendien', stelt het museum, 'is kennis van elkaars verleden onontbeerlijk om kans te geven aan een gezamenlijke toekomst: door mensen met verschillende achtergronden en uit verschillende delen van Den Haag hun geschiedenis en cultureel erfgoed met elkaar te laten delen, wordt de weg vrij gemaakt voor wederzijds respect en verbondenheid met buurt en stad.'⁹⁵ Daarnaast hoopt het museum zich te positioneren als museum van en voor Den Haag en met het project de verbondenheid tussen stad en museum te vergroten.⁹⁶ In het projectplan van *MijnDenHaag** wordt een uitvoerige beschrijving geven van de inhoud van het project. Hierbij wordt echter geen duidelijke koppeling gemaakt tussen doelstellingen en beoogde resultaten van het project. Welke facetten van het project bijdragen aan welke aspecten van de doelstelling blijft onduidelijk. Die onduidelijkheid geldt eveneens voor het tijdspad waarbinnen verwacht wordt dat resultaten zullen optreden. Diana Timmer geeft aan dat er voor genoemde doelstellingen geen duidelijke indicatoren zijn vastgesteld en ook niet gemeten worden. 'Een dergelijke zin is duidelijk overgenomen uit beleidsplannen van de gemeente Den Haag. Dit zijn zulke hoogdravende doelen'.⁹⁷ Marieke Lustig, projectcoördinator van *MijnDenHaag**, stelt eveneens dat dergelijke doelstellingen moeilijk te meten zijn. Timmer geeft aan het te merken aan de 'output', waarmee ze doelt op bezoekersaantallen. Zo veronderstelt ze, dat als er meer bezoekers en ook nieuwe bezoekers naar het museum komen, het historisch besef zal toenemen.⁹⁸

Het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum zijn geen uitzonderingen. In de praktijk worden beoogde effecten zelden gerelateerd aan specifieke beleidsmaatregelen, is een van de conclusies tijdens een kennisbijeenkomst over maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie. Als dat wel gebeurt, dan vaak niet op een beredeneerde of controleerbare wijze. Vaak zijn geformuleerde doelstellingen te ambitieus. Overheden en culturele instellingen claimen verder reikende maatschappelijke effecten, maar zetten niet uiteen 'hoe' te meten en 'in welke mate' effecten dienen te worden gerealiseerd.⁹⁹ Evaluaties van beleid en projecten waarin dergelijke doelstellingen worden nagestreefd, leveren verschillende, niet met elkaar te vergelijken uitkomsten op. Voor overheden of fondsen zijn er op basis van aangeleverde rapportages geen betrouwbare uitspraken te doen over verder reikende effecten. Daarnaast kunnen er, als uitkomsten uit onderzoek tegenvallen en vooraf beoogde effecten niet bereikt zijn, daaraan consequenties worden verbonden door subsidieverstrekkers. Terwijl een initiatief een positieve bijdrage levert, kan deze door een gebrekkige of te ambitieuze formulering van doelstellingen negatief beoordeeld worden en ten onrechte geen subsidie verkrijgen voor een vervolgtraject.¹⁰⁰ Het bepalen van indicatoren is niet alleen nuttig voor de rapportage aan fondsen. Indicatoren verschaffen ook betrokken projectmedewerkers inzicht in de doelstellingen en geven aan welke handelingen binnen welk tijdsbestek moeten worden uitgevoerd om doelstellingen te kunnen realiseren. Overzichtelijke, realistische, meetbare doelen kunnen betrokkenen motiveren in de uitvoering van het project en daarmee bijdragen aan het behalen ervan. Als doelen te ambitieus zijn, dreigen ze te worden genegeerd.

⁹⁴ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 5.

⁹⁵ *ibidem*: 5-6.

⁹⁶ *ibidem*: 3.

⁹⁷ Interview Diana Timmer.

⁹⁸ *ibidem*.

⁹⁹ Ijdens en Minke 2010: 9.

¹⁰⁰ *ibidem*.; Matarasso 1996: 18.

2.3 Uitvoering

In de uitvoeringsfase dienen volgens Matarasso alle betrokkenen op de hoogte te zijn van wat, waarom, op welke manier wordt uitgevoerd. Zowel in de uitvoering van het project als in de evaluatie.¹⁰¹

Diana Timmer geeft aan dat het lastig is om alle betrokkenen bewust te laten zijn van geformuleerde doelstellingen. Binnen de staf van het Haags Historisch Museum is er volgens haar vooraf zeker overeenstemming over doelstellingen, maar op de werkvloer kan dat wel eens anders liggen. 'Je moet continu blijven vertellen wat je doelstellingen zijn. Museumdocenten vragen soms zelf "Wat is nu precies het doel?" Het is goed om daar intern over te blijven discussiëren en te zorgen dat iedereen dezelfde doelstelling voor ogen heeft'.¹⁰² Annemarie van Eekeren geeft eveneens aan het lastig te vinden om binnen projecten in het Amsterdam Museum alle neuzen dezelfde kant op te laten wijzen. 'Iedereen die ermee werkt moet op de hoogte zijn. Ik veronderstel dat iedereen projectplannen leest als ze ermee aan de slag gaan. Maar iedereen vergeet ze'.¹⁰³ Volgens Anneke van de Kieft zou daar meer aandacht aan mogen worden geschonken. Het is volgens haar afhankelijk van de projectleider hoe daarmee om wordt gegaan.¹⁰⁴

Naast overeenstemming over doelstellingen en indicatoren is het volgens Matarasso belangrijk tijdens de uitvoering van het project helderheid te hebben over vooraf gekozen meetmethoden. Hoe worden metingen uitgevoerd? Door wie en wanneer? Matarasso adviseert daarbij een onderscheid te maken tussen vooraf opgestelde doelen en tussentijds bijgestelde doelen. Als uit tussentijds monitor-onderzoek blijkt dat doelstellingen niet reëel zijn dienen deze te worden bijgesteld.¹⁰⁵ Tegenvallende uitkomsten kunnen bijvoorbeeld het enthousiasme onder betrokkenen temperen.

Om het project *Buurtwinkels* te monitoren werden er in het Amsterdam Museum vooraf korte vragenlijsten, zogenaamde 'tellijsten', opgesteld die bij iedere bezoeker van de twee buurtlocaties in Amsterdam Noord en Oost werden afgenomen. Naast het verzoek tot het stellen van een aantal vragen aan bezoekers werden aan de dagelijks wisselende medewerkers van de buurtlocaties ook enkele punten ter observatie meegegeven. Bij de vragen en observatiepunten ging het om het achterhalen van demografische gegevens, zoals leeftijd, geslacht en postcode. Daarnaast werd bezoekers gevraagd hoe men de buurtlocatie gevonden had (via bericht in de media, toevallig, via anderen erop geattendeerd) en of men het Amsterdam Museum al eens eerder had bezocht. Antwoorden op deze laatste vraag kunnen uitwijzen of het museum, zoals het zich in het projectplan ten doel had gesteld, inderdaad nieuwe groepen bezoekers weet te bereiken. Voor het vaststellen van nieuw bezoek aan de fysieke presentaties was echter geen indicator vastgesteld in het projectplan.¹⁰⁶ Nieuw bezoek aan de virtuele omgeving van het project werd gemeten via het *content management systeem* van de website. Staf van het museum stimuleerde medewerkers van de

¹⁰¹ Matarasso 1996: 25.

¹⁰² Interview Diana Timmer.

¹⁰³ Interview Annemarie van Eekeren.

¹⁰⁴ Interview Anneke van de Kieft.

¹⁰⁵ Matarasso 1996: 25; IJdens en Hagenaars 2008: 50. *Monitoren* en *evalueren* zijn twee veel gebruikte termen bij het inzichtelijk maken van effecten van cultuur die worden gebruikt om hetzelfde aan te duiden. Toch is er een verschil tussen beide. *Monitoren* is het stelselmatig in de gaten houden van de voortgang van projecten, beleid, ontwikkelingen in de sector of het verschijnsel waar het culturele aanbod of het beleid zich op richt. Resultaten van monitoronderzoek kunnen worden gebruikt om beleid en investeringen in culturele initiatieven te kunnen verantwoorden. Bij het uitvoeren van *evaluaties* wordt er ook een oordeel gevormd over legitimiteit, effectiviteit of doelmatigheid van het uitgevoerde project of beleid. Uitkomsten van monitoronderzoek vormen input voor evaluaties. Er wordt waarde aan de uit de monitor voorgekomen gegevens toegekend.

¹⁰⁶ Eekeren 2009: 4.

buurtlocaties om de tellijsten in te vullen. Bij bestudering van de tellijsten blijkt het bezoek aan de buurtlocaties in Amsterdam-Noord en Oost in de eerste maand van het project zeer intensief gemonitord te zijn. In de twee maanden daarna zijn de lijsten niet of minder secuur ingevuld.¹⁰⁷ In de voorlaatste maand van de looptijd van het project wordt monitoring weer serieuzer genomen en zijn de lijsten weer zorgvuldiger ingevuld dan in de twee maanden daarvoor. De monitoring lijkt echter geen prioriteit te hebben aangezien vragen uit de tellijst per dag, per medewerker op een andere manier worden beantwoord of vaak zelfs weggelaten. De opstelling in het museum zelf werd gemonitord aan de hand van observaties en publieksonderzoek, grotendeels uitgevoerd door stagiairs. Beide methoden worden niet ingezet om vooraf gestelde doelstellingen uit het projectplan te toetsen.¹⁰⁸ Of bezoekers van de buurtlocaties of fysieke presentatie in het museum, zoals ten doel was gesteld, ‘meer inzicht krijgen in het Amsterdam van nu’ werd niet aan de hand van zelf geïnitieerde evaluaties gemeten. Volgens Anneke van de Kieft gebeurt het monitoren in het museum nog erg ‘hap-snap’. Als meer tijd en geld voor evaluatie vrij komt zou zij het graag professioneler aan willen pakken.¹⁰⁹

In het Haags Historisch Museum geven de Projectcoördinator en het Hoofd Educatie ook aan weinig tijd te hebben voor het goed opzetten van metingen.¹¹⁰ Na afloop van alle workshops worden evaluatieformulieren afgenomen door museumdocenten. In het evaluatieformulier wordt vooral naar de waardering van de deelnemers gevraagd van de workshop. Twee vragen op het formulier hebben betrekking op de doelstellingen van het project. Zo wordt de vraag gesteld ‘Is uw mening over het Haags Historisch Museum veranderd na deelname aan *Topstukken*?’.¹¹¹ Deelnemers kunnen het antwoord ‘ja’ of ‘nee’ aankruisen. Indien ‘ja’ wordt geantwoord, wordt gevraagd of dit kan worden beargumenteerd. Mogelijk kan uit deze aanvulling worden opgemaakt of de veranderde mening over het museum een verandering is in positieve of in negatieve zin. Antwoorden op deze vraag kunnen een indicatie geven of het museum erin geslaagd is verbondenheid tussen het museum en de stad te vergroten, zoals het museum zich in het projectplan ten doel had gesteld.¹¹² Daarnaast wordt de vraag gesteld: ‘Heeft de cursus *Topstukken* uw beeld over Den Haag en haar geschiedenis veranderd?’.¹¹³ Deelnemers kunnen wederom het antwoord ‘ja’ of ‘nee’ aankruisen en bij ‘ja’ het antwoord verder beargumenteren. Antwoorden op deze vragen kunnen inzicht geven in de bijdrage die de cursus levert in het historisch besef van deelnemers. Projectcoördinator, Marieke Lustig, geeft echter aan dat de evaluatieformulieren niet uitvoerig geanalyseerd worden. De formulieren worden wel doorgelezen. Diana Timmer zegt dat aan de hand van ingevulde evaluatieformulieren de kwaliteit van de cursussen in de gaten wordt gehouden.¹¹⁴ Lustig vertelt: ‘De formulieren stop ik in een map (...). Als er grote vragen zijn of problemen dan bespreek ik die met de

¹⁰⁷ *Tellijst bezoekers locatie Oost*. Amsterdam Museum. Amsterdam, geraadpleegd augustus 2011; *Tellijst bezoekers locatie Noord*, Amsterdam Museum. Amsterdam, geraadpleegd augustus 2011. De tellijsten van beide buurtlocaties werden in april ingevuld voor 254 bezoekers, in de maanden mei en juni waren dat er respectievelijk 62 en 55. In juli werd de vragen in de lijsten afgenomen onder 248 bezoekers.

¹⁰⁸ Kieft, Anneke van de. *Voorstel bezoekersonderzoek*. Amsterdam: Amsterdam Museum, april 2011. Doelstelling observatie: ‘hoe gedragen bezoekers zich in de tentoonstelling Buurtwinkels? Wat werkt goed, wat kan beter?’. Doelstelling publieksonderzoek: ‘wat zijn motieven van bezoekers om het museum en de tentoonstelling te bezoeken? Welke communicatiemiddelen zijn op effectieve wijze ingezet om bezoekers te motiveren tot een bezoek?’.

¹⁰⁹ Interview Anneke van de Kieft.

¹¹⁰ Interview Diana Timmer; Interview Marieke Lustig.

¹¹¹ *Evaluatieformulier MijnDenHaag**, *Workshop Topstukken*. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2010.

¹¹² Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008: 3.

¹¹³ *Evaluatieformulier MijnDenHaag* 2010.

¹¹⁴ Interview Diana Timmer.

betreffende docenten'.¹¹⁵ Naast het laten invullen van evaluatieformulieren monitort het museum sociaaldemografische kenmerken van deelnemers. Op de website kunnen bezoekers zelf aangeven uit welk stadsdeel ze afkomstig zijn. Lustig geeft aan dat hierbij eerder de herkomst van het verhaal wordt vastgelegd dan de plek waar de deelnemer op dit moment woonachtig is. Gegevens van deelnemende groepen worden indien mogelijk genoteerd. Lustig vertelt: 'we registreren wel de culturele achtergrond van groepen die deelnemen. Als we erachter kunnen komen natuurlijk. We hebben bijvoorbeeld ook MBO groepen waarvan het gros van de groep met z'n *roots* niet uit Nederland komt. Met zulke groepen is het lastig. Dan vragen we het niet'.¹¹⁶

2.4 Waardebepaling

Om positieve of negatieve resultaten zichtbaar te maken, dienen na afronding van het project uitkomsten, uit het tijdens het project uitgevoerde monitor-onderzoek, te worden vergeleken met gekozen indicatoren. Tijdens deze waardebepaling is het leerzaam om resultaten naast zowel originele als eventuele bijgestelde doelstellingen te leggen.¹¹⁷ Waren de in eerste instantie geformuleerde originele doelstellingen bij nader inzien te ambitieus? Of was de uitvoering niet naar behoren? Welke indicatoren geven aan dat het project of uitgevoerde beleid succesvol was?

In het Amsterdam Museum worden in het projectplan vooraf geformuleerde indicatoren afgezet tegen behaalde resultaten. Zo wordt bekeken of er op de website, gedurende de looptijd van het project, inderdaad minimaal 100.000 unieke bezoekers zijn geweest. Voor het vaststellen van uniek bezoek van de fysieke presentaties was vooraf geen indicator vastgesteld. Aan de hand van de tellijsten kan wel een inschatting worden gemaakt. Annemarie van Eekeren is tevreden: 'We hebben mensen bereikt die we nooit hebben gezien in het museum. 70% van de bezoekers van de buurtlocaties is nooit eerder in het museum geweest'.¹¹⁸ Van Eekeren geeft aan dat voor sommige onderdelen van de doelstellingen geen duidelijke indicatoren zijn vastgesteld, zoals 'het bijdragen aan meer inzicht in het Amsterdam van nu'. De waarde, die aan dergelijke doelstellingen wordt gehecht, gebeurt daardoor op gevoel van betrokken medewerkers. 'Als je met mensen spreekt op de buurtlocaties merk je dat de verhalen uit het verleden echt tot leven komen, maar je spreekt toch relatief weinig mensen'.¹¹⁹ Bij nader inzien zou Van Eekeren dit deel van de doelstelling liever weg laten, 'het is een beetje te ambitieus'.¹²⁰ Daarnaast voegt Van Eekeren toe over het project in het algemeen: 'een project als *Buurtwinkels* is zo groot. Doelstellingen zijn ambitieus en uitvoering kosten heel veel tijd en energie'.¹²¹

Doordat er in het Haags Historisch Museum in het projectplan *MijnDenHaag** geen indicatoren zijn vastgesteld, kan alleen op basis van persoonlijke inschattingen van medewerkers waarde aan resultaten worden toegekend. Een manier waarop de waarde van het project wordt beoordeeld, is aan de hand van de evaluatieformulieren die worden afgenomen na afloop van de workshops *Topstukken*. Zoals in de vorige paragraaf beschreven, kunnen deelnemers hun antwoorden op *multiple choice*-vragen motiveren en is er

¹¹⁵ Interview Marieke Lustig.

¹¹⁶ *ibidem*.

¹¹⁷ Matarasso 1996: 25.

¹¹⁸ Interview Annemarie van Eekeren.

¹¹⁹ *ibidem*.

¹²⁰ *ibidem*.

¹²¹ *ibidem*.

onderaan het formulier de mogelijkheid voor losse opmerkingen. De formulieren zijn door medewerkers van het museum bestudeerd en antwoorden van deelnemers zijn genoteerd. De reacties van deelnemers lijken antwoord te geven op de vraag of doelstellingen van het project bereikt zijn onder de deelnemers die enquêtes hebben ingevuld. Voorbeelden van uitspraken op de evaluatieformulieren zijn: 'ik werd mij bewust van mijn eigen aandeel in de geschiedenis' of 'mijn *roots* met Den Haag werden duidelijk'.¹²² Uitspraken die lijken te bevestigen dat het project een bijdrage levert aan het vergroten van het historisch besef. Andere voorbeelden van citaten zijn: 'door de workshop heb ik vrienden gekregen' of 'onbekend maakt ombemind, nu niet meer! Dank!', wat kan duiden op een bijdrage aan verbondenheid.¹²³ Doordat de evaluatieformulieren niet in detail worden geanalyseerd, is het niet mogelijk uitspraken te doen over de mate waarin de doelstellingen bereikt zijn. Diana Timmer geeft dan ook aan niet te weten of het project, zoals ze zich ten doel stelde, het historisch besef van de stad heeft vergroot. 'Ik geloof wel dat, als je mensen erbij betreft, ze meer geïnteresseerd raken in de 'grotere geschiedenis'. Het leidt tot een soort besef dat voorwerpen verhalen bezitten. Maar of mensen echt meer snappen over de geschiedenis, dat weet ik niet. We dragen daarin waarschijnlijk een klein beetje bij.'¹²⁴ Marieke Lustig vult daarbij aan: 'Je geeft mensen een platform. Meer inzicht in het verleden geeft mensen meer inzicht in het heden en de toekomst. Ik vind het zelf heel leuk om te weten waar ik vandaan kom, wat mijn geschiedenis is en die van mijn omgeving. Ik hoop dat andere mensen dat ook hebben als ze deelnemen'.¹²⁵ Op de vraag of het project, zoals voorgenomen, 'de weg vrij maakt voor wederzijds respect en verbondenheid' antwoordt Timmer: 'wat we (..) merkten is, dat er in samengestelde groepen, tussen mensen die elkaar voor de deelname nog niet kenden, soms echt een band ontstond. Zo'n groep werd echt een eenheid. Misschien is dat na afloop ook meteen weer weg, dat weten we niet'.¹²⁶ Lustig vertelt hierover: 'ik merk wel dat binnen een groep er echt meer respect voor elkaar ontstaat. We werken vaak met ROC groepen. Daarin zitten natuurlijk veel mensen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar. Zij horen meer van elkaars gebruiken en verleden en gaan elkaar daardoor meer respecteren. Je hoopt dat ze dat vast kunnen houden'.¹²⁷ Diana Timmer vertelt verder dat het museum erin is geslaagd mensen met een diverse sociaal-culturele achtergrond te laten participeren. Helaas nog geen representatieve afspiegeling van Den Haag. 'Er hebben veel ouderen meegedaan. Zij hebben veel tijd, meer spullen en vertellen graag hun verhalen daarbij. (..) Ik denk dat de verdeling zo'n 70% autochtoon is'.¹²⁸

2.5 Rapportage

Kort na afronding van het project, dienen alle betrokkenen hun bevindingen te rapporteren en overeenkomsten en discrepanties te bespreken. Matarasso geeft aan dat rapportage essentieel is, enerzijds om het project af te ronden, anderzijds om de uitkomsten toe te passen in nieuw te ontwikkelen plannen. De laatste fase van het evaluatieproces vormt tegelijkertijd de eerste fase van een volgend

¹²² Linden, Cathérine van der, red. *MijnDenHaag*. Schrijf geschiedenis samen met het Haags Historisch Museum*. Dordrecht: Scheffer, 2010: 24-27.

¹²³ ibidem.

¹²⁴ Interview Diana Timmer.

¹²⁵ Interview Marieke Lustig.

¹²⁶ Interview Diana Timmer.

¹²⁷ Interview Marieke Lustig.

¹²⁸ Interview Diana Timmer.

traject.¹²⁹ Door bevindingen uit het voorgaande traject te vertalen naar aanpassingen of aanscherping in de formulering van nieuw uit te voeren beleid en projecten, kan de uitvoering in de toekomst efficiënter en doelmatiger verlopen.

Binnen het Amsterdam Museum is er de intentie het project *Buurtwinkels* een vervolg te geven. Annemarie van Eekeren vertelt : ‘het model van Buurtwinkels willen we vaker toepassen, zoals bij Mustafa’s koffiehuis is het een succes [red. buurtlocatie Amsterdam Oost]. We willen op een bestaande plek over de geschiedenis van de stad blijven vertellen. In Buurtlocatie in Oost kan de presentatie ook blijven hangen. In Noord kunnen we dat zelf niet goed. Het kost te veel tijd en geld om daar iets van te maken. Als er een partner zou zijn, die daar dingen in samenwerking wil organiseren, zou het kunnen’.¹³⁰

Antionette Visser geeft aan dat bevingen uit eerdere evaluaties meegenomen worden in een vervolgtraject ‘Je evalueert, je past aan, je evalueert weer en je past weer aan (..) iedere keer weer zo’n nieuwe cyclus van weer evalueren en weer implementeren en weer aanpassen’.¹³¹ *MijnDenHaag** is een structureel project geworden, waarvoor dezelfde doelstellingen worden aangehouden in de volgende fase. Diana Timmer geeft aan dat die informatie vooral in de hoofden van mensen zit die erbij betrokken zijn en dat het niet zozeer gebeurt op basis van op papier gestelde rapportages.¹³² Zo vertelt ze: ‘er komt nu ook een *MijnSurinaamsDenHaag** en dat organiseren we samen met het Sernámi Instituut Nederland. Hierin wordt vooral de Surinaamse community in DenHaag belicht. Tot nu toe lag de focus vooral op het publieksbereik. Vanaf nu gaan we visie ontwikkelen over verzamelen. We gaan de tweede fase van het project in met *MijnDenHaag* Winkelt*. Heel veel mensen kwamen met voorwerpen die in dit thema pasten’.¹³³

Naast het feit dat evaluaties een informatiebron vormen voor eigen medewerkers van musea zijn subsidiegevers benieuwd of hun geïnvesteerde geld goed besteed is en een investering voor herhaling vatbaar is. Diana Timmer: ‘we gebruiken [in het Haags Historisch Museum] de evaluaties om formeel en informeel aan onze partners en fondsen te kunnen rapporteren.’ Bij het project *MijnDenHaag** worden verschillende publicaties uitgebracht waarin citaten uit de evaluatieformulieren verwerkt zijn, die onder meer worden meegestuurd aan subsidiegevers.¹³⁴ Directeur Antoinette Visser vertelt dat de verantwoordingsplicht van musea enorm is toegenomen. Voor ieder fonds, landelijke en lokale overheden moet per project en tentoonstelling een aparte rapportage worden gedaan en aparte formulieren worden ingevuld, pakken papier en invulformulieren moeten worden doorgewerkt. Visser begrijpt enerzijds dat subsidiegevers willen weten of hun geld op effectieve wijze is ingezet, maar vindt het anderzijds de verantwoordingslast wel erg hoog, ‘soms neemt het bizarre vormen aan’.¹³⁵ Timmer sluit daarbij aan: ‘lijstjes van subsidiegevers zijn altijd erg dwingend en altijd anders, daar zijn we erg veel tijd mee kwijt’ (...) ‘wat mij betreft zou die verantwoordingslast wel wat lager mogen liggen en eenduidiger, zodat alle organisaties ermee uit de voeten kunnen’.¹³⁶

¹²⁹ Matarasso 1996: 25.

¹³⁰ Interview Annemarie van Eekeren.

¹³¹ Interview Antoinette Visser.

¹³² Interview Diana Timmer.

¹³³ ibidem; De eerste fase van het project was *MijnDenHaag* Werkt*.

¹³⁴ Linden 2010: 24-27.

¹³⁵ Interview Antoinette Visser.

¹³⁶ Interview Timmer.

Anneke van de Kieft vertelt dat de verantwoording aan subsidiënten in het Amsterdam Museum wordt gedaan door projectleiders op basis van persoonlijke observaties. Rapportage over behaalde maatschappelijke effecten wordt meer op gevoel gedaan. Niet volgens vaststaande methoden.¹³⁷

Rapportages kunnen ook van nut zijn voor collega-instellingen die vergelijkbare doelstellingen nastreven. Het Haags Historisch Museum en Amsterdam Museum initiëren beide zogenaamde ‘expertmeetings’ om opgedane kennis over de projecten met collega’s in het veld uit te wisselen.¹³⁸ Paul Spies suggereert dat in de toekomst gebruik gemaakt kan worden gemaakt van *peer reviews*. ‘Dat zou budgettair neutraal kunnen. Samen met bijvoorbeeld buitenlandse instanties, zoals het Liverpool Museum. Je evalueert elkaar in een driehoekje. Een *peer* kan onafhankelijkheid waarborgen en je kan er veel van elkaar leren’.¹³⁹

¹³⁷ Interview Anneke van de Kieft.

¹³⁸ Interview Diana Timmer; Interview Annemarie van Eekeren.

¹³⁹ Interview Paul Spies.

H3 Methodologische context

In het eerder genoemde, toonaangevende rapport *Gifts of the Muse* waarin verschillende onderzoeken naar sociale effecten van cultuur met elkaar worden vergeleken, wordt geconcludeerd dat het in het merendeel van de onderzoeken naar instrumentele waarde van cultuur, schort aan toegepaste methode. Daarnaast is er te weinig aandacht voor het aantonen van intrinsieke waarde van cultuur, waarvoor kwalitatieve analysemethoden noodzakelijk zijn.¹⁴⁰ In 1996 typeerde François Matarasso al dat onderzoeksmethoden toegepast in de educatieve sector als *'lacking in maturity'*. Toegepaste methoden binnen de kunst- en cultuursector noemde hij 'nog erger'.¹⁴¹ In 2010 wordt dit in Nederland wederom bevestigd door verschillende onderzoekers in het veld tijdens de kennisbijeenkomst over het evalueren van de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid.¹⁴² Matarasso vergeleek onderzoek in de kunsten met andere sectoren, zoals de gezondheidszorg, waar wetenschappelijk onderzoek wordt toegepast. Wetenschappelijke methoden zijn volgens hem het beste gereedschap om onderzoek uit te voeren binnen de kunst en cultuursector. Vooral van sociale wetenschappelijke onderzoeksmethoden, waarin creatieve, *'people-centred'* benaderingen centraal staan, kan veel worden geleerd.¹⁴³

In dit hoofdstuk wordt een aantal methodologische thema's besproken die een rol spelen bij het evalueren in musea en die in de wetenschappelijke literatuur als aandachtspunten worden aangemerkt. Deze worden geïllustreerd aan de hand van de praktijk in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum.

3.1 Evalueren en objectiviteit

Objectiviteit is een kernwaarde van wetenschappelijk onderzoek stelt Matarasso.¹⁴⁴ Filosofen en sociale wetenschappers wijden in vele publicaties uitvoerig uit over het belang van objectiviteit in sociaal wetenschappelijk onderzoek. Over het algemeen wordt erkend dat evaluaties te allen tijde subjectief zijn.¹⁴⁵ Sociaal beleid of cultuurbeleid en culturele projecten zijn waarde gedreven. Uitkomsten uit evaluaties kunnen soms een grote invloed hebben op betrokkenen; voor deelnemers, voor diegenen die salaris ontvangen voor het verrichten van werkzaamheden voor dergelijke projecten, voor beleidsmakers, etcetera. Interpretatie van resultaten kunnen analyses beïnvloeden. Desondanks zijn sociaal wetenschappelijke methoden waardevol, zolang er in de evaluatie rekening wordt gehouden met de subjectiviteit van de betrokkenen.¹⁴⁶ Door te erkennen dat waarden door verschillende betrokkenen verschillend kunnen worden geïnterpreteerd en niet als waarheid worden beschouwd, zijn uitkomsten van evaluaties een

¹⁴⁰ McCarthy e.a. 2004: 67-68.

¹⁴¹ Matarasso 1996: 12.

¹⁴² IJdens en Minke 2010: 9.

¹⁴³ Matarasso 1996: 12.

¹⁴⁴ ibidem: 14.

¹⁴⁵ Smith, M.J. *Social science in question*. London: Sage Publications, 1998: 347.

¹⁴⁶ Matarasso 1996: 14.

bruikbare basis om gevolg aan te geven.¹⁴⁷ Objectiviteit kan echter wel worden vergroot door evaluaties uit te laten voeren door onafhankelijke onderzoekers.¹⁴⁸

In het Haags Historisch Museum wordt publiekonderzoek uitgevoerd door interne medewerkers. Directeur Antoinette Visser geeft wel aan dat het goed zou zijn om zowel intern te evalueren door medewerkers van het museum, als door een externe partij. Een externe partij ‘kijkt met vreemde ogen’ en ‘kan je goed een spiegel voorhouden’.¹⁴⁹ In het Amsterdam Museum worden publieksonderzoek en evaluaties van projecten op dit moment ook intern uitgevoerd. Vanaf de jaren zeventig werd er, tot een aantal jaar geleden, onderzoek naar beleving en waardering van museumbezoek uitgevoerd en samengewerkt met de *Universiteit van Amsterdam* en het daaraan verbonden *SCO-Kobnstam Instituut*. Anneke van de Kieft vertelt dat hierbij een vergelijking werd gemaakt met de beleving van bezoekers in twee andere historische musea. Daarnaast werden de tentoonstellingen van het museum geëvalueerd door het marktonderzoeksbureau *Motivaction*. Later werd daar volgens Van de Kieft weer minder belang aan gehecht. Het inzicht dat uit dergelijke onderzoeken voort komt, zou volgens sommige medewerkers van het museum niet opwegen tegen de kosten.¹⁵⁰ Volgens Annemarie van Eekeren zouden evaluaties het beste kunnen worden uitgevoerd door een externe partij: ‘hoe objectiever, hoe beter’.¹⁵¹ Van Eekeren en Van de Kieft vertellen beiden dat het geringe beschikbare budget hierbij een rol speelt. Als mogelijke oplossing draagt Van Eekeren aan het evalueren te organiseren in samenspraak met andere musea om zo kosten te besparen en kennis te delen.¹⁵² Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, ziet directeur Paul Spies ook mogelijkheden in een *peer review*-systeem met vergelijkbare buitenlandse musea. Hij voegt daaraan toe dat kwaliteitsbeoordeling ook zou kunnen worden uitgevoerd door de gemeente Amsterdam op basis van visitaties.¹⁵³

In beide historische musea lijkt men zich bewust te zijn van het belang van objectief onderzoek. Tot een aantal jaar geleden werd in het Amsterdam Museum de waarde hiervan erkend en budget voor vrij gemaakt. Nu kent het verkrijgen van inzichten uit objectief onderzoek een minder hoge prioriteit en worden evaluaties niet uitbesteed aan een externe partij. Het hierin samenwerken met andere musea of culturele instellingen lijkt een bruikbare oplossing.

3.2 Kwantitatieve en kwalitatieve evaluaties

‘The first step is to measure whatever can be easaly measured. This is okay as far as it goes. The second step is to disregard that which can’t be measured, or give it arbitrary quantitative value. This is artificial and misleading. The third step is to presume what can’t be measured isn’t really important. This is blindness. The fourth step is that what can’t be measures really doesn’t exist. This is suicide!’¹⁵⁴

¹⁴⁷ Smith 1998: 347.

¹⁴⁸ Matarasso 1996: 13-14.

¹⁴⁹ Interview Antoinette Visser.

¹⁵⁰ Interview Anneke van de Kieft.

¹⁵¹ Interview Annemarie van Eekeren.

¹⁵² ibidem.

¹⁵³ Interview Paul Spies.

¹⁵⁴ Daniel Yankelovich zoals geciteerd in Matarasso 1996: 1.

Bovenstaand citaat van Daniel Yankelovich maakt duidelijk dat onderzoek vaak vraagt om meer dan alleen het verzamelen van kwantitatieve gegevens. Hoewel meer onderzoekers benadrukken dat er naast kwantitatieve, kwalitatieve gegevens nodig te zijn om inzicht te krijgen in maatschappelijke effecten van cultuur, worden methoden in de praktijk niet altijd met elkaar gecombineerd. In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven hoe kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over effectiviteit van culturele initiatieven verzameld worden en gebruikt voor evaluaties. Hoe gebeurt dat in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum?

3.2.1 Cijfers, grafieken en tabellen

Het meten van effecten is over het algemeen, het meest eenvoudig door ze in cijfers uit te drukken. Aan de hand van cijfers, grafieken en tabellen kunnen resultaten van uitgevoerde beleidsplannen en culturele projecten eenvoudig met elkaar worden vergeleken. Tussen verschillende projecten binnen een culturele instelling, tussen verschillende culturele instellingen, tussen gemeenten, of internationaal. Meten zonder vergelijken is zinloos, stelt François Matarasso, maar tegelijkertijd stelt hij dat kunst en cultuur lastig te kwantificeren zijn:

‘In a world of numbers and quantification, if there are no indicators to assess the value of activities, feelings or relationships these things –however real– have no legitimacy.’¹⁵⁵

Onderzoeksresultaten in de publieke sector zijn vooral gebaseerd op kwantitatieve data, omdat ze eenvoudiger te verwerven zijn, eenvoudiger te interpreteren en betrouwbaar lijken te zijn.

Bovendien vragen Nederlandse subsidiegevende overheden en andere financiers van cultuur vaak om rapportages op basis van kwantitatieve data.¹⁵⁶

In de twee historische musea die in deze scriptie centraal staan, blijken evaluaties vaak te worden gebaseerd op kwantitatieve gegevens. Paul Spies vertelt bij het evalueren getallen nodig te hebben die hij intern vergaart bij verschillende afdelingen van het Amsterdam Museum, vooral bij de afdeling Financiën.¹⁵⁷ Dat er in het Amsterdam Museum waarde wordt gehecht aan kwantitatieve gegevens, is ook terug te zien in het projectplan *Buurtwinkels*. In het plan worden doelstellingen voor een groot deel inzichtelijk gemaakt aan de hand van kwantitatieve indicatoren. De indicatoren variëren van het aantal bijdragen op de website die ‘zichtbaarheid en tastbaarheid van de geschiedenis’ aantonen tot het aantal vrijwilligers dat participeert, wat aantoont dat het museum invulling geeft aan ‘nieuwe vormen van cultuurparticipatie’.¹⁵⁸ Met de tellijsten die op de buurtlocaties worden bijgehouden en het publieksonderzoek dat in het museum wordt uitgevoerd worden vooral kwantitatieve data verzameld. In de tellijsten is wel ruimte voor eventuele opmerkingen, maar deze zijn niet gekoppeld aan vooraf vastgestelde waarden.¹⁵⁹ Met behulp van de formulieren die worden gebruikt om bezoekers van de tentoonstelling *Buurtwinkels* in het museum te

¹⁵⁵ Matarasso 1996: 1.

¹⁵⁶ *Verslag studiemiddag. Gekwantificeerde kwaliteit. Over de controlebaarheid van kunstbeleid.* Boekmanstichting. Januari 2011 <http://www.boekman.nl/documenten/Verslag_Gekwantificeerde_kwaliteit_27jan2011.pdf>.

¹⁵⁷ Interview Paul Spies.

¹⁵⁸ Eekeren 2009: 4.

¹⁵⁹ Tellijst bezoekers locatie Oost, augustus 2011; Tellijst bezoekers locatie Noord, augustus 2011.

observeren, worden vrijwel uitsluitend kwantitatieve gegevens verzameld. Voor iedere bezoeker kan per onderdeel van de tentoonstelling worden aangegeven of bezoekers het ‘niet’, ‘vluchtig’ of ‘intensief’ bekijken. Aan het eind van het formulier is een mogelijkheid om extra waarnemingen in te vullen. Hier zijn verder geen richtlijnen voor aangegeven.¹⁶⁰ Aan de kassa van het museum worden eveneens gegevens over bezoekers bijgehouden, zoals het land van herkomst, postcode van herkomst en onderscheid gemaakt tussen groepsbezoek, bezoek van scholen en individueel bezoek. Anneke van de Kieft bevestigt dat de nadruk in het museum nu erg ligt op het verzamelen van kwantitatieve gegevens.¹⁶¹ Opvallend is dat in het beleidsplan van het museum geen kwantitatieve doelstellingen genoemd staan.¹⁶² Het jaarverslag van het museum over 2010 geeft wel inzicht in verschillende kwantitatieve resultaten op gebied van educatie, zoals het aantal kinderen en scholieren dat het museum in het afgelopen jaar bezochten en het aantal deelnemers aan verschillende activiteiten.¹⁶³ Behalve bezoekersaantallen en financiële gegevens worden resultaten van verschillende projecten volgens Van de Kieft nog niet structureel met elkaar vergeleken.¹⁶⁴ Een recente poging om projecten van het museum beter met elkaar te kunnen vergelijken en behaalde resultaten inzichtelijk te maken, is het idee van het Hoofd Marketing, Björn Stenvers. Hij initieerde het gebruik van zogenoemde ‘deliverables’. Deliverables zijn meetbare resultaten die voor de start van alle nieuwe projecten worden vastgesteld, zowel op het terrein van marketing en communicatie, als op het terrein van educatie. Op basis van deze lijst met kwantitatieve outputindicatoren wordt in de ‘Programmacommissie’ bepaald of het project levensvatbaar is en ‘groen licht’ krijgt. Na afloop van het project wordt het geëvalueerd door behaalde resultaten af te zetten tegen de vooraf *beoogde* resultaten. Het project ‘Amsterdam Istanbul’, waarvoor in het voorjaar 2011 een projectplan is opgesteld, vormt hierin een pilot.¹⁶⁵ Het lijkt bij de geformuleerde deliverables voor dit proefproject echter nog te ontbreken aan structurele koppeling aan projectdoelstellingen en doelstellingen van het museum als geheel.

In het Haags Historisch Museum worden eveneens kwantitatieve gegevens verzameld. Net als in het Amsterdam Museum worden aan de kassa bezoekersaantallen geregistreerd. De evaluatieformulieren die na afloop van de workshop ‘Topstukken’ (als onderdeel van het project *MijnDenHaag**) worden afgenomen, bestaan eveneens voor een groot deel uit multiple choice-vragen, waarmee de waardering voor verschillende aspecten van de cursus gepeild worden.¹⁶⁶ In het projectplan wordt alleen de doelstelling met betrekking tot het publieksbereik gekwantificeerd. De projectmedewerkers registreren zelf de herkomst van de deelnemende groepen en ook op de website worden kwantitatieve gegevens over bezoekers geregistreerd.¹⁶⁷

3.2.2 Prestatie-indicatoren

Overheden en culturele instellingen zijn beide op zoek naar goede afspraken om prestaties inzichtelijk te maken. Een methode om met een zo gering mogelijk aantal (kwantitatieve) gegevens informatie voor een beoordeling voor het functioneren van een organisatie te verkrijgen, is het gebruik van ‘prestatie-

¹⁶⁰ Kieft 2011.

¹⁶¹ Interview Anneke van de Kieft.

¹⁶² Amsterdam Museum 2020.

¹⁶³ *Amsterdam Museum Jaarverslag 2010*. Amsterdam Museum, mei 2011: 17-18.

¹⁶⁴ Interview Anneke van de Kieft.

¹⁶⁵ *Projectplan Amsterdam Istanbul*. Amsterdam Museum. Amsterdam, voorjaar 2011.

¹⁶⁶ *Evaluatieformulier MijnDenHaag*. Workshop Topstukken*. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2010.

¹⁶⁷ *Jaarplan 2009*. Stichting Haags Historisch Museum. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2008: 3.

indicatoren', 'prestatienormen', 'subsidievoorwaarden' of 'resultaatverplichtingen'. Onder deze noemers worden afspraken gemaakt tussen overheden en instellingen die vooral boekhoudkundig zijn van karakter.¹⁶⁸ Een prestatie-indicator is een kwantitatieve meeteenheid die wordt toegepast bij het meten van kritische succesfactoren. Zoals in hoofdstuk 2 staat beschreven, krijgt de indicator betekenis als deze kan worden vergeleken met een gestelde norm. De gestelde norm wordt idealiter verkregen op basis van een zogenaamde 'nul-meting', waartegen voor- of achteruitgang wordt afgezet.¹⁶⁹ Prestatie-indicatoren worden al een tiental jaren toegepast door beleidsmakers en profit-organisaties en sinds enkele jaren ook binnen de culturele sector in Nederland.

In Groot-Brittannië worden prestatie-indicatoren vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw door nationale en lokale overheden toegepast. Culturele instanties rapporteerden 'output-indicatoren' om te kunnen voldoen aan de groeiende behoefte van financiers en sponsors aan cijfers van bereikte resultaten.¹⁷⁰ Sinds 2009 dienen ook culturele instellingen in Nederland hun prestaties hiermee inzichtelijk te maken.¹⁷¹ Evans beveelt in zijn publicatie *Measure for Measure* aan dat culturele instellingen indicatoren zelf ontwerpen.¹⁷² Dat is ook in Nederland het geval. Aangeleverde resultaten moeten niet alleen het functioneren van de instelling in financiële termen inzichtelijk maken, maar ook het nut van cultuursubsidies in de samenleving kunnen aantonen.¹⁷³ In maart 2011 meldde het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten dat het wil gaan werken met 'prestatiecontracten' die moeten worden afgesloten tussen de gemeente en instellingen. Musea spreken af hoeveel bezoekers ze zullen trekken over een bepaalde periode. Als de norm niet gehaald is, worden musea daarop aangesproken en zijn er consequenties aan verbonden.¹⁷⁴

Paul Spies bevestigt dat de gemeente Amsterdam jaarlijks gaat evalueren en dat hij daarbij pijlers van het gemeentelijk cultuurbeleid in de gaten houdt. Spies vertelt dat wat het museum in het Kunstenplan belooft, waargemaakt moet worden. 'Hebben we de getallen wel gehaald, dan gaan we door. Hebben we het niet gehaald dan krijgen we een waarschuwing. Als we dan onze doelen nog steeds niet halen dan worden we gekort'.¹⁷⁵

Het Haags Historisch Museum levert jaarlijks activiteitenplannen aan bij de gemeente Den Haag vertelt Diana Timmer.¹⁷⁶ In die plannen staat onder meer beschreven hoeveel leerlingen uit het basisonderwijs en hoeveel leerlingen uit het voortgezet onderwijs het museum wil bereiken. De door de gemeente opgelegde prestatienorm aangaande het totaal aantal bezoekers staat eveneens genoemd.¹⁷⁷ Timmer zegt het wel belangrijk te vinden zelf te mogen bepalen wat belangrijke indicatoren zijn: 'Je zit zelf meer in de materie en kan beter bepalen wat relevant en haalbaar is'.¹⁷⁸

¹⁶⁸ Bunnik en Huis 2011: 26.

¹⁶⁹ Hoogen 2011: 9-12.

¹⁷⁰ *ibidem*: 22.

¹⁷¹ Verslag Studiemiddag. Gekwantificeerde kwaliteit 2011: 3.

¹⁷² Evans, G. 'Measure for Measure. Evaluating performance and the arts organisation'. *Studies in cultures, organisations and societies* 6, 2000: 243-266.

¹⁷³ Verslag Studiemiddag. Gekwantificeerde kwaliteit 2011: 2-3.

¹⁷⁴ Donker, B. 'Alleen nog geld voor topinstellingen. Amsterdamse kunstraad wil prestatiecontracten tussen gemeente en instellingen'. *NRC Handelsblad*, 8 maart 2011: 21.

¹⁷⁵ Interview Paul Spies.

¹⁷⁶ Interview Diana Timmer.

¹⁷⁷ Jaarplan 2009. Stichting Haags Historisch Museum 2008: 3.

¹⁷⁸ Interview Diana Timmer.

3.2.3 Voor- en nadelen van kwantitatieve dataverzameling

In de literatuur worden diverse voor- en nadelen genoemd van het gebruik van kwantitatieve gegevens of prestatie-indicatoren. Volgens Schuster getuigt het gebruik van prestatie-indicatoren van het volwassen worden van de culturele sector. Hij waarschuwt wel voor het goed toepassen van prestatie-indicatoren door financiers, overheidsfunctionarissen en representanten van culturele instellingen. Prestatie-indicatoren zouden gebruikt moeten worden om te monitoren en een algemeen overzicht te krijgen van de vraag en aanbod in kunst en cultuur.¹⁷⁹ Een groot voordeel van het gebruik van kwantitatieve gegevens en prestatie-indicatoren is dat uitkomsten eenvoudig te vergelijken zijn.¹⁸⁰ Gegevens kunnen worden gebruikt voor het vergelijken van benchmarks. Een benchmark is een goed voorbeeld, goede praktijk, dat voor een bepaald aspect als standaard en vergelijkingsbasis gekozen wordt om kwaliteitsverbetering te bewerkstelligen. Een organisatie die het vergelijken van kwantitatieve prestaties van Nederlandse musea mogelijk maakt is *Museana*. De stichting is opgericht in 2007, waar zowel de Nederlandse Museum Vereniging (NMV) als de Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea zitting in hebben. Met dit online analysesysteem is, op basis van de door een groot aantal musea ingevoerde kwantitatieve gegevens, inzicht te krijgen in prestaties van Nederlandse musea. De musea krijgen inzicht in hun eigen prestaties over de jaren, maar ook in die van andere instellingen. Hierbij kunnen cijfers over tentoonstellingen, bezoekers, collectie, financiën en de organisatie met elkaar worden vergeleken.¹⁸¹

Een nadeel van het gebruik van indicatoren is volgens Matarasso, maar ook Evans, dat zij slechts een gedeelte van het verhaal vertellen.¹⁸² Een hoog bezoekersaantal van een museum wordt geëvalueerd als een positief resultaat, maar welk effect het bezoek aan het museum teweeg heeft gebracht vertellen de cijfers niet. Daarnaast wekken cijfers de suggestie van objectiviteit. Cijfers zijn eenvoudig te manipuleren en verbergen onuitsproken, onderliggende aannames.¹⁸³ Bovendien rijst de vraag hoe hoog een score moet zijn voordat het leidt tot een positieve evaluatie. Welke prestatie-indicator is relevant en welke niet? En wie mag dat te bepalen? Bunnik en Huis stellen dat prestatie-indicatoren enig inzicht geven in het functioneren van een instelling, maar niet in beeld brengen of maatschappelijke doelen daadwerkelijk worden gediend.¹⁸⁴ Het is meermalen aangetoond dat indicatoren die eenvoudig gemeten kunnen worden de voorkeur hebben boven prestaties die minder makkelijk aan te tonen zijn. Dit strategische gedrag van organisaties die afhankelijk van subsidies zijn, kan creativiteit en innovatie belemmeren, iets wat volgens Quirijn Van den Hoogen (et al) zeker in de culturele sector ongewenst is.¹⁸⁵ Een oplossing kan volgens hem liggen in het erkennen van de autonomie van de culturele instelling. Door hen zelf te laten bepalen wat gemeten moet worden om hun prestaties te evalueren en wat indicatoren zijn die het succes aangeven, behouden instellingen hun autonomie en identiteit. Doelstellingen komen voort uit een organisatie missie, aspiraties

¹⁷⁹ Schuster, J.M. 'The performance of performance indicators in the arts'. *Non profit management & Leadership* 7, 3, (1997): 253-269.

¹⁸⁰ Smith 1998: 349.; Hoogen 2010: 9.

¹⁸¹ *Museum Analyse Systeem*. 2007. Museana. Mei 2011
<<http://www.museana.net/login.aspx?ReturnUrl=%2fdefault.aspx>>.

¹⁸² Matarasso 1996: 16; Evans 2000: 256.

¹⁸³ Matarasso 1996: 16.

¹⁸⁴ Bunnik en Huis 2011: 26

¹⁸⁵ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 231-233.

van medewerkers en worden niet alleen gestuurd door beleidsdoelstellingen van subsidieverstrekkers. Het is aan gemeenten algemene evaluaties op te stellen om de effectiviteit van het gehele beleid te bepalen.¹⁸⁶

In 2009 voerde *Cultuurnetwerk Nederland* in opdracht voor het *Fonds voor Cultuurparticipatie* een analyse uit van beleidsplannen van gemeenten en provincies over het bevorderen van cultuurparticipatie. De analyse biedt een overzicht van maatschappelijke doelen die gemeenten en provincies nastreven en laat zien dat in tweederde van de stukken wordt verteld dat maatschappelijke effecten worden aangetoond aan de hand van kwantitatieve gegevens. Aangeleverde cijfers van culturele instellingen over het aantal gerealiseerde projecten en het aantal deelnemers worden als bewijsmateriaal aangedragen. Van den Hoogen (e.a.) stellen dat dergelijke gegevens onvoldoende bewijs opleveren om maatschappelijke effecten van cultuur inzichtelijk te maken.¹⁸⁷ Voor beleidsmakers is het uiteindelijk niet relevant hoeveel mensen er meedoen, maar juist welke positieve effecten het op maatschappelijk niveau oplevert. Om effecten op maatschappelijk niveau vast te kunnen stellen, vormen gegevens over maatschappelijke effecten op microniveau, zoals effecten van educatieve projecten in musea, belangrijke aanvullende input. Cijfers over het aantal bezoekers of het bereik van beoogde doelgroepen is hiervoor onvoldoende.¹⁸⁸

3.2.4 Kwalitatieve dataverzameling

Veel onderzoekers benadrukken dat voor het inzichtelijk maken van maatschappelijke effecten, naast statistische gegevens, ook het gebruik van kwalitatieve methoden noodzakelijk is.¹⁸⁹ Waar kwantitatieve gegevens de omvang van verschillende metingen aantonen, drukken kwalitatieve data meer subjectieve waarden uit. Volgens McCarthy e.a. zijn kwalitatieve methoden onmisbaar om intrinsieke waarden van cultuur vast te kunnen stellen.¹⁹⁰

Kwalitatieve gegevens kunnen worden verzameld door een wijde variëteit aan onderzoeksmethodes. Diepte-interviews en observaties worden door veel onderzoekers als belangrijke evaluatiemethodes gezien voor het vastleggen van maatschappelijke effecten van cultuur.¹⁹¹ Focusgroepdiscussies worden zo nu en dan ook ingezet om achterliggende waarden van cultuurdeelnemers te achterhalen. Het nadeel is dat dergelijke methoden moeilijk te organiseren zijn en, rapporteren in een bruikbare vorm. Het op grote schaal toepassen is arbeidsintensief en daardoor kostbaar. Toch wijzen velen op het grote belang van het verzamelen van kwalitatieve gegevens om daadwerkelijk maatschappelijke effecten vast te kunnen stellen.¹⁹² Bunnik en Huis signaleren dat de cultuursector aan het professionaliseren is en steeds vaker instrumenten worden toegepast waarbij kwantitatieve en kwalitatieve methoden worden gecombineerd om prestaties van de organisaties inzichtelijk worden gemaakt.¹⁹³ Een instrument dat ontwikkeld werd door Mark H. Moore, hoogleraar Nonprofit Organisations aan de John F. Kennedy School van Harvard University, is de Public

¹⁸⁶ Gilhespy, I., zoals geciteerd in Hoogen 2011: 355.

¹⁸⁷ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 218-220.

¹⁸⁸ *ibidem*: 227-231.

¹⁸⁹ Matarasso 1996:15; Ranshuysen, Letty, zoals geciteerd in Ijdens en Minke 2010: 7.

¹⁹⁰ McCarthy e.a. 2004: 72.

¹⁹¹ Matarasso 1996: 15.; Ijdens en Minke 2010: 9.

¹⁹² Matarasso 1996: 16, Smith 1998: 349. Bunnik, Claartje, Edwin van Huis. *Niet tellen maar wegen*. Amsterdam: Boekmanstudies, 2011: 90.

¹⁹³ Bunnik en Huis: 30.

Value Scorecard. Overheidsinstellingen en non-profitorganisaties zijn volgens de hoogleraar producenten van maatschappelijke waarden (public value) die je niet - zoals bij profitorganisaties – kunt waarderen door het meten van klanttevredenheid. Volgens Moore staan bij het in kaart brengen van de maatschappelijke waarden drie aspecten centraal: de kwaliteit van de diensten, de kwaliteit van de maatschappelijke effecten en de mate waarin burgers vertrouwen hebben in de publieke instelling. Binnen de Amerikaanse cultuursector wordt het model van Moore regelmatig gehanteerd. In de Nederlandse cultuursector gebeurt dat incidenteel.¹⁹⁴

Uit de eerder hiervoor genoemde, in 2009 uitgevoerde, analyse door *Cultuurnetwerk Nederland* van plannen van Nederlandse gemeenten en provincies, kwam naar voren dat in slechts enkele plannen wordt aangegeven dat naast kwantitatieve methoden, ook kwalitatieve indicatoren gebruikt worden.¹⁹⁵ In de toegepaste evaluatiemethoden in musea, die onder meer als input dienen voor evaluaties van overheden, is dat ook terug te zien. Zoals hiervoor beschreven wordt binnen musea door gebrek aan tijd en expertise, meestal geëvalueerd aan de hand van eenvoudig te verkrijgen gegevens en staat, de arbeidsintensievere, kwalitatieve dataverzameling op een laag pitje.

Een manier waarop er in het Haags Historisch Museum toch op een kwalitatieve wijze inzicht wordt verkregen in resultaten van het project, is aan de hand van de open vragen op de evaluatieformulieren. Zoals in het vorige hoofdstuk besproken, worden de formulieren afgenomen na afloop van de workshops *Topstukken* en bieden de mogelijkheid voor deelnemers om hun antwoorden op *multiple choice*-vragen te motiveren. Daarnaast hebben deelnemers de mogelijkheid op- en aanmerkingen over het project op het formulier te vermelden. De kwalitatieve input van de evaluatieformulieren wordt echter niet in detail geanalyseerd, waardoor het niet mogelijk uitspraken te doen over de mate waarin de doelstellingen bereikt zijn.

Anneke van de Kieft vertelt dat in de jaren negentig voor het evalueren van tentoonstellingen in het Amsterdam Museum werd samengewerkt met het marktonderzoeksbureau *Motivaction*: 'hierbij werden kwantitatieve, kwalitatieve methoden gecombineerd, vonden er focusgroepsdiscussies plaats en observaties'.¹⁹⁶ Op basis van die gegevens werden bezoekersprofielen vastgesteld en wensen en behoeften van bezoekers ten aanzien van tentoonstellingen en projecten in kaart gebracht. Tot een aantal jaar geleden werden er in het museum nog geregeld interviews afgenomen met bezoekers. Toen marketing sinds 2008 in het museum een prominentere rol ging vervullen, kwam de nadruk meer op aantallen te liggen en minder op het verzamelen van kwalitatieve gegevens.¹⁹⁷ Doordat het museum gevraagd is mee te doen aan een onderzoeksproject aan de Reinwardt Academie, wordt gedurende de looptijd van het project *Buurtwinkels*, het museumbezoek echter wel op kwalitatieve (en kwantitatieve) wijze geanalyseerd.¹⁹⁸ Het onderzoeksproject, geleid door onderzoeker en docent Ruben Smit, past voor het eerst de in Engeland

¹⁹⁴ Hoogen 2011: 367-376; Rijksmuseum Amsterdam. 2010. 'Jaarverslag 2009 Rijksmuseum Amsterdam'. Januari 2011 <http://www.rijksmuseum.nl/attachments/jaarverslagen/10003_compleet_internet.pdf>. Het Rijksmuseum is een van de musea die de Public Value Scorecard heeft toegepast om de maatschappelijke rol van het museum in kaart te brengen.

¹⁹⁵ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 220.

¹⁹⁶ Interview Anneke van de Kieft.

¹⁹⁷ *ibidem*.

¹⁹⁸ Het Haags Historisch Museum is eveneens gevraagd aan het onderzoeksproject deel te nemen. Door gebrek aan tijd is hier vanaf gezien. Doordat het een extern geïnitieerd onderzoek betreft, is het bij de bespreking van fasen in een evaluatieproces in musea, in hoofdstuk 2 van deze scriptie, buiten beschouwing gelaten.

ontwikkelde *Generic Learning Outcomes*-methode (GLO) toe in een Nederlandse museale context. In Groot-Brittannië wordt sinds enkele jaren binnen een groot aantal culturele instellingen gebruik gemaakt van dit meet-en-ontwikkel-instrumenten dat zich richt op leren van bezoekers binnen erfgoedinstellingen op individueel niveau.¹⁹⁹ Daaraan verbonden is de *Generic Social Outcomes*-methode (GSO), dat zich richt op bredere sociale toegevoegde waarde van culturele initiatieven op macro niveau.²⁰⁰ Deze instrumenten bieden beide een handvat voor musea, bibliotheken en archieven om zelfstandig publieksonderzoek uit te voeren en de meerwaarde in de samenleving te evalueren. Hierbij worden zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens verworven en geïnterpreteerd. Deze methode, ontwikkeld in 2005 door het *Burns Owen Partnership* voor het *Museum Library Archive Council* (MLA) onder leiding van emeritus hoogleraar Museum Studies aan de *University of Leicester*, Eilean Hooper-Greenhill, is de afgelopen vijf jaar regelmatig toegepast op diverse museale projecten in Engeland en succesvol bevonden.²⁰¹ De GSO-methode valt echter buiten de scope van het onderzoek van de Reinwardt Academie.²⁰² De GLO-methode blijkt goed toepasbaar is binnen de Nederlandse context. In het onderzoek wordt onderscheid gemaakt in vijf leeruitkomsten: [1] kennis en begrip; [2] vaardigheden; [3] waarden en houdingen; [4] plezier, inspiratie en creativiteit; [5] activiteit, gedrag en voortgang. Uit de afgenomen interviews komt naar voren dat bezoekers van het Amsterdam Museum (43%) tijdens hun bezoek ‘kennis en begrip’ opdoen.²⁰³ Een toename in ‘kennis en begrip’ lijkt aan te sluiten bij een van de gestelde doelen in het projectplan *Buurtwinkels* en kan onder bezoekers mogelijk duiden op ‘meer inzicht in het Amsterdam van nu’. Tijdens de uitvoering is echter geen onderscheid gemaakt tussen bezoekers van de tentoonstellingen en bezoekers van de vaste opstelling van het museum, waardoor resultaten lastig aan het project zelf toe te schrijven zijn. In dit geval betreft het een externe evaluatie en is het niet ingebed in het project of het beleid van het museum. Het onderzoeksrapport levert echter wel een bruikbare beschrijving van methoden die mogelijk kunnen worden toegepast in volgende educatieve projecten van het museum en gekoppeld aan relevante doelstellingen.

Door zowel beleidsmakers als museummedewerkers wordt de waarde van onderzoek naar maatschappelijke effecten waarin naast kwantitatieve ook kwalitatieve data worden verzameld erkend. In de praktijk ontbreekt het in de hier bestudeerde musea aan tijd, geld en expertise om beide methoden geïntegreerd toe te passen.

3.2 Causaliteit

In onderzoeksrapportages worden vaak beweringen gedaan over causaliteit. Statistische gegevens wijzen bijvoorbeeld uit dat mensen die vaker deelnemen aan cultuur (de oorzaak) een groter sociaal netwerk hebben binnen de woonomgeving (het gevolg). Er worden beweringen gedaan over een causaal verband en er wordt een richting van het verband verondersteld. De sterke correlatie tussen beide variabelen bewijst

¹⁹⁹ Grondman 2010: 338.

²⁰⁰ *Inspiringlearning for all*. 2008. Museums Libraries and Archives Council. December 2010 <<http://www.inspiringlearningforall.gov.uk>>.

²⁰¹ ibidem.

²⁰² Smit, Ruben. E-mail ontvangen op 3 januari 2010.

²⁰³ Bierling, A. e.a. *Van GLOs naar GLUs. Een pilotonderzoek naar de toepasbaarheid van het meetinstrument Generic Learning Outcomes in de Nederlandse context*. Bachelor scriptie. Reinwardt Academie, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, juni 2011: 85-86; De leeruitkomsten ‘plezier, inspiratie en creativiteit’ (27%), ‘houding en waarden’ (20%) en ‘activiteit, gedrag en voortgang’ (10%) spelen een minder grote rol tijdens het bezoek.

het. Maar resulteert variabele X werkelijk in variabele Y? Of is het Y dat effect X veroorzaakt of wordt het juist veroorzaakt door variabele Z? Het feit dat beide variabelen aan elkaar gerelateerd zijn, hoeft niet te betekenen dat de ene variabele de andere veroorzaakt.²⁰⁴

Een gedegen onderzoeksontwerp kent een identieke voor- en nameting.²⁰⁵ Verschillen tussen metingen wijzen op een effect van de culturele interventie, het culturele (educatieve) project. Door uitkomsten uit een voormeting naast die van een nameting te leggen kan worden vastgesteld of er verandering is opgetreden. Maar of het wordt veroorzaakt door de stimulus, de culturele interventie, blijft onduidelijk. In theorie kan dit probleem worden voorkomen door metingen te verrichten onder een controlegroep. Er is een causaal verband vast te stellen tussen deelname aan het programma en de uitkomsten van het onderzoek, door externe factoren buiten te sluiten. Door zoveel mogelijk variabelen te elimineren, wordt het onderzoek betrouwbaarder, is er eerder sprake van een interne validiteit en is het eenvoudiger een oorzaak en gevolg vast te stellen. Deze methode wordt ook omschreven als de ‘randomised controlled trial’ (RCT) en ‘the beau ideal’ genoemd van wetenschappelijke evaluatie.²⁰⁶ Desondanks wordt deze methode niet wijd verspreid toegepast om effecten van beleid en cultuur te meten. In praktijk is het lastig om omstandigheden waaronder onderzoek wordt afgenomen te controleren, variabelen te isoleren. Bij het meten van effecten van deelname aan culturele projecten, is een volledige interne validiteit dan ook vrijwel onbereikbaar. Zelfs als wel kan worden aangetoond dat een interventie resulteert in het gewenste resultaat, blijft de vraag onbeantwoord ‘waarom’ het effect is opgetreden.²⁰⁷ Om toch antwoord te kunnen geven op de ‘waarom-vraag’ is een combinatie met kwalitatieve metingen raadzaam. Daarnaast is het niet eenvoudig een controlegroep bereid te vinden voor deelname aan het onderzoek. Bovendien is het tijdrovend en daarmee kostbaar om deze metingen uit te voeren en te analyseren.

Een voorbeeld uit de praktijk is het eerder genoemde onderzoek naar sociale effecten van ‘Jalan Jalan’, een ‘community art’ project in de Indische Buurt in Amsterdam. Volgens de onderzoeker van TNO zijn voor het doen van uitspraken over het bereiken van effecten en de rol van een dergelijk project daarin, voor- en nameting en metingen onder een controlegroep essentieel. Door een beperkt budget van de culturele organisatie was er de mogelijkheid voor een nameting.²⁰⁸ Betrouwbare conclusies over oorzaak en gevolg waren hierdoor lastig te trekken.

Beschikbaar budget voor evaluatie lijkt een structureel probleem binnen de culturele sector. Anneke van de Kieft geeft aan dat een dergelijke onderzoeksaanpak op dit moment niet realistisch is om toe te passen in het Amsterdam Museum. Wederom noemt zij budget en expertise als beperkende factoren. Bovendien zouden evaluaties meer ingebed moeten zijn in de organisatie.²⁰⁹ Diana Timmer sluit zich bij deze laatste conclusie aan met betrekking tot het Haags Historisch Museum. Het uitvoeren van een voor-, na- en controlemeting is volgens haar realistisch mits ingebed in de projectaanpak. Een ander punt dat zij aankaart, is het uitsluiten van externe variabelen die de meting beïnvloeden ‘ik denk niet dat je er een

²⁰⁴ McCarthy e.a. 2004: 10.

²⁰⁵ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 235; Ranshuysen, Letty. ‘Jong publiek voor opera’. *Cultuur + Educatie* 22 (2008): 32-55.

²⁰⁶ Cochrane, A.L., zoals geciteerd in Matarasso 1996: 13.

²⁰⁷ Matarasso 1996: 19.

²⁰⁸ Brouwer 2008: 2.

²⁰⁹ Interview Anneke van de Kieft.

kaasstolp overheen kan zetten en alle externe factoren kan uitschakelen, maar je kan er wel een goed idee van krijgen'.²¹⁰ Het volledig isoleren variabelen is onmogelijk, maar door gebruik te maken van een RCT wordt de invloed van externe variabelen op de onderzoeksresultaten zoveel mogelijk beperkt.

3.4 Repliceerbaarheid

Door metingen over lange termijn te herhalen, of *repliceren*, kan met een toenemende zekerheid uitspraken worden gedaan over relaties tussen variabelen. Externe factoren kunnen met steeds grotere zekerheid worden uitgesloten. Langlopend, of *longitudinaal*-onderzoek, is nodig om eventuele veranderingen vast te stellen die zich in een samenleving voordoen.²¹¹ De meeste onderzoeken naar relaties tussen culturele interventies en maatschappelijke effecten zijn helaas incidenteel en beperkingen zich tot casestudies.

Door doelstellingen en indicatoren voor meerdere opeenvolgende projecten toe te passen en evaluaties te repliceren kunnen hun effecten (over lange termijn) worden vergeleken. Hierdoor kunnen betrouwbaarder uitspraken worden gedaan over de maatschappelijke toegevoegde waarde van de culturele educatieve projecten. Het repliceren van onderzoeken naar effecten van cultuur is echter wel een lastige opgave. Doordat de sociale context niet kan worden gecontroleerd is volledige externe validiteit bij dergelijk onderzoek echter onmogelijk. Hoe goed de uitvoering en interne validiteit van een onderzoek met voor-, nameting en controlegroep ook is. Sociaal wetenschapper Nick Tilley erkent de problemen bij het repliceren van evaluaties, maar benadrukt het belang ervan. Hij geeft enkele aanbevelingen voor het rapporteren en repliceren van sociale interventies, die ook van toepassing zijn voor evaluaties in de culturele sector. Zo stelt hij dat doelstellingen, hypothesen en indicatoren duidelijk gerelateerd moeten zijn aan de context, metingen en uitkomsten van het project. McCarthy (et al) vullen aan dat een specifieke beschrijving van verwachtingen en resultaten noodzakelijk zijn. De omstandigheden van het project en de populatie (doelgroep) waaronder effecten worden verwacht, of na afloop zijn opgetreden, dienen nauwkeurig te worden genoteerd.²¹² Daarnaast stelt Tilley dat het bij de analyse van de uitkomsten belangrijk is rekening te houden met de context waarbinnen gerepliceerd wordt. Tilley beveelt verder aan eenduidige uitkomsten met elkaar te vergelijken en te herleiden of het klopt dat eenduidige uitkomsten uit verschillende evaluaties hetzelfde zijn.²¹³

Binnen het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum worden evaluaties van maatschappelijke effecten nog structureel opgezet en uitgevoerd. Hoewel in het Amsterdam Museum bij het project *Buurtwinkels* is voortgeborduurd op doelstellingen van het project *Het geheugen van Oost*, zijn evaluaties van beide niet met elkaar te vergelijken. In de evaluatie van *Het geheugen van Oost* is geen duidelijke koppeling gemaakt met voorafgestelde doelstellingen, waardoor hier niet op terug kan worden gegrepen in het

²¹⁰ Interview Diana Timmer.

²¹¹ Hoogen, Elkhuizen en Maanen 2010: 234.

²¹² McCarthy e.a. 2004: XIV.

²¹³ Tilley, N. *After Kirkholt. Theory, method and results of replication evaluations*. Londen: Police Research Group, 1993: 13-18.

vervolgtraject.²¹⁴ In de formulering van het projectplan *Buurtwinkels* is dat wel gebeurd, waardoor in de toekomst een vergelijking makkelijker mogelijk is.²¹⁵

In het Haags Historisch Museum is *MijnDenHaag** een structureel project geworden waarbij een nieuwe fase inmiddels is ingezet en waarvoor doelstellingen blijven gehandhaafd. Diana Timmer geeft aan nog niet te weten hoe precies verder te gaan evalueren, maar waarschijnlijk blijft het museum hetzelfde publieksonderzoek uitvoeren.²¹⁶ Er wordt door medewerkers van het museum vastgesteld dat het project bijdraagt aan de vooraf geformuleerde maatschappelijke doelstellingen maar in hoeverre hieraan wordt bijgedragen kan niet worden beargumenteerd. Doordat specifiek omschreven indicatoren ontbreken, is het lastig verschillende fasen van het project met elkaar te vergelijken.

²¹⁴ Eekeren 2009: 2.; Hieltjes, Cas. *Onderzoek Het Gebeugen van Oost*. Stageopdracht Amsterdams Historisch Museum, juli 2009.

²¹⁵ Eekeren 2009: 2-4.

²¹⁶ Interview Diana Timmer.

Conclusie

Dat cultuureducatie maatschappelijke voordelen oplevert is een veronderstelling die door wetenschappers, beleidsmakers en museumprofessionals wordt ondersteund. Met de aangekondigde bezuinigingen wordt de behoefte om die maatschappelijke waarde aan te kunnen tonen steeds pregnanter. Zo ook in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum. Beide musea streven ernaar met de educatieve projecten *Buurtwinkels* en *MijnDenHaag** een brede deelname te kunnen bewerkstelligen en zetten het verleden in als instrument om verder reikende maatschappelijke effecten te realiseren. Uit interviews met directie en medewerkers blijkt dat het evaluatie van deze projecten belangrijk wordt gevonden. Het blijkt beide musea echter te ontbreken aan systematische effectmeting. Conclusies over maatschappelijke waarden worden voor een groot deel getrokken op basis van persoonlijke observaties. Publieksonderzoeken worden op dit moment ‘hap-snap’ uitgevoerd en leveren geen sluitend bewijs voor het maatschappelijk rendement. Betrokkenen geven dan ook aan een gebrek aan expertise, tijd en budget te hebben om evaluaties goed op te kunnen zetten. Een gedetailleerde bestudering van het evaluatieproces van beide projecten en methodologische context, maakt inzichtelijk hoe er op dit moment geëvalueerd wordt en waar volgens de theorie verbetering mogelijk is.

Het evaluatieproces

Volgens de theorie is het evaluatieproces cyclisch en heeft vijf opeenvolgende fasen. Uit de interviews blijkt dat beide musea het proces niet volledig volgens de theorie doorlopen. Zo stelt François Matarasso dat maatschappelijke effecten alleen adequaat zijn vast te stellen, als evaluaties al bij de opzet van een project worden overwogen. Het is belangrijk voordat het project geconcretiseerd wordt, af te vragen op welke problemen, ambities en beleid het project zal inspelen. Doelstellingen dienen daarbij vooraf te worden afgestemd op zowel externe partijen als interne partijen.²¹⁷ In zowel het Amsterdam Museum als het Haags Historische Museum is de intentie om doelstellingen van projecten voort te laten komen uit de missie en doelstellingen van het museum. Het publiek is hierbij een belangrijk uitgangspunt vertellen beide directeuren. Publieksonderzoek in beide musea moet uitwijzen wat motieven en behoeften van bezoekers zijn. In de praktijk blijkt echter de kennis over de wensen van het publiek niet helemaal naar behoren vastgesteld te zijn en ook niet altijd leidend voor de keuze van thema's en doelstellingen van de projecten. De persoonlijke drive en intuïtie van de museumstaf blijkt bij beide musea ook van invloed te zijn op het vaststellen hiervan. De onafhankelijkheid ten aanzien van externe partijen, zoals overheden en fondsen staat bij zowel directeur Paul Spies, als directeur Antoinette Visser hoog in het vaandel. Antoinette Visser geeft wel aan dat het beleid van overheden en fondsen kunnen zorgen voor een accentverschuiving.²¹⁸ Hoofd Educatie, Annemarie van Eekeren, geeft aan dat het museum zicht bij het project *Buurtwinkels* wel iets te veel heeft laten leiden door speerpunten van fondsen en het project daarnaar toegeschreven heeft. Hier wil zij in vervolg kritischer op zijn.²¹⁹

Een belangrijk punt van aandacht in beide musea is het vaststellen van indicatoren. Indicatoren maken doelstellingen meetbaar en geven helderheid over in te zetten middelen en tijdsplaatje waarbinnen

²¹⁷ Matarasso 1996: 5.

²¹⁸ Interview Antoinette Visser.

²¹⁹ Interview Annemarie van Eekeren.

resultaten zichtbaar zijn. In het projectplan *MijnDenHaag** worden doelstellingen niet geoperationaliseerd. Er wordt geen duidelijke koppeling gemaakt tussen doelstellingen en de beoogde resultaten van het project. Het vergroten van het 'historisch besef' en bijdragen aan 'wederzijds respect en verbondenheid met de buurt en stad' zijn doelstellingen van het museum die niet nader worden toegelicht. Waardoor, bij wie deze effecten binnen welk tijdspad zouden moeten optreden blijft onduidelijk.²²⁰ Het Amsterdam Museum maakt deze koppeling in het projectplan *Buurtwinkels*. Bij iedere doelstelling worden indicatoren vermeld. Niet alle doelstellingen zijn echter volledig en nauwkeurig omgezet in indicatoren. Onderdelen van doelstellingen worden niet geoperationaliseerd en daardoor niet meegenomen in de evaluatie van het project. Zo wil het museum met het project bijdragen aan 'zichtbaarheid en tastbaarheid' van de geschiedenis van Amsterdam en 'inzicht geven in' het Amsterdam van nu. Hierbij worden zichtbaarheid en tastbaarheid duidelijk vertaald naar meetbare doelstellingen, maar hoe het project moet bijdragen aan meer inzicht blijft onduidelijk.²²¹

In de fase van de uitvoering van het project is het wenselijk dat alle betrokkenen op de hoogte te zijn van wat, waarop op welke manier wordt uitgevoerd en geëvalueerd. In praktijk blijkt in beide musea niet altijd iedereen even goed op de hoogte te zijn van geformuleerde doelstellingen en de manier waarop geëvalueerd wordt. Toegepaste evaluatievormen meten slechts een deel van de in beide projectplannen geformuleerde doelstellingen.

Met behulp van de in evaluaties kan er waarde aan de verzamelde gegevens worden toegekend. In welke mate zijn doelstellingen behaald, is dat positief of negatief? Doordat er voor het project *MijnDenHaag** geen duidelijke indicatoren zijn vastgesteld en geen duidelijke evaluatievormen aan toegekend, kan er vooral op basis van persoonlijke inschatting waarde aan uitkomsten van het project worden toegekend. Doordat in het projectplan *Buurtwinkels* wel indicatoren zijn geformuleerd, is het eenvoudiger waarde aan doelstellingen toe te kennen. Echter blijken metingen vooral uitgevoerd in de buurtlocaties en op de website. Het bezoek in het museum zelf wordt wel geobserveerd, maar hierbij wordt geen koppeling gemaakt met de doelstellingen van het project. Dat geldt ook voor het uitgevoerde publieksonderzoek. Op basis van beide metingen kunnen dus geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin doelstellingen behaald zijn.

Beide musea rapporteren na afloop van het project aan de subsidiegevers. Zowel het Amsterdam Museum als het Haags Historisch Museum brengen publicaties uit waarin onderdelen van de projecten worden toegelicht. Hoewel de rapportage aan fondsen en overheden wordt gezien als iets vanzelfsprekends, wordt de verantwoordingslast als erg hoog ervaren. De grote hoeveelheid in te vullen formulieren en verscheidenheid aan aandachtspunten per subsidiegever vergen veel tijd. Diana Timmer pleit dan ook voor meer eenduidigheid in de richtlijnen van fondsen en overheden. Tijdens zogenaamde expertmeetings delen musea kennis met andere collega's in het veld over opgedane ervaringen.²²²

Methodologische context

In de wetenschappelijke literatuur wordt opgemerkt dat toegepaste methoden van onderzoek in de kunst- en cultuursector te wensen over laat. Regelmatig terugkerende methodologische thema's zijn de

²²⁰ Projectbeschrijving *MijnDenHaag** 2008.

²²¹ Eekeren 2009: 4.

²²² Interview Diana Timmer.

objectiviteit bij het uitvoeren van evaluaties, het gebruik van kwantitatieve of kwalitatieve analysemethoden, de causale relatie tussen variabelen en repliceerbaarheid van de evaluaties.

Bij voorkeur worden evaluaties uitgevoerd door een onafhankelijke externe partij om objectiviteit te kunnen waarborgen. Geïnterviewden van beide musea lijken zich bewust van het belang van onafhankelijk onderzoek, maar budget om evaluaties uit te besteden is er niet. Samenwerking met andere musea wordt als mogelijke oplossing aangedragen. Directeur Paul Spies suggereert een peer-review methode, waarbij vergelijkbare musea elkaar beoordelen. Smith stelt dat door te erkennen dat bij een evaluatie, waarden door verschillende betrokkenen, verschillend kunnen worden geïnterpreteerd en niet als waarheid worden beschouwd, uitkomsten een bruikbare basis zijn om conclusies uit te trekken.²²³

In de twee historische musea die in deze scriptie centraal staan ligt de nadruk op het verzamelen van kwantitatieve gegevens. Vanuit de subsidiegevende overheden vooral aandacht voor kwantitatieve output en vragen dan ook om cijfers bij de instellingen. Cijfermatige rapportages geven hen niet alleen inzicht in het functioneren in financiële termen, maar tonen nu ook het nut van cultuursubsidies in de samenleving aan. Een groot voordeel is dat kwantitatieve data relatief eenvoudig te verzamelen zijn en effecten aan de hand van cijfers, grafieken en tabellen eenvoudig te vergelijken. In de wetenschappelijke literatuur wordt benadrukt dat maatschappelijke effecten van cultuur het beste in kaart kunnen worden gebracht door een combinatie tussen kwantitatieve en kwalitatieve methoden. Waar kwantitatieve dat de omvang van metingen aan kunnen tonen, zijn kwalitatieve gegevens bruikbaar voor het uitdrukken van subjectieve waarden. McCarthy e.a. stellen dat intrinsieke waarde van kunst en cultuur alleen te achterhalen zijn door het toepassen van kwalitatieve onderzoeksmethoden, als focusgroep discussies en diepte-interviews.²²⁴ Wederom zijn het gebrek aan tijd en expertise belangrijke beperkende factoren voor beide musea om zelf kwalitatieve metingen uit te voeren. Wel voerden studenten van de Reinwardt Academie een publieksonderzoek uit onder bezoekers van het Amsterdam Museum om in kaart te brengen *wat* en *hoe* mensen leren in een museum. De hier toegepaste ‘Generic-Learning-Outcomes’ methode combineert wel kwantitatieve met kwalitatieve dataverzameling. Deze in Britse culturele instellingen breed toegepaste evaluatiemethode, blijkt op basis van het onderzoek van de studenten, ook bruikbaar voor de Nederlandse museale praktijk. Helaas leverde de recentelijk, onder meer in het Amsterdam Museum uitgevoerde *pilot*, geen resultaten op die specifiek bruikbaar waren voor de evaluatie van het project *Buurtwinkels*.

De beste methode om maatschappelijke effecten van cultuur aan te kunnen tonen, is door het gebruik van een voormeting, een nameting en een controlegroep. Door resultaten uit deze drie metingen te vergelijken kunnen betrouwbare uitspraken worden gedaan over oorzaak en gevolg, of wel de causaliteit. Er kan worden vastgesteld of deelname aan het culturele project inderdaad heeft bijgedragen aan het voorgenomen maatschappelijke effect. In de praktijk blijkt dit arbeidsintensief en lastig uit te voeren. Volgens Diana Timmer is een dergelijke evaluatieopzet realistisch, mits ingebed in de projectaanpak.

Door metingen over lange termijn te herhalen, of repliceren, kan met een toenemende zekerheid uitspraken worden gedaan over relaties tussen deelname aan cultuur en het maatschappelijk effect dat het teweeg brengt. Externe factoren kunnen met een steeds grotere zekerheid worden uitgesloten. *Longitudinaal*-onderzoek maakt het mogelijk om eventuele veranderingen vast te stellen die zich in de samenleving voordoen. De meeste onderzoeken naar de relatie tussen cultuurparticipatie en

²²³ Smith 1998: 347.

²²⁴ McCarthy e.a. 2004: 72.

maatschappelijke effecten zijn helaas incidenteel en beperken zich tot casestudies. Belangrijk bij het repliceren van onderzoek is een specifieke omschrijving van indicatoren die duidelijk gerelateerd dienen te zijn aan de doelstellingen. Door een nauwkeurige, gedetailleerde omschrijving van verwachtingen, resultaten en de methode van onderzoek, onder welke omstandigheden maakt het mogelijk om een onderzoek te herhalen en uitkomsten uit verschillende evaluaties met elkaar te vergelijken. Hoewel het project *Buurtwinkels* voortborduurde op doelstellingen van een eerder project, kunnen door een gebrekkige rapportage van effecten resultaten niet met elkaar worden vergeleken. Hoewel *MijnDenHaag** een structureel project is geworden en huidige evaluatiemethoden gehandhaafd blijven, zijn door het ontbreken van specifiek omschreven indicatoren verschillende fasen van het project niet met elkaar te vergelijken.

Uit de analyse van toegepaste evaluatiemethoden in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum kan worden geconcludeerd dat het voor beide musea vrij lastig is betrouwbare uitspraken te doen over de maatschappelijke effecten die met de hier bestudeerde projecten worden nagestreefd. Hoewel beide musea op basis van kwantitatieve data aan kunnen tonen cultuurparticipatie te bevorderen, blijken maatschappelijke effecten lastiger aan te tonen. De veronderstelling dat het project *MijnDenHaag** bijdraagt aan meer 'historisch besef' en daarmee de weg vrijmaakt voor 'wederzijds respect en verbondenheid met de buurt en stad' is vrijwel uitsluitend gebaseerd op persoonlijke observaties van medewerkers van het museum. Dat het project *Buurtwinkels* bijdraagt aan 'zichtbaarheid en tastbaarheid' van de geschiedenis van Amsterdam wordt aangetoond op basis van kwantitatieve gegevens. Hoe hiermee 'inzicht' wordt verkregen in 'het Amsterdam van nu' wordt niet geëvalueerd en hier kunnen dan ook geen uitspraken over worden gedaan in de rapportage. Bij het formuleren van dergelijke abstractere doelstellingen, is het van belang de vraag te stellen of zij binnen de reikwijdte van het project vallen. Het nadenken over indicatoren is hierbij zeer behulpzaam. Door gebruik te maken van zowel kwantitatieve als kwalitatieve methoden van onderzoek en bijvoorbeeld een voormeting, nameting en een controlemeting uit te voeren kan met een grotere mate van betrouwbaarheid uitspraken worden gedaan over effecten. Uitkomsten kunnen inzicht geven in de bruikbaarheid van ingezette middelen en toegepaste educatieve methoden.

Het belang van evaluaties wordt alom erkend. Nu er bezuinigd wordt in de culturele sector, lijkt het evalueren een hogere prioriteit te krijgen binnen musea. Prestatienormen dienen te worden nageleefd. Een betere integratie van evaluatie in de projectaanpak is dan ook wenselijk. In het Amsterdam Museum lijkt hier met het formuleren van 'deliverables' al een begin mee te maken. Of het toekennen van een hogere urgentie ook leidt tot een groter budget voor het uitvoeren van evaluaties, meer beschikbare uren, of het vergroten van kennis onder medewerkers hierover, is nog de vraag. Indien beschikbare budgetten ontoereikend zijn om evaluaties uit te besteden aan onderzoeksbureaus, lijkt het peerreview-systeem een mogelijke oplossing waarbij wel gewaakt moet worden voor belangenverstrengeling. Bovendien is noodzakelijk om samen met overheden, fondsen en brancheorganisaties tot een nieuwe, gemeenschappelijke taal te komen waarbij doelstellingen en evaluatiemethoden beter op elkaar worden afgestemd.

Om uitspraken te kunnen doen over zowel instrumentele als intrinsieke maatschappelijke effecten van cultuur op niveau van een buurt, stad of op nationaal niveau vast te kunnen stellen, dient er bij overheden,

fondsen en brancheorganisaties naast kwantitatieve gegevens meer aandacht te komen voor het verzamelen van kwalitatieve data. Indien het onderscheid tussen evaluatie van projecten en evaluatie van beleid in acht wordt genomen en overheden en instellingen in staat zijn gegevens uit evaluaties van projecten aan elkaar te verbinden, kunnen er uitspraken worden gedaan over mogelijke verder reikende maatschappelijke effecten. Over de mogelijkheden en onmogelijkheden van cultuureducatieve projecten in historische musea.

SAMENVATTING

Dat cultuureducatie maatschappelijke voordelen oplevert is een veronderstelling die door wetenschappers, beleidsmakers en museumprofessionals wordt ondersteund. Om vast te kunnen stellen of cultuureducatie in historische musea inderdaad maatschappelijke voordelen oplevert wordt in deze scriptie eerste een andere vraag gesteld, namelijk:

In hoeverre kan op basis van evaluaties een betrouwbare uitspraak worden gedaan over de maatschappelijke effecten van cultuureducatie in historische musea?

Met de aangekondigde bezuinigingen wordt de behoefte om die maatschappelijke waarde aan te kunnen tonen steeds pregnanter. Zo ook in het Amsterdam Museum en het Haags Historisch Museum. Beide musea streven ernaar met de educatieve projecten *Buurtwinkels* en *MijnDenHaag** een brede deelname te kunnen bewerkstelligen en zetten het verleden in als instrument om verder reikende maatschappelijke effecten te realiseren. Uit interviews met directie en medewerkers blijkt dat het evaluatie van deze projecten belangrijk wordt gevonden. Het blijkt beide musea echter te ontbreken aan systematische effectmeting. Conclusies over maatschappelijke waarden worden voor een groot deel getrokken op basis van persoonlijke observaties. Publieksonderzoeken worden ‘hap-snap’ uitgevoerd en leveren geen sluitend bewijs voor het maatschappelijk rendement. Betrokkenen geven dan ook aan een gebrek aan expertise, tijd en budget te hebben om evaluaties goed op te kunnen zetten. Een gedetailleerde bestudering van het evaluatieproces van beide projecten en methodologische context, maakt inzichtelijk hoe er op dit moment geëvalueerd wordt en waar volgens de theorie verbetering mogelijk is.

Uit de analyse van toegepaste evaluatiemethoden in het Haags Historisch Museum en het Amsterdam Museum kan worden geconcludeerd dat het voor beide musea vrij lastig is betrouwbare uitspraken te doen over de maatschappelijke effecten die met de hier bestudeerde projecten worden nagestreefd. Hoewel beide musea op basis van kwantitatieve data aan kunnen tonen cultuurparticipatie te bevorderen, blijken maatschappelijke effecten lastiger aan te tonen. De veronderstelling dat het project *MijnDenHaag** bijdraagt aan meer ‘historisch besef’ en daarmee de weg vrijmaakt voor ‘wederzijds respect en verbondenheid met de buurt en stad’ is vrijwel uitsluitend gebaseerd op persoonlijke observaties van medewerkers van het museum. Dat het project *Buurtwinkels* bijdraagt aan ‘zichtbaarheid en tastbaarheid’ van de geschiedenis van Amsterdam wordt aangetoond op basis van kwantitatieve gegevens. Hoe hiermee ‘inzicht’ wordt verkregen in ‘het Amsterdam van nu’ wordt niet geëvalueerd en hier kunnen dan ook geen uitspraken over worden gedaan in de rapportage. Bij het formuleren van dergelijke abstractere doelstellingen, is het van belang de vraag te stellen of zij binnen de reikwijdte van het project vallen. Het nadenken over indicatoren is hierbij zeer behulpzaam. Door gebruik te maken van zowel kwantitatieve als kwalitatieve methoden van onderzoek en bijvoorbeeld een voormeting, nameting en een controlemeting uit te voeren kan met een grotere mate van betrouwbaarheid uitspraken worden gedaan over effecten. Uitkomsten kunnen inzicht geven in de bruikbaarheid van ingezette middelen en toegepaste educatieve methoden.

LITERATUUR

Belifore 2004

Belifore, Eleonora. 'Auditing culture. The subsidised cultural sector in the new public management'.

International journal of cultural policy 10, 2, (2004): 189.

Belifore 2008

Belifore, Eleonora, Oliver Bennett. *The social impact of the arts. An intellectual history*. Basingstoke: Palgrave, 2008.

Bierling 2011

Bierling, A. e.a. *Van GLOs naar GLUs. Een pilotonderzoek naar de toepasbaarheid van het meetinstrument Generic Learning Outcomes in de Nederlandse context*. Bachelor scriptie. Reinwardt Academie, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, juni 2011.

Bockma 2010

Bockma, H. 'Cultuurwethouders: bezuinigingen leiden tot onherstelbare schade.' *De Volkskrant*, 18 oktober 2010.

Brouwer 2010

Brouwer, Peter. 'TNO Kwaliteit van Leven. Effectmeting Jalan Jalan. Onderzoeksrapport'. Cultuur-ondernemen, november, 2008. Cultuur-Ondernemen Amsterdam. November 2010 <<http://www.cultuur-ondernemen.nl/documents/10156/b78799b9-5e71-4ec6-b700-84c9db50aeac>>.

Bunnik/Van Huis 2011

Bunnik, Claartje, Edwin van Huis. *Niet tellen maar wegen. Over de zin en onzin van prestatieafspraken in de culturele sector*. Amsterdam: Boekmanstudies, 2011.

Donker 2011

Donker, B. 'Alleen nog geld voor topinstellingen. Amsterdamse kunstraad wil prestatiecontracten tussen gemeente en instellingen'. *NRC Handelsblad*, 8 maart 2011.

Evans 2000

Evans, G. 'Measure for Measure. Evaluating performance and the arts organisation'. *Studies in cultures, organisations and societies* 6, (2000): 243-266.

Geerlings 2009

Geerlings, Helma. 'Evidence based cultural policy? Een kwalitatief onderzoek naar de empirische veronderstelling van de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid op gemeentelijk en provinciaal niveau'. Masterscriptie Kunstbeleid- en management. Universiteit van Utrecht, 2009.

Grondman 2010

Grondman, Agnes, e.a. *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*. 1^e druk. Amsterdam: Robstolk, 2010.

Hagenaars 2008

Hagenaars, Piet e.a. *Museumeducatie in de praktijk. Trendrapport museumeducatie 2007*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland, 2008.

Hoogen 2010

Hoogen, Q.L. van den, S. Elkhuizen, en H. Maanen, 'Kringen in de vijver. Hoe meetbaar zijn maatschappelijke effecten van cultuurparticipatiebeleid?'. In: Ijdens, Teunis e.a., red. *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2010. Bijdragen over kennis en beleid*. Utrecht: Fonds voor Cultuurparticipatie, 2010: 211-237.

Hoogen 2011

Hoogen, Q.L. van den. *Performing Arts and the City. Dutch municipal cultural policy in the brave new world of evidence based policy*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2011.

Ijdens/ Hangenaars 2008

Ijdens, Teunis, Piet Hagenaars. *Bouwstenen voor de kennisagenda van het DG Cultuur en Media 2009-2012*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008.

Ijdens/ Minke 2010

Ijdens, Teunis, Finn Minke. 'Verslag van het kennisatelier over de maatschappelijke effecten van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid'. Cultuurparticipatie, april 2010. Fonds voor Cultuurparticipatie. November 2010
<<http://www.cultuurparticipatie.nl/search.php?q=verslag+kennisatelier> >.

Janson 1998

Janson, Jane. *Mapping social cohesion. The State of Canadian Research*. Canadian Policy Research Networks Study. No. F.-03, 1998.

Kamp/ Ottevanger 2003

Kamp, Max van der, Dorien Ottevanger. *Cultuureducatie en sociale cohesie. Een verkennend onderzoek*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland, 2003.

Labree 2008

Labree, I., red. *Het museum dat ieders hart veroverd voor Den Haag*. 3dln., Deel 1. *Toekomstvisie. Haags Historisch Museum*. Den Haag: Haags Historisch Museum, 2008.

Linden 2010

Linden, Cathérine van der, red. MijndenHaag*. Schrijf geschiedenis samen met het Haags Historisch Museum. Dordrecht: Scheffer, 2010.

Matarasso 1997

Matarasso, François. *Use or ornament? The social impact of participation in the arts*. Stroud: Comedia, 1997.

McCarthy 2004

McCarthy, K., E. Ondaatje, L. Zakaras, A. Brooks. *Gifts of the Muse. Reframing the debate about the benefits of the arts*. Santa Monica: RAND Corporation, 2004.

Raemaekers 2011

Raemaekers, Désirée, red. *Meer dan waard. De maatschappelijke betekenis van musea*. Amsterdam. Nederlandse Museumvereniging, 2011.

Ranshuysen 2008

Ranshuysen, Letty. 'Jong publiek voor opera'. *Cultuur + Educatie* 22 (2008): 32-55.

Ribbens 2000

Ribbens, Kees. *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland*. Hilversum: Verloren, 2000.

Schuster 1997

Schuster, J.M. 'The performance of performance indicators in the arts'. *Non profit management & Leadership* 7, 3, (1997): 253-269.

Smith 1998

Smith, M.J. *Social science in question*. London: Sage Publications, 1998.

Smit 2010

Smit, Ruben. *Pilotonderzoek naar toepasbaarheid meetinstrument Generic Learning Outcomes in Nederlandse context*. Amsterdam: Reinwardt Academie, 2010.

Tilley 1993

Tilley, N. *After Kirkholt. Theory, method and results of replication evaluations*. Londen: Police Research Group, 1993.

Internetbronnen

Atlas voor gemeenten 2011

Atlas voor gemeenten. 2011. 'Over Atlas voor gemeenten' Juni 2011.

<<http://www.atlasvoorgemeenten.nl/>>.

Cultuurnetwerk Nederland 2011

Cultuurnetwerk Nederland. 'Cultuureducatie. Begrippen en definities.' *Cultuurnetwerk_NL*. 8 juli 2011
<http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/begrippen_en_definities.html>.

Fonds voor Cultuurparticipatie 2010

Fonds voor Cultuurparticipatie. 'Missie en doelstellingen'. November 2010
<http://www.cultuurparticipatie.nl/over_het_fonds/wie_zijn_wij/historie>.

Inspiringlearning for all 2008

Inspiringlearning for all. 2008. Museums Libraries and Archives Council. December 2010
<<http://www.inspiringlearningforall.gov.uk>>.

Mondriaan Foundation 2011

Mondriaan Foundation. 'Mondriaan Stichting. Aanvragen'. 1 oktober 2011.
<http://www.mondriaanfoundation.nl/#/av/projecten/hoe_5>.

Museum Analyse Systeem 2007

Museum Analyse Systeem. 2007. Museana. Mei 2011
<<http://www.museana.net/login.aspx?ReturnUrl=%2fdefault.aspx>>.

Rijksmuseum Amsterdam 2010

Rijksmuseum Amsterdam. 2010. 'Jaarverslag 2009 Rijksmuseum Amsterdam'. Januari 2011
<http://www.rijksmuseum.nl/attachments/jaarverslagen/10003_compleet_internet.pdf>.

Verslag studiemiddag. Gekwantificeerde kwaliteit 2011

Verslag studiemiddag. Gekwantificeerde kwaliteit. Over de controleerbaarheid van kunstbeleid. Boekmanstichting.
Januari 2011
<http://www.boekman.nl/documenten/Verslag_Gekwantificeerde_kwaliteit_27jan2011.pdf>.

Archivalia

Aanvraagformulier Jong Erfgoed 2010

Aanvraagformulier Jong Erfgoed. Amsterdam Museum. Amsterdam, maart 2010.

Aanvraagformulier plusregeling 2010

Aanvraagformulier plusregeling Cultuurparticipatie. Fonds voor Cultuurparticipatie. Amsterdam Museum. Amsterdam, maart 2010.

Amsterdam Museum 2020 2010

Amsterdam Museum 2020. Inhoudelijk en organisatorisch beleidsplan. Amsterdam Museum. Amsterdam, 2010.

Amsterdam Museum Jaarverslag 2010 2011

Amsterdam Museum Jaarverslag 2010. Amsterdam Museum. Amsterdam, mei 2011.

Eekeren 2009

Eekeren, Annemarie van. *Projectplan Buurtwinkels*. Amsterdam: Amsterdams Historisch Museum, 2009.

Evaluatieformulier MijnDenHaag* 2010

*Evaluatieformulier MijnDenHaag**. *Workshop Topstukken*. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2010.

Hieltjes 2009

Hieltjes, Cas. *Onderzoek Het Gebeugen van Oost*. Stageopdracht Amsterdams Historisch Museum, juli 2009.

Jaarplan 2009 2008

Jaarplan 2009. *Stichting Haags Historisch Museum*. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2008: 3.

Kieft april 2011

Kieft, Anneke van de. *Voorstel bezoekersonderzoek*. Amsterdam: Amsterdam Museum, april 2011

Kieft mei 2011

Kieft, Anneke van de. *Observatie bezoekers buurtwinkels*. Amsterdam: Amsterdam Museum, mei 2011.

Projectbeschrijving MijnDenHaag* 2008

*Projectbeschrijving MijnDenHaag**. Haags Historisch Museum. Den Haag, 2008.

Projectplan Amsterdam Istanbul. 2011

Projectplan Amsterdam Istanbul. Amsterdam Museum. Amsterdam, voorjaar 2011.

Tellijst bezoekers locatie Oost 2011

Tellijst bezoekers locatie Oost. Amsterdam Museum. Amsterdam, geraadpleegd augustus 2011

Tellijst bezoekers locatie Noord 2011

Tellijst bezoekers locatie Noord. Amsterdam Museum. Amsterdam, geraadpleegd augustus 2011.

Interviews

Interview Annemarie van Eekeren

Eekeren, Annemarie van. Persoonlijk interview. 19 juli 2011.

Interview Anneke van de Kieft

Kieft, Anneke van de. Persoonlijk interview. 18 juli 2011.

Interview Marieke Lustig

Lustig, Marieke. Telefonisch interview. 28 juli 2011.

Interview Ruben Smit

Smit, Ruben. E-mail ontvangen op 3 januari 2010.

Interview Paul Spies

Spies, Paul. Persoonlijk interview. 19 juli 2011.

Interview Diana Timmer

Timmer, Diana. Telefonisch interview. 20 december 2010 en 22 juli 2011.

Interview Antoinette Visser

Visser, Antoinette. Telefonisch interview. 29 juli 2011.

Bijlagen

Interviews

Amsterdam Museum

Paul Spies	Directeur (19-07-2011)
Annemarie Van Eekeren	Hoofd Educatie (19-07-2011)
Anneke van de Kieft	Beleidsmedewerker Educatie (18-07-2011)

Haags Historisch Museum

Antoinette Visser	Directeur (29-07-2011)
Diana Timmer	Hoofd Educatie (20-12-2010/ 22-07-2011)
Marieke Lustig	Projectcoördinator <i>MijnDenHaag*</i> (28-07-2011)

Interview met Paul Spies

Directeur , Amsterdam Museum

Dinsdag 19 juli 2011

FHS: Hoe komen thema's van tentoonstellingen en projecten tot stand?

PS: Vroeger gebeurde dat op basis van toeval. Er was een gelegenheid, jubileum, herdenking of een kunstenaar die zoveel jaar dood was. Of de stedelijke agenda, een gelegenhedenagenda was leidend. Of conservatoren hadden leuke ideeën. Dat gebeurde nooit echt volgens een strategische gedachte. Daar ben ik wel mee begonnen. In de Visie2020 staan doelgroepen beschreven die we willen bedienen.²²⁵ We willen verschillende segmenten van de markt bedienen. En daarnaast kijken we wat op het calendarium staat. Verder kijken naar ideeën van relaties waar we iets mee kunnen. *Buurtwinkels* is het verlengde van het project het *Geborgen van Oost*. We gingen de buurten in op een heel bescheiden manier, nu doen we dat weer en willen we dat professionaliseren. Dat we de buurten in gaan komt ook terug in Visie2020. De Amsterdammer is de doelgroep. We moeten laagdrempelig zijn voor mensen die niet zo snel op het museum af komen. We moeten van alles ook een 'light versie' maken, zodat wat we brengen voor brede groepen toegankelijk is. Ingaan op de persoonlijke ervaring van mensen. Verhalen brengen die iedereen aangaan en persoonlijk raakt. Persoonlijke verhalen.

FHS: Hoe komen doelstellingen van tentoonstellingen en projecten tot stand?

PS: Doelstellingen komen voort uit de Visie2020. Ze moeten voortkomen uit de behoeften van doelgroepen. We moeten bezoekers genereren. We moeten inspelen op de belangstelling en behoeften van doelgroepen en tegelijkertijd commercieel zijn om zoveel mogelijk bezoekers binnen te kunnen halen. Toeristen wil je het verhaal van Amsterdam vertellen, daarvoor komen ze naar het Amsterdam Museum. Een project als *Buurtwinkels* heeft niet zo'n groot commercieel belang, maar financieer je met fondsen. Het doel van zo'n project is anders het gaat dan om geschiedenis over de stad naar de mensen toe brengen. Binding met de stad tot stand brengen.

FHS: Spelen externe partijen een rol bij het vaststellen van doelstellingen, zoals fondsen, sponsors of overheden?

PS: Nee, je gaat uit van je eigen visie. Daarbij zoek je fondsen. Het is best zo dat je in je achterhoofd hebt welke fondsen daarbij zouden passen. Ons museum ligt in het verlengde van menig fonds. Logisch dat je aansluit bij richtlijnen van verschillende fondsen. Dat is moeilijk te scheiden van je eigen intenties. De *Turing Foundation* sluit bijvoorbeeld erg aan bij ons kernpubliek, het oudere elite publiek die hoogwaardige tentoonstellingen willen zien. Daar hebben we net voor de tentoonstelling Jacob van Oostsanen 75.000 euro toegewezen gekregen. Het is niet dat je bij niet maatschappelijke onderwerpen nergens terecht kan voor geld. Wij zullen niet kiezen voor puur commerciële doelstellingen. We willen niet in dienst treden van een commercieel bedrijf, dat hoort niet bij je taak als museum. Cultuurbeleid speelt wel een rol. We worden voor tachtig procent gefinancierd door de stad. Dat is geld van Amsterdammers. We denken er wel over na wat voor de burger kunnen betekenen. We proberen een match te vinden met de doelstellingen van de stad.

²²⁵ Visie2020 is het huidige beleidsplan van het Amsterdam Museum. Hierin staat beschreven hoe het museum er in het jaar 2020 uit ziet, opgesteld in 2010.

Bij *Buurtwinkels* hebben we niet gekeken naar het gemeentelijk beleid, maar bij de *Hoerengracht* weer wel. Daar probeerden we aan te sluiten bij de actualiteit rondom het 1012 project. We waren kritische ten opzichte van acties van Wethouder Asscher. We willen met dit soort dingen het debat aanzwengelen. Maar we willen zeker onze historische onafhankelijkheid bewaken. Wel willen we de discussie in de stad voeren. Ongevraagd pakken we onderwerpen op. Onze onafhankelijkheid moet gewaarborgd blijven.

FHS: Is er door de jaren heen iets veranderd over het denken over evalueren in het museum?

PS: Er wordt nog veel te weinig geëvalueerd. Dat komt door de waan van de dag. Met partners gebeurt het wel. Fondsen verlangen het van je. Het vaststellen van het programma in de *Programmacommissie* wordt beïnvloed door getrokken conclusies in het verleden. Ik weet eigenlijk niet hoe dat in het verleden is gegaan. Bij *Buurtwinkels* hebben we goed gekeken naar *Het gebeugen van Oost*. Systematisch evalueren zou wel moeten worden opgezet.

FHS: Is er iets veranderd in de visie van het museum ten aanzien van evaluaties sinds de aangekondigde bezuinigingen?

PS: Wij zijn afhankelijk van subsidie vanuit de gemeente. Eerst was er aangekondigd dat er 8% bezuinigd zou worden. Sindsdien is er veel gebeurd. Het cultuurbudget moet worden verdeeld. Wat we weten is dat als je samenwerkt 20% gekort wordt op je bijdrage vanuit de gemeente. Musea die niet samenwerken worden met 40% gekort. Voor ons geldt dus een korting van 20%. We gaan ons meer concentreren op kaartverkoop. Commerciëler en kritischer kijken naar gratis producten en producten die arbeidsintensief zijn. Producten als *Buurtwinkels* staan zwaar onder druk tenzij ze grotendeels gefinancierd kunnen blijven worden door fondsen. Er worden enorm veel uren in geïnvesteerd die moeilijk terug te verdienen zijn. De gemeente gaat jaarlijks evalueren. In de vooruitblik van Carolien Gehrels worden een aantal pijlers genoemd, zoals kwaliteit en het dienen van het belang van de stad. Kwaliteit wordt dan weer heel breed opgevat. Het gaat daarbij om publieksbereik, artistieke kwaliteit, zakelijke kwaliteit. Maar ook talentontwikkeling wordt genoemd, dus educatie samen met opleidingsinstellingen en het leveren van een bijdrage aan internationale ontwikkelingen. Wij moeten dit najaar een Kunstenplan aanleveren. Daarbij moet ik aangeven wat mijn dashboard is, 'wat zijn onze speerpunten?' en alles uitdrukken in getallen. Aan het eind van het jaar moeten wij die aan de gemeente overhandigen. Hebben we de getallen wel gehaald dan gaan we door. Hebben we het niet gehaald dan krijgen we een waarschuwing. Als we dan onze doelen nog steeds niet halen dan worden we gekort.

FHS: Hoe denk je over evalueren in de toekomst? Wil je dat intern blijven vergaren of ook extern?

PS: Getallen zijn nodig, die vergaar ik intern bij verschillende afdelingen, vooral bij de afdeling Financiën. Verder zullen we gebruik maken van publieksonderzoek en *peer reviews*. Dat zou budgettair neutraal kunnen. Samen met bijvoorbeeld buitenlandse instanties, zoals het Liverpool Museum. Je evalueert elkaar in een driehoekje. Een *peer* kan onafhankelijkheid waarborgen en je kan er veel van elkaar leren. Of het kan nog meer gaan op basis van gemeentelijke visitaties, zij komen nu al de boeken checken, een kwaliteitsbeoordeling doen. Daar heb ik tot nu toe nog nooit iets van gemerkt. Ik ben benieuwd of de stad hiertoe overgaat. Toen de nieuwe Kunstraad op verkenning uitging bleek er bij DMO (red. Dienst Maatschappelijk Onderzoek van de gemeente Amsterdam) nog niets bekend, konden ze geen cijfers vinden,

terwijl wij regelmatig cijfers hebben aangeleverd. Volgens mij is daar niets mee gedaan en ergens in een la beland. Daar moet op voorhand wel iets aan verbeterd worden.

**Interview met Annemarie van Eekeren
Hoofd Educatie, Amsterdam Museum**

Dinsdag 19 juli 2011

FHS: Kan je kort iets over jezelf vertellen, over je studie- en werkverleden?

AvE: Ik ben hier in het museum begonnen in 2008, opgeleid als politicologe. Toen begonnen als projectmanager van de Digitale Stad. Daarna als consultant Nieuwe Media bij de gemeente Amsterdam en vervolgens als consultant aan de slag gegaan bij Mediamatic. Voordat ik hier kwam was ik werkzaam bij het bureau Anno als manager projecten met vooral een maatschappelijk raakvlak. Hier ben ik verantwoordelijk voor de evaluaties van de afdeling Educatie en de projecten waar ik projectleider voor ben.

FHS: Wat zijn doelstellingen van de afdeling Educatie in het Amsterdam Museum? Staan die geformuleerd in een beleidsplan?

AvE: We hebben geen apart beleidsplan voor de afdeling Educatie. Educatieve doeleinden staan eigenlijk in het algemene beleidsplan, in Visie2020 verwerkt die gebaseerd is op het Kunstenplan. Het Kunstenplan wordt eens in de 4 jaar bij de gemeente ingediend. Daar komen de doelstellingen voor de afdeling uit voort. Uit m'n hoofd komen de doelstellingen grofweg neer op het bereiken van een breed en gevarieerd publiek. Het bereiken van groepen die niet zo vaak naar het museum komen, die te bedienen en te inspireren.

FHS: Zijn de doelstellingen van de afdeling over de jaren heen veranderd?

AvE: Nee, museale doelstellingen zijn eerder aangescherpt. Er is in de loop der jaren steeds meer aandacht gekomen voor talentontwikkeling en participatie. Met name het bevorderen van participatie van mensen die niet zo vaak in het museum komen.

FHS: Hoe worden thema's voor projecten vastgesteld?

AvE: Dat hangt van de omstandigheden af. Een project als *Buurtwinkels* is bedacht als opvolger van *Het gebeugen van Oost*. In 2007 is het tot stand gekomen. Het moest een thema zijn dat een breed publiek aansprak. Cultuurparticipatie vormde net als bij *Het gebeugen van Oost* een belangrijk uitgangspunt.

FHS: Hoe komen projectdoelstellingen tot stand? Waar letten jullie op bij het formuleren van doelstellingen?

AvE: Dat verschilt per project. Het Kunstenplan vormt de leidraad, maar daar kijkt, nadat het is opgesteld, niemand meer naar. Het gedachtegoed van het Kunstenplan is wel leidend voor het formuleren van doelstellingen. Participatie van museumschuwe museumbezoekers staan hierin wel centraal. Bij *Buurtwinkels* komen de doelstellingen grotendeels voort uit *Het gebeugen van Oost*.

FHS: Zijn betrokkenen op de hoogte van de doelstellingen?

AvE: Iedereen die er mee werkt moet op de hoogte zijn. Ik veronderstel dat iedereen projectplannen leest als ze er mee aan de slag gaan. Maar iedereen vergeet ze. Dus nee, eigenlijk niet.

FHS: Spelen fondsen, sponsors en overheden een rol bij het opstellen van projectplannen?

AvE: Het projectplan van Buurtwinkels is eigenlijk geschreven voor Ymere. Als je echt een eerlijk antwoord wilt, schrijven wij in de richting van fondsen. Het heeft ook zeker invloed gehad op het project. Achteraf hadden we daar iets kritischer in kunnen zijn. Wij hebben bijvoorbeeld in het projectplan opgenomen om maatschappelijke stages aan te bieden. Jongeren van het ROC en leerlingen van 2 middelbare scholen maakten filmpjes en gingen praten met ouderen uit de buurten over buurtwinkels. Het tegemoet komen aan dergelijke doelstellingen kost veel tijd en energie. Dat had ik liever op een andere manier besteed. Je kan wel zeggen dat zulke doelstellingen eigenlijk geld gedreven zijn.

FHS: Maak je gebruik van theorieën in de opzet van projecten om doelstellingen te bereiken?

AvE: Voor een project als Buurtwinkels heb ik veel gelezen over 'outreach', bijvoorbeeld van Nina Simon. En we hebben voortgeborduurd op de uitgangspunten van *Het geheugen van Oost*. Ook de evaluatie van de *Blaauwdruk*-projecten en een interview met David Fleming van het Museum of Liverpool. Maar nee, we hebben geen theoretisch kader in het projectplan opgenomen.

FHS Hoe wordt het project *Buurtwinkels* geëvalueerd?

AvE: Sowieso wordt het proces geëvalueerd. Er wordt publieksonderzoek gedaan en we observeren bezoekers. En we hebben ook een expertmeeting georganiseerd met mensen in het veld. Daarbij hebben we het over de plek van *outreach* in het museale beleid en de sociale waarde, de museale historische waarde en de digitale waarde van een project als *Buurtwinkels*.

FHS: Een van de doelstellingen van Buurtwinkels is: 'Het project Buurtwinkels draagt bij aan de zichtbaarheid en tastbaarheid van de geschiedenis van Amsterdam en inzicht in het Amsterdam van nu'. Wat verstaan jullie onder zichtbaarheid en tastbaarheid?

AvE: In Buurtwinkels willen we het verhaal vertellen op de plek waar het gebeurd is, laten zien hoe het was. We willen het fenomeen 'buurtwinkels' historisch belichten en dat ook in de stad zelf doen. We hebben historische portretten opgehangen in de buurtwinkels vlak bij waar de foto's zoveel jaar geleden genomen zijn. Geschiedenis wordt tastbaar op die manier, het spreekt tot de verbeelding en roept verhalen op bij mensen. In het projectplan staan ook de beoogde resultaten beschreven. Heb je dat gezien? [AvE: pakt projectplan erbij] We hebben het geprobeerd te omschrijven als meetbare doelstellingen, dus 1.000 buurtwinkels op de site en dat 15% van de buurtwinkels participeren.

FHS: Leidt dat inderdaad ook tot meer inzicht?

AvE: Dat weet ik niet, het leidt wel tot meer zichtbaarheid en tastbaarheid, maar of het ook tot meer inzicht leidt dat weet ik niet. Een gesprek met iemand in de buurtwinkel wel. Met terugwerkende kracht zou ik 'inzicht' uit de doelstelling weglaten. Ik ben daar een beetje huiverig voor. Voor meer inzicht moet je echt met mensen praten. Als je met mensen spreekt op de buurtlocaties merk je dat de verhalen uit het verleden echt tot leven komen, maar je spreekt toch relatief weinig mensen. We halen deze doelstelling bij lange na niet, het is een beetje ambitieus.

FHS: Wanneer zou je stellen dat het project inderdaad leidt tot meer inzicht? Wat zou een indicator kunnen zijn?

AvE: Dat is lastig te meten. Bij Anno vroegen we ons heel vaak af hoe we zo'n effect konden meten. Ik zou er hier ook wel meer aandacht aan willen schenken en de waarde van dit soort projecten in kaart brengen. Projecten zijn speldjes. Het in kaart brengen van waarden en inzicht te geven in betekenis is zeker van belang in een tijd van bezuinigingen. Bij dit project hebben we hier geen indicator voor opgesteld.

FHS: Waar denk je dat meer inzicht in het Amsterdam van nu onder deelnemers toe zou kunnen bijdragen?

AvE: Meer inzicht zou bijvoorbeeld kunnen bijdragen aan meer verantwoordelijkheidsgevoel voor je leefomgeving, meer binding met de leefomgeving en een klein beetje aan een betere wereld.

FHS: Komt er een vervolg op *Buurtwinkels*, projecten met vergelijkbare doelstellingen?

AvE: Ja dat denk ik wel. We willen voortzetten wat we hebben opgebouwd. Zo is Buurtwinkels een vervolg op *Het geborgen van Oost*. Het is lastig op de buurtlocaties. Mustafa is een van ons geworden.²²⁶ Daar kunnen we blijven en zullen nog meer activiteiten organiseren. De buurtwinkel daar zorgt voor meer binding onder mensen in de straat, de hele straat wordt er door opgepept. In Noord ligt het anders. De hele straat is er wel de laatste tijd opgeknapt. Ik ben natuurlijk bevooroordeeld, want ik woon er zelf. Ik ben natuurlijk fan van Noord. Er zijn heel veel nieuwe winkels gekomen en andere initiatieven. Alles bij elkaar heeft het absoluut nut. Zulke initiatieven versterken elkaar. Ons project is wat onbeduidend, wij zitten er eigenlijk te kort. Het kost te veel tijd en energie om het echte te laten werken. De Tolhuistuin zit er langer, dat heeft meer effect op de buurt, het trekt veel kunstenaars aan. Dat is gehypt op de een of andere manier. Het model van *Buurtwinkels* willen we vaker toepassen, zoals bij *Mustafa's Koffiehuis* is het een succes. We willen op een bestaande plekken over de geschiedenis van de stad blijven vertellen. In de buurtlocatie in Oost kan de presentatie ook blijven hangen. In Noord kunnen we dat zelf niet goed. Het kost te veel tijd en geld om daar iets van te maken. Als er een partner zou zijn die daar dingen in samenwerking wil organiseren zou het kunnen. We moeten mensen zich er zelf verantwoordelijk voor laten voelen. Nu hebben we nog geen opvolger.

FHS: Een volgende doelstelling is: 'Het project *Buurtwinkels* vernieuwt en verbetert (interactieve) methoden van participatie, presentatie en verzamelen. Daarmee bereikt het AHM [red. Amsterdams Historisch Museum, nu Amsterdam Museum] nieuwe groepen bezoekers'. Is deze doelstelling bereikt?

AvE: We hebben methoden van participatie, presentatie en verzamelen proberen te vernieuwen. De kennis daarover delen we met andere musea. We hebben ook nieuwe mensen bereikt. We hebben mensen bereikt die we nooit hebben gezien in het museum. 70% van de bezoekers van de buurtlocaties is nooit in het museum geweest.

FHS: Hoe weten jullie dat?

AvE: Op de buurtlocaties houden we tellijsten bij. Er wordt iedereen bezoeker gevraagd of ze wel eens in het museum geweest zijn. Er wordt niet naar sociaal-demografische kenmerken gevraagd, dat vinden we te ver gaan.

²²⁶ Mustafa is de eigenaar van Mustafa's koffiehuis, waarin de buurtlocatie in de Javastraat gevestigd is.

FHS: Een doelstelling is: 'het AHM streeft in het project Buurtwinkels naar een duurzame samenwerking met niet-culturele partners.' Is deze doelstelling bereikt?

AvE: Ja er is veel samenwerking tot stand gekomen met uiteenlopende partners, zoals Ymere en ABN AMRO. Medewerkers van ABM AMRO moeten ieder jaar iets maatschappelijks doen. Veel medewerkers hebben als vrijwilliger deelgenomen aan dit project en hebben verhalen verzameld. Ook met het MKB was een relevante en interessante samenwerkingspartner voor dit project.

FHS: Wat denk je dat het deelnemers aan het project heeft opgeleverd?

AvE: Dat verschilt per doelgroep. Vrijwilligers hebben er veel voldoening en plezier uit gehaald en een gevoel van erkenning door het museum. Vrijwilligers splitsten op en gingen de wijken in om zelf verhalen op te halen. Dat organiseerde ze zelf. Wijkteams hebben elkaar echte beter leren kennen. Ze wonen bij elkaar in de buurt, komen elkaar vaak tegen in de buurt en sommigen hebben nu veel contact. Oudere Amsterdammers vooral een gevoel van herkenning en nostalgie. Mensen die van biologische producten houden zijn meer de hoger opgeleiden traditionele museumbezoekers die hebben kennis opgedaan van het fenomeen buurtwinkels. Voor niet culturele partners is vooral de maatschappelijke legitimiteit of culturele legitimiteit. Door samen te werken met een museum geven ze aan hart voor de maatschappij te hebben. Voor Ymere was het een drijfveer dat de buurtwinkels een sociale functie in de buurt vervullen. Het heeft alle deelnemers meer inzicht gegeven in het Amsterdam van nu. Vooral door met elkaar te praten en verhalen uit te wisselen leidt het tot meer inzicht in elkaars achtergrond en in de stad. Dat was vooral zo bij de vrijwilligers.

FHS: Heeft deelname ook geleid tot een gevoel van verbondenheid?

AvE: Voor vrijwilligers leidt het project wel tot een gevoel van verbondenheid denk ik. Door intensief met elkaar en met buurtbewoners samen te werken voelen zij zich denk ik meer verbonden met elkaar, maar ook met de buurt. Ook voor de ondernemers geldt dat denk ik wel. Wij hebben veel met ze gedaan. Zij zijn betrokken bij veel activiteiten en hebben ons en elkaar echt beter leren kennen door het project.

FHS: Het bevorderen van sociale cohesie is niet als doelstelling in het projectplan geformuleerd, maar een van de partners *Het Geheugen van West* noemt het wel als doelstelling van het project. Hoe zit dit?

AvE: *Het Geheugen van West* is eigenlijk als partner te verwaarlozen. Nee sociale cohesie is bewust niet als doelstelling opgenomen. Het was wel een doelstelling van *Het Geheugen van Oost*. Na afloop van het project is je relatie met het museum weg. Bij *Het Geheugen van Oost* is het nu nog een exclusief clubje dat elkaar verhalen vertelt. Inhoudelijk stelt het niet veel voor. Het heeft geen blijvend effect. De focus van dit project is om geschiedenis zichtbaar te maken. Dat is een realistische doelstelling. Het project draagt wel op korte termijn bij aan verbondenheid, maar het is volgens mij niet realistisch om dat als doelstelling te stellen.

FHS: In hoeverre wordt de missie van het museum waargemaakt met het project *Buurtwinkels*?

AvE: De missie is geformuleerd in 2010, nadat het projectplan geschreven is. Maar het project sluit wel aan bij de nieuwe missie. Het is zeker een goede poging. Met name de vrijwilligers hebben hun relatie met de stad verdiept. Vooral binnen hun eigen wijk. Zij zijn de grote profiteur van dit project. Zij hebben echt

voelsprietten in de stad uitgezet. Zij hebben veel nieuwe mensen ontmoet en door verhalen op te halen meer inzicht gekregen in het Amsterdam van vroeger en nu.

FHS: In hoeverre denk je dat culturele projecten als *Buurtwinkels*, voor deelnemers, een grotere toegevoegde waarde hebben dan andere vormen van vrije tijdbesteding, zoals bijvoorbeeld deelname aan sport?

AvE: Dat hangt af van de persoonlijke interesse van de deelnemers. Ik denk vooral dat dat geldt voor de vrijwilligers. Zij waren heel nauw betrokken. Er waren twee type vrijwilligers die voor verschillende doeleinden mee deden. Je had een groep oudere vrouwen die hun deelname uit persoonlijke interesse, het heel leuk vonden, maar het ook heel serieus namen. Zij zouden wellicht niet zo snel actief worden binnen een sportvereniging. En je had een groep jongere vrijwilligers die vooral meededen bij wijze van CV building.

FHS: In hoeverre denk je dat projecten als *Buurtwinkels* de wijken of stad iets opleveren?

AvE: Ja, vooral in de wijken. Dank zij het project *Buurtwinkels* is het woord weer terug in het vocabulaire. Door ons heeft het woord weer meer bekendheid gekregen, het woord bestaat weer. Het is leuk om te zien dat wij als museum die impact hebben. Dat levert ook de buurtwinkels zelf wat op. Ze hebben het zwaar in deze tijd. Uit onderzoek van Jeroen Slot van Dienst Onderzoek en Statistiek bleek dat iedereen positieve gevoelens had ten aanzien van Buurtwinkels, maar niemand kocht er.

FHS: Wat zijn de plannen na *Buurtwinkels*? Willen jullie meer projecten organiseren met vergelijkbare doelstellingen?

AvE: Nee, we hebben er geen op de agenda staan. Een project als Buurtwinkels is zo groot. Doelstellingen zijn ambitieus en uitvoering kosten heel veel tijd en energie. We hebben er wel veel van geleerd. Op lange termijn hebben we wel veel geleerd van de methoden die we hebben toegepast. Die evalueren we en de kennis daarover delen we in expertbijeenkomsten. Er komt een wel een vervolgtraject, maar we hebben nog geen concrete plannen hoe hiermee verder te gaan. We hebben veel nieuwe partners, maar ook nog geen plan hoe die te onderhouden. We hebben ook veel contacten met actieve vrijwilligers. We gaan nog nadenken hoe daar een plek voor te creëren.

FHS: Is er door de jaren heen iets veranderd ten aanzien van evalueren in het museum?

AvE: Ja, daar moeten we meer aan gaan doen en meer structureel gaan aanpakken. Voor de afdeling heb ik het evalueren van projecten als speerpunt voor dit jaar geformuleerd. Er moet meer aandacht komen binnen het museum voor meten. De aangekondigde bezuinigingen spelen hier ook een rol in. En ook het GLO onderzoek van de Reinwardt Academie met Ruben Smit is een stimulans om daar weer goed over na te denken.

FHS: Hoe denk je over evalueren in de toekomst?

AVE: Er zou meer budget voor vrij moeten worden gemaakt. Om alles goed te meten moet er geld voor vrij gemaakt worden. Het zou het beste zijn dat te doen met een externe partij. Hoe objectiever, hoe beter.

We zouden het ook samen met andere musea kunnen organiseren. Dat zou kosten kunnen besparen en kennis zou kunnen worden gebundeld.

Interview met Anneke van de Kieft

Beleidsmedewerker educatie van het Amsterdam Museum

Maandag 18 juli 2011

FHS: Kan je iets over jezelf vertellen, over je studie en werkverleden?

AvK: Ik ben opgeleid als bibliothecaris. In 1978 kwam ik in dienst van het museum. Eerst was ik vooral organisatorisch medewerker, medewerker onderwijs en verantwoordelijk voor de publieksbegeleiding. Ik ontwikkelde vooral begeleidend aanbod bij de tentoonstellingen die werden ontwikkeld. Later zijn we meer vraaggericht gaan werken en kregen we nauwere band met het onderwijs.

FHS: Sinds wanneer ben je verantwoordelijk voor het uitvoeren van evaluaties in het museum?

Sinds 1992 ben ik betrokken bij evaluaties in het museum. Ik had er zelf geen duidelijke verantwoordelijkheid in, maar vond het wel altijd interessant. Ik initieerde het ook. Ik zat ook in het bestuur van de sectie Educatieve dienst van de Museumvereniging.

FHS: Is er door de jaren heen wat veranderd ten aanzien van het evalueren in het museum?

AvK: Sinds de jaren negentig werden evaluaties vooral uitgevoerd samen met de afdeling pr & communicatie, zoals dat toen nog heette. Zij waren vooral verantwoordelijk voor het publieksonderzoek: 'Wie is onze bezoeker?'. Wij evalueerden voor de beleving van de presentaties in het museum. Samen met het marktonderzoeksbureau *Motivaction* hebben we veel tentoonstellingen geëvalueerd. Hierbij werden kwantitatieve, kwalitatieve methoden gecombineerd, vonden er focusgroepsdiscussies plaats en observaties. Bij de modetentoonstellingen *Couture Locale* maakte we voor het eerst vooraf onderscheid tussen verschillende bezoekersprofielen. Die bezoekersprofielen toetsten we dan aan de hand van een proefopstelling en maakte we aanpassingen in de definitieve opstelling afhankelijk van de behoefte van de bezoekers. Daarvoor riepen we altijd: 'we moeten rekening houden met de bezoekers', maar dat deden we eigenlijk niet, pas vanaf *Couture locale*. Vanaf toen zijn we vaker bezoekersprofielen gaan maken en proberen aan de hand van gevonden gegevens presentaties zo goed mogelijk op behoefte aan te sluiten [red. met behulp van focusgroepen]. Sinds de komst van het nieuwe hoofd Marketing en Communicatie [red. Björn Stenvers, Hoofd Marketing sinds 2008] zijn we de bezoekersprofielen los gaan koppelen van publieksonderzoek. Publieksonderzoek kwam op een laag pitje te staan. Hij vond het te kostbaar en tijdrovend.²²⁷ Toen zijn het los van de afdeling MC gaan uitvoeren en alleen de beleving en waardering van de presentaties in het museum gaan evalueren.

FHS: Wordt er structureel geëvalueerd?

AvK: Bij projecten waar ik bij betrokken ben wordt wel geëvalueerd. Maar als ik er niet bij betrokken ben dan meestal niet. Voor veel projecten zijn de bezoekersgroepen vooraf nog niet goed genoeg benoemd.

²²⁷ De afdeling Marketing & Communicatie rapporteert op basis van kwantitatieve gegevens. Iedere aparte tak houdt documenten bij met alle cijfers: bezoekersaantallen, aantal verstuurd persberichten, gedrukte flyers, aantallen kortingsacties, het aantal verworven nieuwe relaties. Björn Stenvers is van mening dat eventueel budget voor publieksonderzoek beter besteed kan worden. Het herhaaldelijk uitvoeren van publieksonderzoek haalt geen nieuwe gegevens boven water, we weten al wie onze bezoekers zijn. Ons publiek is de hoog opgeleide, blanke autochtoon, dat is volgens hem niet veranderd in de afgelopen jaren.

Evaluaties zijn nog amateuristisch. Er is geen geld voor het inhuren van grote bureaus. Ik zou graag evaluatieformulieren willen maken die standaard worden afgenomen onder het publiek.

FHS: Evalueren jullie ook het proces?

AvK: Dat gebeurt wel, maar niet volgens een vast stramien. Het Victoria & Albert Museum publiceert de resultaten van hun onderzoeken ook, dat zou ik ook graag willen. Je kan veel van elkaar leren.

FHS: Wat zijn doelstellingen van de afdeling Educatie in het Amsterdam Museum?

AvK: We zouden eigenlijk de naam van onze afdeling moeten veranderen. Educatie klinkt te beleerend. We willen een brug vormen tussen publiek en het museum. Mensen helpen met plezier het museum bezoek te beleven. Dat geldt niet altijd voor iedereen. Dat geldt voor schoolgroepen en individueel bezoek. Overdracht, begeleiding en communicatie zijn onze kernwoorden.

FHS: Zijn de doelstellingen over de jaren heen veranderd?

AvK: Ja dat zou je kunnen zeggen. Doelstellingen zijn veranderd naar aanleiding van geldende maatschappelijke en politieke opvattingen. In de jaren '80 wilde we maatschappij kritische, bewuste burgers creëren. Nu ligt de nadruk meer op de overdracht van kennis, maar ook voor al in het bijdragen van het plezier in het bezoek. Dat is nieuw. Tot de jaren '90 ging het vooral om informatie overdracht, mensen bewust maken van de maatschappij. Vanaf 2000 ging ook het plezier, beleving en emoties een belangrijke rol spelen. In 1992 heb ik een studiereis naar New York mede georganiseerd. Daar zagen we dat de begeleiding van bezoekers meer geïntegreerd was in de opstellingen, niet iets wat er achteraf aan werd toegevoegd. Dat was erg inspirerend. Sindsdien werden opstellingen interactiever.

FHS: Hoe worden thema's van projecten en tentoonstellingen vastgesteld?

AvK: Dat is vaag. De onderwerpen worden bepaald in onze *Programmacommissie*, daar zit ik in. Onderwerpen hangen sterk af van hobby's van mensen van de inhoud. Ze worden nu niet bepaald volgens een strategie. Bijvoorbeeld de tijd van het jaar of wat er in de maatschappij speelt. In de jaren tachtig werd daar beleid op gevoerd. Het beleid was om per jaar één maatschappelijke tentoonstelling te organiseren, één fototentoonstelling, één publiekstrekker en één tentoonstelling waarbij een onderdeel uit de collectie werd belicht.

FHS: Letten jullie op de vraag van het publiek bij het vaststellen van thema's van projecten en tentoonstellingen?

AvK: De vraag van het publiek is op dit moment eigenlijk niet goed genoeg bekend in het Amsterdam Museum om project of tentoonstellingsthema's of doelstellingen op af te kunnen stemmen. Het gebeurde een beetje op gevoel. Zeker niet op basis van onderzoeksgegevens en wat wij weten.

FHS: Hoe komen projectdoelstellingen tot stand?

AvK: Er is een opdrachtgever, meestal iemand uit het management team, die geeft een opdracht aan de projectleider. Richtlijnen worden meegegeven. De aangewezen projectleider gaat een eerste voorstel voor het project maken met daar in doelstellingen geformuleerd. Daar wordt een zogenaamd projectformulier

voor gebruikt, met een vast stramien. Het voorstel gaat ter goedkeuring naar de *Programmacommissie*. Als het eerste idee is goedgekeurd wordt er een uitgebreid projectplan opgesteld dat vervolgens weer ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de *Programmacommissie*.

FHS: Is er overeenstemming over doelstellingen?

AvK: Doelstellingen worden zo vaag geformuleerd dat er altijd wel overeenstemming over kan hebben. Er wordt niet goed genoeg over gediscussieerd. Dat zou wel beter moeten.

FHS: Is iedereen op de hoogte van de doelstellingen?

AvK: Ja. Iedereen kan projectformulier inzien. Men behoort doelstellingen te kennen. Of dat ook zo is dat weet ik niet, ik denk van niet. Er wordt niet in mijn bijzijn veel aandacht aan geschonken.

FHS: Zijn vrijwilligers, partners en deelnemers van projecten op de hoogte?

AvK: Nee, die worden niet apart op de hoogte gesteld van de doelstellingen.
Het is heel erg afhankelijk van de projectleider hoe hiermee om wordt gegaan.

FHS: Kan je iets vertellen over hoe educatieve projecten in het Amsterdam Museum geëvalueerd worden?

AvK: Hap-snap is het beste woord. Er zijn goede ideeën, maar de uitvoering laat te wensen over. We hebben dit jaar als proefjaar ingesteld waarin we een paar projecten tot proef hebben aangemerkt die we evalueren. Er zijn geen consistente afspraken over gemaakt. Als ik meer tijd heb wil ik het goed gaan aanpakken. Het project *Buurtwinkels* evalueren we door middel van observaties en publieksonderzoek. De mensen die het belangrijk vinden zijn er zo nu en dan mee bezig. Ik hoop er verandering in aan te brengen. Sommige musea doen mee aan de museummonitor, maar of je daar veel aan hebt. Ik heb het gevoel dat de informatie die daar uit voort komt niet zoveel oplevert.

FHS: Evalueren jullie ook het proces?

AvK: Binnen projecten, ja het proces wordt ook geëvalueerd. Maar heel goed, nee. Niet gestandaardiseerd. Er zijn zoveel projecten, nee we evalueren het proces niet in detail.

FHS: Wordt er in evaluaties van projecten teruggegrepen op doelstellingen?

AvK: Niet volgens een stramien, maar er wordt wel naar gekeken er is een gesprek over resultaten. Er wordt een verslag gemaakt van een project. Dat doet de projectleider.

FHS: Wat doen jullie met de rapportages van evaluaties?

AvK: Dat wordt bewaard. Bij een nieuw project wordt er niet teruggekeken naar oude verslagen. Rapportages blijven intern. Er wordt uiteraard wel aan subsidiënten verslag gedaan, maar dat is meer een verslag van hoe we het geld hebben besteed. Er wordt verantwoording afgelegd. Dat gebeurt door projectleiders.

FHS: In welke fase van het project wordt nagedacht over evaluaties?

AvK: Dat is wisselend. Bij een nieuw project in 2012 *Stad en Land* gebeurt dat nu al. Maar het kopie evaluatie maakt geen onderdeel uit van het projectformulier. Het is geen eis om aan te geven hoe je denkt te gaan evalueren. Het hangt van de projectleider af. Sommige perioden, in de jaren negentig, in samenwerking met *Motivaction* gebeurde dat beter. Toen was er geld.

FHS: Maken jullie gebruik van theorieën bij het evalueren van maatschappelijke effecten?

AvK: Nee, tot mijn spijt niet. Het zou echt professioneler moeten. Bij het in kaart brengen van bezoekersprofielen maken we wel gebruik van de theorie van John Falk.²²⁸ Maar dat gebeurt niet op een professionele manier. Ik ken zelf de regels van het evalueren eigenlijk niet goed genoeg om ze te kunnen toepassen.

FHS: Welke evaluatievormen passen jullie toe voor het vaststellen van maatschappelijke effecten ?

AvK: We namen tot een aantal jaar gelden geregeld interviews af met bezoekers. Met de komst van Björn [red. Björn Stenvers, Hoofd Marketing sinds 2008] doen we dat eigenlijk bijna niet meer. Nu ligt de nadruk vooral op het verzamelen van kwantitatieve gegevens. In de tijd van *Motivaction* werden er geregeld focusgroepen georganiseerd, waarbij echt dieper ingegaan werd op de beleving en behoeften van bezoekers. Twee jaar geleden hebben we met stagiairs observaties uitgevoerd en nu ook met *Buurtwinkels* weer. Eigenlijk gebeurt alles hap-snap.

FHS: In theorie is de beste methode het meten van maatschappelijke effecten van de inzet van projecten of tentoonstellingen is het gebruik van een voormeting, nameting en controlegroep. Is dat in jouw ogen realistisch?

AvK: Nee eerlijk gezegd niet. Ik denk dat het erg goed is om het zo aan te pakken, maar op dit moment hebben we daar geen budget voor. Nu is het vaak de taak van stagiairs om publieksonderzoek uit te voeren of observaties. Er is niemand in het museum die er tijd voor heeft. Het is niet ingebed in de organisatie. Ik denk dat er wel meer geld voor vrij gemaakt zou moeten worden.

FHS: Verzamelen jullie ook socio-demografische kenmerken van bezoekers of deelnemers?

AvK: Nee, wij niet. Ik vraag er wel eens om bij de afdeling Marketing en Communicatie en die zeggen dat die gegevens worden bijgehouden, maar ik heb daar nog nooit gegevens van gezien.

FHS: Is er door de jaren heen iets veranderd in het denken over evalueren in het museum?

AvK: Evalueren wordt nog steeds niet gezien als iets vanzelfsprekends. Dat moet wel anders kan je je werk niet goed doen. De laatste jaren, met de komst van Björn, is het naar de achtergrond verdwenen. Het gaat bij hem in het evalueren om aantallen, niet om waardering en beleving. Met de komst van Annemarie van Eekeren is evalueren wel weer meer op de kaart gekomen. Zij vindt het belangrijk, maar heeft niet de middelen om het te faciliteren.

²²⁸ John Falk publiceerde in 2009 het boek: *Identity and the Museum Visitor experience*, waarbij hij zeven type museumbezoeker onderscheidt.

FHS: Is er iets veranderd in het evalueren van projecten of tentoonstellingen waarbij maatschappelijke doelstellingen zijn nagestreefd?

AvK: De maatschappelijke doelstellingen van projecten zelf zijn door de jaren heen veranderd. Onder Renée Kistenmaker stond het bijdragen aan het creëren van maatschappij kritische burgers centraal, *social inclusion* projecten. Bij Annemarie ligt de nadruk meer op cultuurparticipatie. Maatschappelijke doelstellingen van projecten worden meer op gevoel geëvalueerd. Eigen observaties. Niet volgens vaststaande methoden. Doelstellingen worden wel meer geoperationaliseerd in het projectformulier. Er wordt hierover vooral verantwoording afgelegd naar subsidiënten op basis van persoonlijke observaties.

FHS: Hoe denk je over evalueren in de toekomst?

AvK: Als er geld is zouden we dat graag doen met behulp van externen. Maar dat is niet haalbaar. Nu doen we bijna alles met hulp van stagiairs, het blijft semiprofessioneel. We zouden het echt professioneler moeten aanpakken.

Interview met Antoinette Visser

Directeur, Haags Historisch Museum

Vrijdag 29 juli 2011

FHS: Hoe komen thema's van tentoonstellingen tot stand?

AV: Tja, hoe komen wij op ideeën? Eigenlijk op hele veel verschillende manieren. Wij zijn natuurlijk een stadsmuseum. Het draait bij ons om Den Haag. Wij zijn heel erg bezig met 'wat maakt de stad?'. In de tweede plaats stellen wij altijd de vraag 'wat bindt mensen?', 'waarom voelen mensen zich verbonden met de stad?' Verder hangt het af waar mensen mee komen. Dat brengt mensen in het museum op gedachten en leidt tot een vooronderzoek naar de uitwerking van die ideeën. Verder hebben we de lijn van de historische actualiteit. Herdenkingen. Je speelt in op de actualiteit van de historie. Een andere lijn is dat iemand zegt dat hij bezig is met een onderzoek en daar spelen we dan op in. Er komt iemand met nieuw wetenschappelijk onderzoek en wil daar een publicatie bij uitbrengen. Dan kijken we oh dit is toch heel erg belangrijk voor onze collectievorming. Dan kijken wij of we daar met een tentoonstelling of op een andere manier op aan kunnen haken. Een tentoonstelling is natuurlijk heel veel geld. We moeten natuurlijk een keuze maken afhankelijk van budget en tijd. Je moet dat goed doen. Een afweging is ook altijd tweezijdig. Alles wat we doen aan publiekspresentaties moet iets opleveren voor de collectie, restauraties en aanwinsten, kennis ontwikkeling. En alles wat doen voor collectie en restauraties en dergelijke moet iets opleveren voor het publiek. Het moet complementair zijn. Dat is natuurlijk een ding. Een ander ding is dat we soms iets organiseren rondom een nieuwe aanwinst. En soms organiseren we iets op locatie. We hadden het project *Allemaal naar het stemlokaal* over politiek en democratie voor middelbare scholieren. Dat zou eerst hier plaatsvinden, maar toen dachten we moeten het op een plaats doen waar veel scholieren komen. Ook op locatie, van daar waar het het meest betekenis vol is doen we dat ook.

FHS: Hoe komen doelstellingen van tentoonstellingen en projecten tot stand?

Er zijn van die vaste uitgangspunten, dat mag je ook doelstellingen noemen. Alles wat we doen, dat je dat ook publiek moet maken. Het publiek moet er ook wat aan hebben. Die betalen belasting. Omgekeerd hebben we de taak op het Haagse erfgoed te letten. Alle wat we doen moet ten goede komen aan het Haagse erfgoed. Het moet de collectie iets op leveren. De doelstellingen die we ook altijd doen is 'Voor wie doen we het?'. Sommige tentoonstellingen zijn weer erg toeristisch. Er komen hier veel toeristen of toeristen in eigen stad, dagjes mensen en die willen een eerste kennismaking met de stad bieden. Het museum is eigenlijk een startpunt van een bezoek aan de stad. Ons hoger doel is natuurlijk het verhaal van de stad overbrengen. Ons motto is ook 'hart voor Den Haag', 'meer kennis en liefde voor de stad overbrengen'. Dat zit er altijd in. Soms zijn doelstellingen niet ingegeven door het publiek. Dan is er iets inhoudelijks interessants. Soms zijn onderwerpen zo belangrijk voor de Haagse geschiedenis, daar moeten alle scholieren iets over weten. Echt vanuit een zedingsdrift, iedereen moet dat weten. Wij hebben de taak als museum om dat uit te rollen over Den Haag. Dan is de tentoonstelling eigenlijk een middel.

FHS: Spelen externe partijen een rol bij het vaststellen van doelstellingen, zoals fondsen, sponsors of overheden?

AV: Tuurlijk ook altijd. Ik bedoel de grotere doelstellingen waar we voor staan die zijn uiterst helder. Wij zitten natuurlijk wel op een doelstelling waar de overheid bij aansluit. Als je kijkt naar de wat langere geschiedenis van museum en overheid kijkt. De overheid komt altijd van 'ho, je publiek'. De hele educatieve kant wordt heel erg ingegeven door de overheid. Alle oude.. van Ad de Jong met *Naar een nieuw museumbeleid* en nog voorgangers. De overheid stelt altijd de vraag, 'wat hebben we eraan?', 'wat heeft het publiek eraan?'. We willen daar wat van terug zien en niet alleen maar collectie en je opsluiten in je depot en speuren en spitten en dan niet weten of dat wordt uitgedragen. Daar heeft de overheid absoluut aan bijgedragen en dat is ook een terechte vraag. Lokale overheden willen ook weten 'wat levert het dan op?' en 'wat is je publieksbereik?'. Dat is altijd een standaard vraag van subsidiegevende overheden, die hebben daar gelijk in, dat heeft natuurlijk effect gehad. Ik praat nu echt over de lange lijn hè? Het zit natuurlijk ook nog wel in de eigen doelstellingen van de instellingen. Je wilt dat natuurlijk ook graag. En fondsen hebben natuurlijk soms hun eigen specifieke doelstellingen. Je hebt specifieke doelstellingen als instelling en je kijkt 'zijn daar fondsen voor te vinden?'. En omgekeerd met grotere fondsen die leggen soms ook accenten en dat heeft natuurlijk ook tot gevolg dat mensen weer met nieuwe ogen kijken naar de projecten die ze hebben, wat ze van plan zijn en dat ze zeggen van oh wacht eens even we hebben ook een project wat daarin past. Dus in die zin is het meer dat er gezocht wordt naar de match. Het is niet zo dat fondsen en overheden vragen van 'wij willen graag dat'. Je ziet wel in de jaarverslagen een soort verschuiving van instellingen die zeggen van nou 'dat doen wij ook'. Maar eigenlijk is het ook altijd een steuntje in de rug, meestal niet de volle mep. Het is nooit 'u vraagt wij draaien'. Zoveel geld is het niet. Dus de accentverschuiving waar de overheden van stellen 'kijk we hebben daar subsidie ingestoken, kijk ons beleid wordt geïmplementeerd'. Dat komt natuurlijk ook gewoon van je kijkt met andere ogen en dan krijg je ene match en dan maak je eigenlijk een element in je project meer zichtbaar, dus het is zichtbaar maken van wat je misschien al deed en misschien toch ook wel nieuwe dingen toevoegen. Het versterkt.

FHS: Wat bedoelt u precies met zichtbaar maken?

AV: Kijk wat de overheid, van 'ja daar besteden we geld aan', maar in feiten.. 'is het nou echt nieuw?' 'Want het is.. ze deden dat al'. Dat is soms kritiek, maar dat is natuurlijk ook altijd waar, want je kijkt dan met iets andere ogen omdat het een accent krijgt. Dan denk je 'oh verrek, maar dat doen we al'. De accenten worden iets verlegd, want natuurlijk wil je graag die subsidie hebben, dat klopt. Dus het is een soort accentverschuiving en je maakt dan ook het nieuwe beleid zichtbaar in al iets wat je ook al graag zou willen. En het is natuurlijk een wisselwerking, want overheden komen natuurlijk met nieuw beleid, maar dat nieuwe beleid is natuurlijk ook weer gebaseerd op de gesprekken met de instellingen. Dus heel vaak wordt je geconfronteerd met nieuw beleid over iets wat je zelf geroepen hebt.

FHS: Een van de doelstellingen van MijnDenHaag* is: *"In samenspraak met de stad en haar omgeving wenst het museum de Haagse identiteit in al haar diversiteit te visualiseren en van een historisch kader te voorzien zodat de stad zich in het museum herkent en haar historisch besef ermee vergroot."* Hoe is die doelstelling tot stand gekomen?

AV: Dat zit bijna in de oprichting van het museum. Als je als Haags Historisch Museum wordt opgericht dan ben je er ook voor de bijdrage aan dat historisch besef. En ook dat historische kennis over je stad, maakt wel ook dat je die stad interessanter vind, dat je er meer van gaat houden. Dat zit erg dicht op kennis

en liefde. Dat je waardering hebt en ook die samenhang in de stad. Geschiedenis is gemeenschappelijk. Als je kijkt naar de 20ste eeuw, die is natuurlijk nog niet verzameld. Dat was ook onze doelstelling met het project *MijnDenHaag** te gaan doen. Dat we dachten dat gaan we dan in overleg met de stad, in gesprek met de stad doen. We hebben dus ook een *MijnDenHaag** gedaan met Hindoestanen, *MijnHindoestaansDenHaag** en toen kwam het *Sarnami Huis* en die is gericht op de geschiedenis van Suriname in Nederland en die wilde ook iets met ons doen. Zo heb je allerlei bevolkingsgroepen die iets met ons wilden doen. Je hebt een Marokkaanse groep, Indische repatrianten, een groep die wil een Turks Museum. En dat is natuurlijk allemaal in die 20ste eeuw. Dat erfogoed per migrantengroep die dus in die 20ste eeuw is aangekomen dat is anders. Als je dat erfogoed wil verzamelen moet je daar iets op inzetten. Daar zijn natuurlijk ook heel veel partijen bij betrokken. Dus wij gaan dat netwerk nu ook leiden in opdracht van de gemeente. We gaan nu ook, in het kader van *MijnSurinaamsDenHaag**, met een karretje in de stad aan de mensen laten zien dat *MijnDenHaag** er is, om ook met mensen buiten het museum, op bijzondere momenten, opmarkten, ons kunnen laten zien en in gesprek te komen over hun persoonlijke erfogoed. Al die samenwerking met deze partijen, daar komen weer legio ideeën voor activiteiten en presentaties uit voort.

FHS: Er staat ook onder het kopje doelstelling van het projectplan MDH: *“Door mensen met verschillende achtergronden en uit verschillende delen van Den Haag hun geschiedenis en cultureel erfogoed met elkaar te laten delen, wordt de weg vrij gemaakt voor wederzijds respect en verbondenheid met buurt en stad.”* Hoe is die doelstelling tot stand gekomen?

AV: Als je het hebt over kennis en liefde. Erfogoed hoort bij mensen of groepen mensen. Als er kennis en liefde bij ontstaat, dan ontstaat er erkenning onderling. We merken dat als mensen in het project met elkaar in groepen zitten, ze horen van elkaars verhalen. Door verhalen en objecten geef je het een gezicht, je geeft erkenning aan de mensen. Het wordt leuk gevonden omdat er een mens achter zit, achter het verhaal. Het is echt een wisselwerking. Die sociale cohesie heeft alles te maken met dat je iets leuk gaat vinden, dat er waardering is, voor die achtergrond.

FHS: Is er door de jaren heen iets veranderd in het denken over evalueren in het Haags Historisch Museum?

AV: Nou het denken over kwaliteit, dus ook het denken over evalueren is pregnanter geworden. Dus dat idee van. Nou ja je hebt natuurlijk sowieso in de hele maatschappij te maken met kwaliteitsnormen, hele kwaliteitssystemen die plaatsvinden in het bedrijfsleven en bij de overheid. Dat is een algehele maatschappelijke trend. Dat zie je natuurlijk ook bij de musea. Wat je ook ziet is dat het evolueert. Je evalueert, je past aan, je evalueert weer en je past weer aan, dus iedere keer weer zo'n nieuwe cyclus van weer evalueren en weer implementeren en weer aanpassen. En natuurlijk ook omdat de overheid ook graag wil kunnen meten van 'oké je krijgt subsidie voor iets en heeft dat ook effect?'. Dus dat je het ook kunt meten. Dat is ook een manier van denken die in het algemeen, een algemene trend is en ook bij de musea. De verantwoordingsplicht van de musea is enorm toegenomen.

FHS: Waardoor?

AV: Misschien ook door de bezuinigingen, maar het is meer dat de overheid...het willen meten is enorm toegenomen. Dat betekent dat je je ook voor fondsen pakken papier en invulformulieren moet doorwerken.

Dat is echt veel. Als je bij ons kijkt. Wij zijn het Haags Historisch Museum en ons topstuk is weer een ander museum *De Gevangenpoort*, dat is van het Rijk. Wij moeten sowieso als voor *De Gevangenpoort* ons verantwoorden aan het Rijk, maar *De Gevangenpoort* valt onder een stichting. Voor het geheel moet je je verantwoorden voor zowel het Rijk als voor de gemeente. Voor elke fonds aanvraag, soms zijn dat er per tentoonstelling of project dat soms wel tien., moet je je ook weer verantwoorden. Dat is een heel wezenlijk element in ons bestaan. Met wat je aanvankelijk van plan was, daar moet je weer verslag van doen naar de fondsen en sponsors en de overheden. En dan moet je vertellen waarom het een succes was of waarom sommige dingen anders zijn. Soms is het een beetje teveel moet ik zeggen. Sommige fondsen, soms ook voor kleine bedragen, moet er nogal wat gedaan worden. Maar prima hoor, maar het is vanuit de overheid, want die zijn dus ook aan het bezuinigen, die besteden dan hun meetdrang ook weer uit aan Berenschot of aan die adviesbureaus en die gaan voor dat geld weer fijn vragenlijsten maken. Dan moet je weer een vragenlijst invullen en dan moet je alles weer gaan herberekenen. Het wordt dan weer net iets anders gevraagd en de verantwoording aan het Rijk is net weer iets anders dan van de gemeentes, dus dat moet dan toch weer anders berekend worden en het gaat steeds over hetzelfde. Soms neemt het bizarre vormen aan. Maar mij zul je niet horen klagen, maar het is echt. Nou ja wat bedrijven klagen over de regeldrift. Wij moeten ons meer verantwoorden dan de gemiddelde multinational. Veel subsidiegeld gaat daar ook in zitten. Maar het is natuurlijk ook heel goed dat je je moet verantwoorden. Maar bij projectaanvragen moeten ook elke keer weer de accountantsverklaring en de statuten meegezonden, terwijl het al de negentiende aanvraag is bij dat fonds, dus je vraagt je af 'waarom moet dat?'. Dat is ook een beetje geboren uit luiheid bij de mensen die natuurlijk over het geld gaan. Ik snap het wel hoe het komt, maar soms is het buiten proporties.

FHS: Wie is hier verantwoordelijk voor in het Haags Historisch Museum?

AV: Als directeur ben je natuurlijk overal verantwoordelijk voor. Het meeste werk zit bij de projectcoördinator, die bewaakt dat het verantwoordingsproces goed verloopt en ook bij Financiën.

FHS: Is er iets veranderd in de visie van het Haags Historisch Museum ten aanzien van evaluaties sinds de aangekondigde bezuinigingen?

AV: Dat is nog te vroeg om te zeggen. Het is een algemene trend. Bij de overheid wordt gezegd 'er moeten minder regels komen' en intussen komen er gewoon meer, want het moet allemaal weer gemeten worden. Het is een soort slang die zich in z'n eigen staart bijt.

FHS: Hoe denkt u over evalueren in het Haags Historisch Museum in de toekomst?

AV: Het wordt steeds belangrijker. Naar mate je bezuinigd, dat is een soort voorspelling, en antwoord een beetje op jouw vorige vraag, dat zal wel belangrijker worden. Het verhaal, je verantwoording naar je publiek toegaat ook belangrijker worden, want ja het is niet meer vanzelfsprekend dat je bestaat en je moet daarom duidelijk maken waarom het belangrijk is dat je er bent. Dus je maatschappelijk draagvlak, wat ook een vorm is van maatschappelijk verantwoorden wordt ook steeds belangrijker.

Evalueren zal misschien ook een belangrijker plek in de organisatie moeten krijgen.

FHS: Gaat uw voorkeur uit naar het evalueren binnen de organisatie zelf of zou u daar een externe partij voor willen inschakelen?

AV: Als je goed evalueert moet je het meeste werk zelf doen en een extern iemand is gewoon omdat vreemde ogen dwingen. Op dat moment moet je ook je cijfers klaar hebben, dan moet je je verhaal klaar hebben en het er met elkaar over hebben. Daar is het heel handig voor. Een extern iemand kan natuurlijk ook goed een spiegel voor houden . Sommige dingen kan je beter zelf en andere dingen.. Maar toch intern en extern is toch een goed samenspel, wat je alle twee moet inzetten.

**Interview met Diana Timmer,
Hoofd Educatie, Haags Historisch Museum.**

Maandag 20 december 2010 en vrijdag 22 juli 2011

FHS: Jullie missiestatement vertelt dat jullie kennis en liefde voor Den Haag willen overbrengen.

Meten jullie in tentoonstellingen en projecten die jullie realiseren of jullie die missie waarmaken?

DT: Dat soort dingen zijn altijd lastig meetbaar. Dat probleem speelt natuurlijk in heel museumland. Wij voeren natuurlijk publiekonderzoek uit en weten dus goed wie ons publiek is, maar dit soort waarden als kennis en liefde zijn lastig te meten. We zouden dat graag nog beter willen staven, maar daar hebben we de capaciteit niet voor. Wij nemen de missie wel altijd mee bij de opzet van nieuwe projecten en tentoonstellingen.

FHS: Wat verstaan jullie precies onder 'liefde voor Den Haag'? Hoe operationaliseren jullie dat?

DT: De liefde voor Den Haag is laag. De collectie van Den Haag is vrij onbekend, anders dan in andere steden, waar er veel meer aandacht voor is. Den Haag heeft prachtige collectie, waar andere steden jaloers op zijn, zoals de stadsgezichten. Hagenaars staan er bekend om een beetje treiterig op de eigen stad te zijn. Dat willen wij veranderen. Maar liefde is lastig te operationaliseren. Je zou kunnen zeggen dat je toegenomen liefde terug ziet in het stijgende aantal bezoekers van het museum en ook in de groeiende liefde van de gemeente Den Haag voor het museum. Zij hebben voor een tweede termijn de subsidie voor museum verhoogd.

FHS: Zou je kunnen zeggen dat liefde een gevoel van trots is?

DT: Ja inderdaad, een gevoel van trots voor de stad.

FHS: Is er volgens jullie een oorzakelijke verband tussen meer kennis en liefde voor de stad?

Meten jullie dat, zo ja hoe?

DT: Ja, volgens mij wel. Hoe meer deelnemers weten over een object hoe meer ze er van gaan houden. Bij Mijn den Haag* bijvoorbeeld merk je dat deelnemers een object van zolder halen, er tijdens deelname meer over te weten komen en het daardoor een prominente plaats in de woonkamer geven. We meten dit verband niet, daar hebben we nu de capaciteit niet toe. Dat zouden we wel willen.

FHS: Wanneer is deze missie geformuleerd en door wie? Is dat voor of na de start van het project Mijn Den Haag*? Is de missie terug te vinden in *Mijn Den Haag?**

DT: De missie is geformuleerd na de start van *MijnDenHaag** door de directie van het museum. *MijnDenHaag** heeft wel gezorgd voor input voor de missie. 'Wij betrekken daar bewoners, bezoekers en onze partners daar actief bij' is wel een onderdeel van de missie dat refereert aan het project en daaruit is voortgekomen. Het bevorderen van participatie is tegenwoordig een belangrijke doelstelling in het hele museale wereld en een belangrijk element van *MijnDenHaag**, dat willen wij ook in de toekomst blijven doen. Bij het formuleren van een missie is het gevoerde overheidsbeleid ook een belangrijke factor. Als museum let je op wat er in je omgeving speelt. Daarop aansluiten is ook belangrijk voor het gefinancierd krijgen van projecten.

FHS: Wanneer zijn de eerste plannen voor het project Mijn Den Haag* precies gemaakt? En wanneer raakte jij betrokken?

DT: In 2006 zijn de plannen ontwikkeld en is de aanvraag er naar de Mondriaan Stichting uitgegaan. Ik was vanaf het begin af aan betrokken bij het project.

FHS: In de projectbeschrijving zijn een aantal doelstellingen geformuleerd, waar komen deze uit voort?

DT: De doelstellingen van het project komen voort uit verschillende factoren. Bij *MijnDenHaag** komen ze voort uit zowel de persoonlijke drive van museumstaf, als uit het gevoerde overheidsbeleid, als trends vooral in Engeland en ook wel USA. Trends komen vaak daar vandaan. Dat zijn voorlopers in dit soort participatieprojecten. Het project sluit ook aan op het algehele beleid van de afdeling en het museum. Daarnaast heb je altijd rekening te houden met behoeften van bezoekers. Er is een toenemende concurrentie als het gaat om de aandacht van de bezoeker en toenemende mogelijkheden in het invullen van vrije tijd. Als museum willen we zo goed mogelijk op deze behoefte van onze potentiële bezoekers inspelen.

FHS: Hebben jullie bij de opzet van het project gebruik gemaakt van bepaalde theorieën?

DT: We hebben bij de verdere uitwerking van het project gebruik gemaakt van een scriptie over *social inclusion*, waarbij het Haags Historisch Museum en *MijnDenHaag** onder de loep werden genomen. Uiteraard steunen we in de ontwikkeling van dergelijke projecten op onze eigen ervaring en kennis. Ik ben zelf goed bekend met de theorieën over leerstijlen van Kolb en Cartner die ik onbewust toepas.

FHS: Is er binnen het museum overeenstemming over de geformuleerde doelstellingen? Worden die door iedereen hetzelfde uitgelegd?

DT: Dat is een lastig punt. Je moet continu blijven vertellen wat je doelstellingen zijn. Museumdocenten vragen soms zelf: wat is nu precies het doel? Het is bijvoorbeeld niet precies helder hoe we met de aangedragen objecten omgaan, welke objecten we wel en welke we niet in de collectie kunnen opnemen. Het verschilt ook erg per groep. Er is een verschil tussen de blanke autochtone senioren die zich nauw verbonden voelen met de stad, nieuwe Nederlanders of studenten die nog niet zo veel binding met de stad hebben. De ene groep draagt dan ook objecten aan die veel met Den Haag te maken hebben en andere groepen objecten die eigenlijk niet zo relevant zijn. Hoe ga je daarmee om en in hoeverre kan je in een cursus voor een dergelijke groep toch de doelstellingen nastreven die voor het project geformuleerd zijn? Het is goed om daar intern over te blijven discussiëren en te zorgen dat iedereen dezelfde doelstelling voor ogen heeft. Hier op kantoor is daar zeker overeenstemming over, maar het is ook belangrijk dat de doelstellingen ook duidelijk zijn voor de mensen op de werkvloer, 'the devil is in the details', hoe krijg je dat voor elkaar? Iedereen staat sowieso wel achter de geformuleerde doelstellingen.

FHS: Op welke wijze hebben jullie het project Mijn Den Haag* tot dusver geëvalueerd?

DT: We hebben het project op verschillende manieren geëvalueerd. Onder meer door expertmeetings te organiseren, in 2008 en 2009, met collega's uit het veld. Het ging hierbij vooral om het uitwisselen van

kennis over participatief verzamelen. Daarnaast draaien wij mee in een onderzoek van Arjan Kok van het ICN naar participatief verzamelen onder verschillende Nederlandse musea. Hij onderzoekt in hoeverre verzamelde objecten, tijdens projecten als *MijnDenHaag**, kunnen worden opgenomen in de collectie en probeert daar een model voor te ontwikkelen. In hoeverre dragen objecten bij aan het versterken van identiteit van Hagenaars? Neem je bijvoorbeeld een 20ste-eeuws kopje van de Blokker nou wel of niet op in je collectie? Hij heeft voor alsnog geen antwoord op dergelijke vragen. Het project heeft ook onverwachte uitkomsten. *MijnDenHaag** heeft meer opgeleverd dan we verwachtten. Het bleek een netwerkproject. Het heeft zeker de band van het museum met de stad versterkt.

FHS: In welke fase van het project hebben jullie de evaluatie criteria opgesteld?

DT: We hebben voor aanvang van het project niet bedacht hoe we precies zouden gaan evalueren. Het organiseren van de expertmeetings hebben we wel van te voren bedacht. Ook het publieksonderzoek hebben we in de aanvraag naar de fondsen wel genoemd. In 2008 zijn we begonnen met het afnemen van evaluatieformulieren na afloop van de workshops. Deze worden nu doorlopend afgenomen.

FHS: Hebben jullie bij de evaluatie van het project gebruik gemaakt van bepaalde theorieën of methoden?

DT: Nee, we maken hierbij niet gebruik van theorieën of methoden. Er ontbreekt ook vaak de tijd om dat goed op te zetten.

FHS: Waarom evalueren jullie en wat doen jullie met de resultaten van de evaluatie?

DT: We gebruiken de evaluaties om formeel en informeel aan onze partners en fondsen te kunnen rapporteren. Uiteraard gebruiken we het ook om de cursus continu te kunnen monitoren en aan te scherpen.

FHS: Wie heeft evaluatie uitgevoerd?

DT: De evaluatieformulieren worden direct na afloop van de cursus door de deelnemers ingevuld. De museumdocenten sturen hierop aan. De expertmeetings zijn ook door medewerkers van het Haags Historisch Museum opgezet en georganiseerd.

FHS: Hebben jullie output geëvalueerd of ook het proces?

DT: We evalueren meer de output dan het proces. Vaak hebben we er geen tijd voor om ook het hele proces te evalueren. Wij werken projectmatig. Je ervaringen uit het project neem je natuurlijk ook weer mee in een volgend project.

FHS: In de projectbeschrijving staan doelen geformuleerd, waaronder het visualiseren van de Haagse identiteit. Is dat gelukt?

DT: Voor de geplande tentoonstellingen binnen het project is de thematiek eerst opengelaten. Tijdens de workshops zijn er verschillende thema's boven komen drijven. Er werden veel objecten aangedragen die werk en vooral industrie gerelateerd waren. Dat is opvallen omdat Den Haag eigenlijk bekend staat om zijn uitgebreide dienstensector. In die zin zou je kunnen zeggen dat we op heel kleine schaal een stukje van de

Haagse identiteit hebben blootgelegd. Omdat er veel objecten en verhalen werden aangeleverd die in relatie stonden tot het thema werk, hebben we besloten dit tot het onderwerp van de eerste tentoonstelling te maken: *MijnDenHaag** Werkt. Volgend jaar hebben we een tentoonstelling *MijnDenHaag** Winkelt op het programma staan en voor 2012 *MijnDenHaag** is jong.

FHS: Wat is volgens jullie belangrijk bij de visualisatie van de Haagse identiteit, waar hebben jullie op gelet?

DT: We hebben geprobeerd zoveel mogelijk groepen met diverse sociaal-culturele achtergronden te laten deelnemen om zo alle aspecten van de Haagse identiteit te kunnen tonen. 10% van de Hagenaars is bijvoorbeeld Hindoestaan. We hebben deze groep dus ook benaderd voor deelname. Dat is gelukt. Zo hebben we ook zowel ouderen als jongeren actief benaderd. Het is nog niet helemaal gelukt een representatieve afspiegeling van Den Haag mee te laten doen. Jongeren hebben bijvoorbeeld vaak niet zoveel met Den Haag. Zij zijn dan ook minder gemotiveerd om deel te nemen.

FHS: Hoe operationaliseren jullie 'historisch besef'? Wat zijn indicatoren voor meer historisch besef, hebben jullie dat van te voren vastgelegd?

DT: Nee, hier hebben we geen indicatoren voor vastgesteld. Je ziet het meer in de output. Er komen meer bezoekers naar het museum en ook nieuwe bezoekers. Historisch besef meten we niet echt.

FHS: Heeft die visualisatie van de Haagse identiteit geleid tot meer historisch besef?

DT: Ik geloof wel dat als je mensen erbij betreft, ze meer geïnteresseerd raken in de 'grotere geschiedenis'. Het leidt tot een soort besef dat voorwerpen verhalen bezitten. Maar of mensen echt meer snappen over de geschiedenis dat weet ik niet. We dragen daarin waarschijnlijk een klein beetje bij.

FHS: Er staat in de projectbeschrijving: 'door mensen met verschillende achtergronden en uit verschillende delen van Den Haag hun geschiedenis en cultureel erfgoed met elkaar te laten delen, wordt de weg vrij gemaakt voor wederzijds respect en verbondenheid met buurt en stad'. Hoe hebben jullie verbondenheid precies geoperationaliseerd? En heeft het tot meer verbondenheid geleid?

DT: Dit hebben we net als historisch besef niet van te voren geoperationaliseerd. Verbondenheid kan voortvloeien uit een project als *MijnDenHaag**. We hebben het niet binnen duidelijke kaders geplaatst. Een dergelijke zin is duidelijk overgenomen uit beleidsplannen van de gemeente Den Haag. Dit zijn zulke hoogdravende doelen, daar moet je ook praktisch in zijn. Wat we wel merkten is dat er in samengestelde groepen, mensen die elkaar voor deelname nog niet kenden, soms echt een band ontstond. Zo'n groep werd echt een eenheid. Misschien is dat na afloop ook meteen weer weg, dat weten we niet. We hoorden wel van een groep uit Wateringsveld dat ze nog steeds contact hebben. Dat was ook een samengesteld groep van verschillende mensen uit de buurt. Vanuit het buurthuis werd het initiatief genomen om deel te nemen. Ze hebben elkaar tijdens de cursus in het Haag Historisch Museum leren kennen en dat heeft warme banden opgeleverd.

FHS: Is het gelukt mensen met een gevarieerde sociaal-culturele achtergrond te laten participeren?

Wat zijn de verhoudingen?

DT: Ja dat is gelukt, maar het is nog niet representatief voor de sociaal-culturele en demografische samenstelling van Den Haag. Er hebben veel ouderen meegedaan. Zij hebben veel tijd, meer spullen en vertellen graag hun verhalen daarbij. Voor sommige groepen heb je te maken met een taalbarrière. En kinderen kennen Den Haag vaak nog niet goed. Sommige allochtone groepen nemen vooral spullen uit hun eigen land mee die niets met de stad Den Haag te maken hebben. In de begeleiding is het intensiever om zo'n groep bij elkaar te houden, dan een groep die enorm gemotiveerd is en veel te vertellen heeft. Logistiek is het ook gemakkelijker om samen te werken met groepen die toch al bij elkaar komen, dan groepen die elkaar niet op vaste momenten zien. Zo was het eenvoudig om samen te werken met een Turkse koffieclub, die toch al elke dinsdagochtend bij elkaar kwamen. Ik denk dat de verdeling zo'n 70% autochtoon is. Om diverse groepen te kunnen benaderen hebben we samengewerkt met Stichting Boog. Stichting Boog is een stedelijke opbouworganisatie voor bewonersparticipatie en inspraak in Den Haag en omgeving. Zonder hen zouden we dat niet kunnen.

FHS: Hebben jullie het idee dat het project bij sommige sociaal-culturele groepen beter of op een andere manier is aangeslagen dan bij anderen?

DT: Ja, blanken autochtone Hagenaren hebben meer band met de stad dan mensen die hier net wonen. Zij waren het meest enthousiast. Studenten die hier niet wonen hebben minder met de stad. Ook ambtenaren hebben vaak geen specifieke objecten die je in verband kan brengen met Den Haag.

FHS: Op pagina 24 t/m 27 van de publicatie *MijnDenHaag staan een aantal quotes van deelnemers: Op welke manier hebben jullie de quotes verworven?**

DT: De quotes maken onderdeel uit van het publieksonderzoek.

FHS: Zijn het letterlijke citaten of zijn ze geredigeerd?

DT: De citaten zijn niet geredigeerd. Alleen eventuele spelfouten zijn verwijderd. Het is wel een selectie van quotes. Dit zijn de beste quotes.

FHS: Zijn er ook negatieve reacties?

DT: Ja, een enkele. Vooral positieve reacties, 2 of 3 negatieve. Deze mensen stoppen dan ook vaak eerder met de cursus.

FHS: Van wie zijn de reacties precies? Welke deelnemers? Weten jullie welke reactie bij welke sociaal-culturele achtergrond hoort?

DT: Dat kunnen we achterhalen. We hebben de formulieren nog.

FHS: Wat is het totale budget voor het project?

DT: Het totale projectbudget is €300.000,- van 2006 tot en met 2010. Hiervan is het grootste gedeelte een bijdrage van de Mondriaan Stichting. Daarnaast een aantal kleinere fondsen. De gemeente Den Haag heeft het project voor €30.000,- gefinancierd. Een onderdeel van het totale budget is gedekt in natura. De

Haagse Courant is onze mediapartner en neemt een wekelijks item op over een object dat in het project boven water is gekomen. Daar hoeven we dus geen advertentiekosten voor te betalen. Voor de voortzetting van het project is budget vrij gemaakt in de totale jaarbegroting van het museum. Voor de nieuwe tentoonstellingen *MijnDenHaag** Winkelt en *MijnDenHaag** is jong moeten wel nieuwe fondsen worden aangeschreven.

[Vervolg interview op 22 juli 2011]

FHS: Kan je iets over jezelf vertellen? Over je studie en werkverleden?

DT: Ik het Culturele Studies & Kunst gestudeerd in Amsterdam en me gespecialiseerd in de museumvariant. Sinds 1999 werk ik in het Haags Historisch Museum. Eerst als educatief medewerker waar ik educatieve projecten bedachten en heb uitgevoerd. Nu sinds een 3 jaar ben ik hoofd van de afdeling Educatie.

FHS: Sinds wanneer ben jij verantwoordelijk voor evaluaties in het museum?

DT: Daar ben ik eindverantwoordelijke voor sinds 3 jaar. Nou ja dan het deel van deze afdeling. De directeur is eindverantwoordelijk voor het de evaluatie van het totale plaatje.

FHS: Hoe worden thema's van projecten en tentoonstellingen vastgesteld?

DT: Vaak worden we benaderd door mensen van buitenaf. Er worden vaak ideeën aangedragen. Of het wordt bepaald door wensen in het museum. De directeur stelt hier kritische vragen bij. Waarom is het in het Haags Historisch Museum? Waarom is het voor ons publiek interessant? Wat levert het de collectie op? Daar hebben we niet allemaal goede antwoorden op. Dat zou in een ideale wereld zo zijn. Als je om je heen kijkt krijg je een beeld. Dat gaat op basis van ervaring met eerdere tentoonstellingen. Bij de keuze voor een nieuwe tentoonstelling of thema stellen we ook de vraag: 'Wat levert het *MijnDenHaag** op?'. 'Hoe kan het onze relatie met het publiek versterken?'. Het is vooral ook aanvoelen en kijken of we een interessante partner vinden om het mee op te pakken.

FHS: Wat zijn doelstellingen van de afdeling Educatie in het Haags Historisch Museum?

DT: De doelstellingen van de afdeling sluiten aan op de algemene doelstellingen van het museum. Alles wat je doet is educatie. Niets in het museum kan bestaan zonder educatie. Dat is ook heel erg de visie van onze directeur. We willen zoveel mogelijk Hagenaars betrekken. Het zijn ook wel erg ideële doelen. We willen kinderen en leerlingen dichter bij het onderwerp betrekken en zorgen dat ze er zelf door worden aangetrokken. Dat je daardoor over je eigen leven gaat nadenken. Het is wel heel hoogdravend, maar een ideale wereld zouden we dat willen bereiken. We hebben ook plattere doelstellingen geformuleerd. We willen zoveel mogelijk leerlingen uit Den Haag bereiken. Iedere leerling moet minimaal één keer tijdens z'n schoolcarrière in het museum geweest zijn. We willen leerlingen over de grenzen van hun eigen school laten kijken, prikkelen tot nadenken. We vormen wel jaarlijks activiteitenplannen die uit het algemene beleid voortvloeien. Dat gaat specifiek over educatieve begeleiding. Deze leveren we jaarlijks bij de gemeente aan.

FHS: Zijn doelstellingen over de jaren heen veranderd?

DT: Er is meer sprak van een verandering van buiten af. Educatie is belangrijker geworden voor subsidiegevers en fondsen. Toen ik begon was dat anders, de buitenkant is veranderd. Doelstellingen daardoor ook. Ze zijn niet anders op papier, maar meer dat het nu nog belangrijker voor verschillende doelgroepen educatief materiaal te ontwikkelen en daarop aan te sluiten. Educatie is een output van het museum. Je kan het ook meten en is het meest tastbare. Misschien heeft het daarmee te maken. Subsidiegevers willen dat graag zien.

FHS: In hoeverre heeft het gevoerde cultuurbeleid invloed gehad op de doelstellingen van de afdeling Educatie?

DT: Nou ja dat is nog de vraag. De Cultuurkaart verdwijnt bijvoorbeeld. Ik weet niet of de gemeente daar een antwoord op heeft. Gaan zij een alternatief bieden? De CKV dagen werden vroeger in het leven geroepen door gemeenten. Toen kwam de Cultuurkaart vanuit de centrale overheid en verdwenen de gemeentelijke initiatieven. Nu is dus de vraag wat de gemeente gaat doen. Jeugd is wel een speerpunt, maar weet niet of er een reactie komt.

FHS: In hoeverre hebben de bezuinigingen invloed gehad op doelstellingen voor projecten en tentoonstellingen?

DT: Nu meer. Elke bezoeker telt. We worden iets zakelijker. We zijn voorzichtiger met het binnenlaten van gratis bezoek. Er wordt wel over na gedacht en activiteiten kritischer tegen het licht gehouden. We denken na over wat eraan hebben op lange termijn. We hebben altijd al weinig geld gehad. We zijn altijd al gewend om rond te komen met een klein budget. Dus voor ons veranderd er eigenlijk niet eens zo veel.

FHS: Waren er voor *MijnDenHaag ook tentoonstellingen waarbij maatschappelijke doelstellingen werden nagestreefd?**

DT: Nee eigenlijk niet, op hele impliciete schaal. Maar nee, er was geen visie was hoe je met het publiek samenwerkte. Topstukken was er wel de eerste aanzet, de voorloper van *MijnDenhaag**. Dat hebben we eigenlijk voortgezet in *MijnDenHaag**. We organiseerden workshops waarbij we mensen duidelijk wilden maken dat er achter elk voorwerp een verhaal schuil gaat. Dat gebeurde aan de hand van objecten van het museum. Mensen brachten nog geen eigen objecten mee naar het museum. Dat gebeurde later pas in *MijnDenHaag**.

FHS: *MijnDenHaag zetten jullie voort. Houden jullie de dezelfde doelstellingen aan voor de vervolg fasen van het project?**

DT: Ja. *MijnDenHaag** is een structureel project geworden. We houden hier dezelfde doelstellingen bij aan. Natuurlijk nemen we onze ervaringen mee en zullen we incidenteel kleinigheden aanpassen, maar de doelstellingen blijven overeind staan. Er komt nu ook een *MijnSurinaamsDenHaag** en organiseren we samen met het Sernámi Instituut Nederland. Hierin wordt vooral de Surinaamse community in Den Haag belicht. Tot nu toe lag de focus vooral op het publieksbereik. Vanaf nu gaan we visie ontwikkelen over verzamelen. We gaan de tweede fase van het project in met *MijnDenHaag** Winkelt. Heel veel mensen kwamen met voorwerpen doe in dit thema paste. Hoe we dit in het verzamelbeleid van het museum past moeten we nog verder uitwerken.

FHS: Je vertelde dat jullie voor *MijnDenHaag publieksonderzoek uitvoeren. Willen jullie in het vervolgtraject op dezelfde manier blijven evalueren?**

DT: We komen op deze manier vrij goed te weten wat mensen willen. Maar hoe we hier mee verder gaan hebben we het intern nog niet over gehad.

FHS: Treden jullie naar buiten met evaluaties?

DT: We verwerken uitspraken van deelnemers in een publicatie en we geven een beschrijving in ons jaarverslag die gepubliceerd wordt.

FHS: Vergelijken jullie resultaten van eerder afgeronde projecten?

DT: Ik zit even te denken. Eigenlijk gebeurt dat al doende. Zit vooral in de hoofden van mensen die erbij betrokken zijn.

FHS: Hebben bezuinigen effect op de manier van evalueren in het Haags Historisch Museum?

DT: Ik heb er eigenlijk zelf niet op die manier over nagedacht nee. Maar ja de verantwoordingslast ten aanzien van fondsen is wel hoger geworden ja. We moeten nu wel erg veel evalueren. Lijstjes van subsidiegevers zijn altijd erg dwingend en altijd anders, daar zijn we erg veel tijd mee kwijt. Je zou liever bezig zijn met de inhoud.

FHS: Zou je vanuit de overheid meer sturing willen in de rapportage of zou je zelf indicatoren willen blijven bepalen?

Het is belangrijk dat we zelf mogen blijven bepalen wat belangrijke indicatoren zijn. Je zit zelf meer in de materie en kan beter bepalen wat relevant en haalbaar is. Wat mij betreft zou die verantwoordingslast wel wat lager mogen liggen en eenduidiger, zodat alle organisaties ermee uit de voeten kunnen.

FHS: In theorie is de beste methode het meten van maatschappelijke effecten van de inzet van projecten of tentoonstellingen is het gebruik van een voormeting, nameting en controlegroep. Is dat in jouw ogen realistisch?

DT: Ja dat lijkt me wel realistisch. Als je het opneemt in je projectaanpak is dat realistisch. Ik denk niet dat je er een kaasstolp overheen kan zetten en alle externe factoren kan uitschakelen, maar je kan er wel een goed idee van krijgen. Ik heb daar zelf veel te weinig kennis voor om dat goed uit te voeren. Ik denk dat we als museum meer meten dan we eigenlijk bewust van zijn, maar we maken niet overal rapportages van.

FHS: Jullie verzamelen ook socio-demografische gegevens. Doen jullie iets met deze gegevens. Op welke manier?

DT: Dat proberen we wel binnen *MijnDenHaag**. Op de website kunnen mensen aangeven uit welke wijk ze afkomstig zijn. Ik weet niet of daar al iets mee gedaan is. Ik moet ze daar weer even op aansporen en vragen hoe het daarmee staat.

FHS: Wat verstaan jullie onder cultuurparticipatie?

DT: Moeilijke vraag. Je niet alleen als bezoeker in het museum rondlopen, maar je echt betrokken voelen, jezelf herkennen in wat je ziet. Door samenwerking aan te gaan met het publiek willen we een gevoel van verbondenheid op wekken. Deelnemers zijn niet alleen toeschouwer zien, maar zelf ook actief bezig zijn.

FHS: In hoeverre denk je dat *MijnDenHaag deelnemers iets op levert?**

DT: Mensen zijn zo enthousiast. Ze hebben nieuwe mensen leren kennen of op andere manieren leren kennen. Buren waar ze eerste weinig of geen contact mee hadden hebben ze nu ontmoet in ons museum. Of het echt een verandering in het leven van mensen teweeg brengt is moeilijk te zeggen. Bij sommige wijkverenigingen die deelnamen, konden mensen zich inschrijven, dat waren mensen die elkaar voor deelname nog niet kende. We horen dat sommige mensen nog steeds contact met elkaar hebben. Mensen die elkaar eerst nog niet kenden, herkennen elkaar nu op straat en zeggen elkaar gedag of maken misschien een praatje. Maar de meeste groepen zijn bestaande groepen. Meestal kende men elkaar al voor deelname. We hebben ook inloopgroepen georganiseerd. Daarin hadden we een grote verscheidenheid binnen groepen wat betreft instapniveau. Dat was soms niet goed. Heel hoog opgeleiden zaten in een groep met mensen met een lage opleiding. Mensen die veel wisten gingen de boventoon voeren, waardoor anderen zich belemmerd of beschroomd voelden. Ik vond dat zelf niet zo'n goede aanpak. Dat zat hem echt met name in de opleidingsverschillen, niet zo zeer arm en rijk of verschil in leeftijden. Dat is erg lastig voor de museumdocenten. Mensen zijn door deelname ook anders tegen het museum als instituut gaan aankijken. Het is iets leuk iets van hun geworden in plaats van iets afstandelijks en elitairs. Het levert deelnemers ook een gevoel van trots op. Trots op de stad, maar ook trots op wat ze in een groep hadden gedaan. Sommige deelnemers zijn niet gewend om voor een groep te spreken. Sommige mensen waren echt trots dat ze dat hadden gedaan.

FHS: Je vertelde dat je inschatte dat *MijnDenHaag bijdraagt aan een klein beetje meer historisch besef onder deelnemers. In hoeverre denk je dat dit toegenomen historische besef ook leidt tot meer verbondenheid, zoals in een van jullie doelstellingen staat vermeld?**

DT: Ik denk eigenlijk dat eerder deelname zelf heeft geleid tot meer verbondenheid. Het met elkaar bezig zijn en verhalen vertellen. Door actief bezig te zijn met elkaar en kennis te maken met elkaars verleden voel je je meer verbonden. Ja dus kennis van het verleden en de geschiedenis van een ander speelt daarin ook wel een rol.

FHS: In hoeverre denk je dat culturele projecten als *MijnDenHaag voor deelnemers een grotere toegevoegde waarde hebben dan andere vormen van vrije tijdsbesteding zoals bijvoorbeeld deelname aan sport?**

DT: Als ik een politiek correct antwoord geef moet ik ja zeggen. Het hangt af van de persoon en de interesse van die persoon. Je moet al je kwaliteiten aanspreken om een *all round* mens te zijn. Voor de meeste mensen is een project als *MijnDenHaag** leuk en verassend. Veel mensen hadden niet verwacht dat het zo leuk zou zijn en zijn na afloop enorm enthousiast. Het geeft veel mensen ook zelfvertrouwen, een gevoel van erkenning, trots. Ik hang in een museum! Het roept emoties op tijdens het sporten misschien niet worden opgeroepen. We hebben een keer een vluchtelingen groep gehad waar de emoties heel heftig

opliepen, misschien wel iets te heftig, de gesprekken gingen er echt heftig aan toe. Dat zou je met een andere vorm van vrije tijdsbesteding misschien niet zo snel hebben.

FHS: In hoeverre denk je dat projecten als *MijnDenHaag de stad iets opleveren?**

D'T: Ik denk wel dat het de stad iets oplevert. Als je onze collectie ziet als van de stad. We voegen een stuk zinvolle geschiedenis toe. We verzamelen een stukje geschiedenis dat nog niet in de collectie van de stad was opgenomen. De migranten geschiedenis van de 20ste eeuw wordt toegevoegd en in beeld gebracht.

FHS: Wat zijn de plannen na *MijnDenHaag ten aanzien van opgebouwde netwerk en samenwerkingspartners?**

D'T: De groepen die hebben deelgenomen worden in een bestand opgeslagen. Daar proberen we het contact mee warm te houden. Ze worden uitgenodigd voor openingen enzo. Als er nieuwe boekjes of andere publicaties uitkomen, dan sturen we ze die toe als ze aangeven daar interesse in hebben. Wat betreft de organisaties is het fijn dat je ze beter hebt leren kennen. We hebben nog geen gepland vervolg traject, maar ze zitten in ons relatiernetwerk en kunnen ze vast weer benaderen voor volgende projecten.

Interview met Marieke Lustig

Projectcoördinator *MijnDenHaag, Haags Historisch Museum**

Donderdag 28 juli 2011

FHS: Kan je kort iets over jezelf vertellen? Iets over je studie en werkverleden en in grote lijnen je verantwoordelijkheden.

ML: Ik ben adjunct educator. Ik heb de Reinwardt Academie gedaan en daarna hier stage gelopen. Na m'n stage in 2006 ben ik hier als vrijwilliger aan de slag gegaan en daarna er eigenlijk ingerold als vaste medewerker. Ik hou me vooral bezig met lessen en groepen, het schrijven van lessen, het op maat maken van lessen en fungeer als tussen persoon tussen scholen en groepen en het museum. Nu ben ik projectleider van *MijnDenHaag**. Dat gaat van bruiklenen tot zakelijke afspraken tot uitvoerende dingen. Het varieert van het maken van educatieve begeleiding, dingen op zaal tot het bijhouden van activiteiten agenda's.

FHS: Ben jij ook verantwoordelijk voor evaluaties in het museum? Sinds wanneer?

ML: Ja wel. Voor museumlessen maak ik evaluatieformulieren, maar die worden niet echt geanalyseerd. Die komen wel bij mij binnen, maar ik weet nog niet wat ik er verder mee doe. Daar heb ik eigenlijk geen tijd voor. Ik hou wel vinger aan de pols bij de docenten of begeleiders. In die zin hou ik me wel bezig met evaluaties, maar niet op de 'zwart/wit op papier manier'.

FHS: Diana vertelde mij dat er publieksonderzoek heeft plaatsgevonden. Weet jij daar iets meer over te vertellen?

ML: Ja we nemen na elke bijeenkomst evaluatieformulieren af. Het is wel een vorm van publieksonderzoek, maar niet op de manier zoals anderen dat misschien doen.

FHS: Wat doe je met de evaluatieformulieren?

ML: De formulieren stop ik in een map. Nee ik lees ze wel na. Als er grote vragen zijn of problemen dan bespreek ik die met de betreffende docenten. Nee helaas doe ik er nog niet zo veel mee. Ik heb het ook gewoon heel druk. Wat ik over het algemeen lees is ook heel positief. Wat niet positief is dat bespreken we. Eén keer in de zes weken hebben we museumdocentenoverleg, dan bespreken we dit soort dingen en commentaar. Met andere woorden we hebben wel formulieren, maar we doen het misschien niet op de gebruikelijke manier. We zouden er wel meer mee willen doen. Vaak voordat een museumdocent een groep begeleid heb ik telefonisch contact met de museumdocent. Vaak leg ik het eerste contact met een groep en doe de eerste bijeenkomst, daarna neemt een museumdocent het over. Dan heb ik telefonisch contact met de museumdocent en vertel ik wat er goed ging en minder goed en waar hij of zij op moet letten. Hou daar rekening mee.

FHS: Jullie verzamelen ook sociaal-demografische gegevens over deelnemers. Doen jullie iets met deze gegevens. Op welke manier?

ML: Dat is wel de bedoeling maar ook lastig. We zijn nu een nieuw project aan het opstarten *MijnSurinaamsDenHaag**, waarbij we ook Surinaamse Hagenaars een platform willen geven. Het gaat over

Surinamers in de Haagse samenleving. Als ik daarvoor op een donker iemand afstap en vraag “bent u Surinamer?” dan word ik wel raar aangekeken. We registreren wel de culturele achtergrond van groepen die deelnemen. Als we erachter kunnen komen natuurlijk. We hebben bijvoorbeeld ook MBO groepen waarvan het gros van de groep met z’n *roots* niet uit Nederland komt. Met zulke groepen is het lastig. Dan vragen we het niet. Vaak kan je het moeilijk zien of zeggen. Maar als een groep specifiek uit een andere cultuur komt dan noteren we dat wel.

FHS: Analyseren jullie deze gegevens ook?

Nee we kijken niet echt naar een verdeling.

FHS: In hoeverre denk jij dat culturele projecten als *MijnDenHaag voor deelnemers een grotere toegevoegde waarde hebben als andere vormen van vrije tijdsbesteding zoals bijvoorbeeld deelname aan sport?**

ML: Ja dat weet ik niet, ik denk dat je het allebei moet doen. Ik denk dat dit iets is was je mee kan nemen en inhoudelijk ook diepgang kan geven. Je verruimt je blik op je leefomgeving, maar dan sport dat bijvoorbeeld kan doen.

FHS: Denk je dat projecten als *MijnDenHaag de stad iets oplevert?**

ML: Ik hoop dat als mensen hun stad beter kennen op een andere manier de stad bekijken. Daar meer trots op kunnen zijn en daarmee ook zuiniger op dingen zijn. Er zijn natuurlijk wijken die rommeliger zijn. Trotsheid zou er voor kunnen zorgen dat ze zich bewuster worden van hun omgeving van de gebouwen en mensen om hun heen.

FHS: Een van de doelstellingen van *MijnDenHaag is: “In samenspraak met de stad en haar omgeving wenst het museum de Haagse identiteit in al haar diversiteit te visualiseren en van een historisch kader te voorzien zodat de stad zich in het museum herkent en haar historisch besef ermee vergroot.” FHS: In hoeverre zijn jullie er in zijn geslaagd de Haagse identiteit in al haar diversiteit te visualiseren en van een historisch kader te voorzien?**

ML: We zijn er nog lang niet. We proberen bewust diverse groepen te benaderen, met verschillende culturele achtergronden. We proberen iedereen er actief bij te betrekken. Ik denk dat we er daardoor wel in geslaagd zijn. We hebben nu een tentoonstelling *MijnDenHaag** winkelt, die ontstaan is doordat veel mensen in het project aankwam met voorwerpen die iets te maken hadden met Haagse winkelketens of winkelen in Den Haag. In de tentoonstelling geven wij er dan meer context bij. Je geeft het verhaal meer diepgang en stevigheid, doordat je de winkel-geschiedenis over de losse voorwerpen heen legt.

FHS: In hoeverre zijn jullie er tot dusver in geslaagd het historisch besef van de stad te vergroten?

ML: Dat kan je niet meten. Dat weet ik niet. Ik hoop wel veel. Ik hoop dat deelnemers bewust zijn van meer dingen. Ik hoop dat ze door *MijnDenHaag** bewuster zijn van hun eigen bijdrage aan de geschiedenis van Den Haag. Dat ze het belang van de geschiedenis in de toekomst leren inzien. Je geeft mensen een platform. Meer inzicht in het verleden geeft mensen meer inzicht in het heden en de toekomst. Ik vind het

zelf heel leuk om te weten waar ik vandaan kom, wat mijn geschiedenis is en van mijn omgeving. Ik hoop dat andere mensen dat ook hebben als ze deelnemen.

FHS: Er staat ook onder het kopje doelstelling: “Door mensen met verschillende achtergronden en uit verschillende delen van Den Haag hun geschiedenis en cultureel erfgoed met elkaar te laten delen, wordt de weg vrij gemaakt voor wederzijds respect en verbondenheid met buurt en stad.”

In hoeverre draagt MDH bij aan wederzijds respect?

ML: Ook dat is moeilijk meetbaar. Ik hoop dat mensen door elkaars verhalen te horen of te lezen dingen van elkaar ontdekken en daar iets van leren, maar dat is moeilijk vast te stellen. Ik merk wel dat binnen een groep er echt meer respect voor elkaar ontstaat. We werken vaak met ROC groepen. Daarin zitten natuurlijk veel mensen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar. Zij horen meer van elkaars gebruiken en verleden en gaan elkaar daardoor meer respecteren. Je hoopt dat ze dat vast kunnen houden. In het museum kan iedereen elkaars persoonlijke verhalen lezen, die zijn handgeschreven. Je ziet de gezichten erbij. Het is niet gemaakt door het museum, het is iets van Hagenaars, van henzelf, het is echt. Je weet nooit of dat echt leidt tot meer respect, maar dat zou wel mooi zijn. Lang niet iedereen kan dat ook meekrijgen. Het hangt er vanaf of je ervoor open staat. En je moet het wel willen lezen. Het is heel moeilijk om losse bezoekers in het museum daarvoor open te stellen. Deelnemers van *MijnDenHaag** zijn daar natuurlijk al binnen de groep mee bezig geweest. Daar heeft het meer effect.

FHS: In hoeverre draagt *MijnDenHaag bij aan verbondenheid met de buurt of stad?**

ML: Ik denk dat dat wel gebeurt. In hoeverre is moeilijk te zeggen. Door eigen handgeschreven, persoonlijke verhalen van mensen te tonen laat je meer van de Hagenaars zien. Ook de informatie die we bieden in rondleidingen nemen ze mee naar huis. Ze weten wat meer over hun eigen omgeving en hun stad over andere Hagenaars. Ze gaan het beter begrijpen. Ik denk dat dat wel meespeelt. We nemen de lijsten met persoonlijke verhalen ook wel eens mee op locatie. Mensen daar kunnen de verhalen lezen van andere Hagenaars. Ja ik kan me voorstellen dat je daardoor meer verbondenheid voelt met anderen, met de stad of wijk.

FHS: In hoeverre hangt volgens jou, in dit project, het vergroten van het historisch besef van Hagenaars samen met wederzijds respect en meer verbondenheid met de stad of wijk?

ML: Ik denk dat het meespeelt in het onderbewuste van mensen. Ik denk dat het met elkaar bezig zijn daarin vooral belangrijk is. Mensen zijn mensen-mensen, ze willen meer van elkaar weten en zijn nieuwsgierig. Door te horen over elkaars verleden in persoonlijke verhalen, waarom mensen doen zoals ze doen, waarom je iets doet zo als je dat in het verleden zo geleerd hebt, dat draagt wel bij aan meer respect. Dus ja je zou kunnen zeggen dat het samen hangt, maar vooral door de manier waarop dat in een project als *MijnDenHaag** gebeurt. Doordat mensen zelf vertellen over hun verleden, ze horen het van andere mensen, dat schept meer respect en verbondenheid.